

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
KİTABŞÜNASLIQ VƏ NƏŞRİYYAT İŞİ KAFEDRASİ**

ISSN (ISSN-L) 2617-6939

**KİTABŞÜNASLIQ
VƏ
REDAKTOR SƏNƏTİ**

**ELMİ-NƏZƏRİ VƏ
TƏCRÜBİ-METODİK JURNAL**

№2 (7) * 2018

Bakı – 2018

Təsisçi

Knyaz Aslan

Baş redaktor

Knyaz Aslan

BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma
Akademiyasının həqiqi üzvü, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Redaktor

Rasim Süleymanov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Redaksiya heyəti:

Abuzər Xələfov, tarix üzrə elmlər doktoru, professor (Azərbaycan)
Xəlil İsmayilov, tarix üzrə elmlər doktoru, professor (Azərbaycan)
Cahangir Məmmədli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor (Azərbaycan)
Kərim Tahirov, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, professor (Azərbaycan)
Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, filologiya üzrə elmlər doktoru (Azərbaycan)
Bülent Yılmaz, professor, doktor (Hacettepe Universiteti, Türkiyə)
Nataliya Kunanets, sosial kommunikasiya üzrə elmlər doktoru, professor
(Lvov Politeknik Humanitar Universiteti, Ukrayna)
Əliş Ağamirzəyev, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (Azərbaycan)
Azad Qurbanov, fizika-riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (Azərbaycan)
İmaməddin Zəkiyev, filologiya üzrə elmlər doktoru (Azərbaycan)
Əliağa Cəfərov, filologiya üzrə elmlər doktoru (Azərbaycan)
Gülər Dəmir, dosent, doktor (Kastamonu Universiteti, Türkiyə)

Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti: Elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnal.

– Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2018, №2 (7), 116 s.

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 4021, 01.12.2015.

Redaksiyanın ünvanı: Az 1073, Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi, 23,
2 №-li tədris korpusu, 508-ci otaq, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi
kafedrası, "Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti" jurnalının redaksiyası
Telefonlar: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41; (+994 55) 632-48-48

ISSN (ISSN-L) 2617-6939

№2 (7), Avqust-Dekabr, 2018

© "Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti", 2018, №2 (7).

MINISTRY OF EDUCATION OF AZERBAIJAN REPUBLIC
BAKU STATE UNIVERSITY
DEPARTMENT BIBLIOLOGY AND PUBLISHING

ISSN (ISSN-L) 2617-6939

BIBLIOLOGY AND EDITORIAL ART

SCIENTIFIC-THEORETICAL
AND PRACTICAL-METHODICAL JOURNAL

№2 (7) * 2018

Baku – 2018

Founder:
Knyaz Aslan

Editor-in-chief:
Knyaz Aslan

Full Member of the International Academy of Informatization
to the UN, Doctor of Philosophy on Pedagogy, Associate Professor

Editor:
Rasim Süleymanov
Doctor of Philosophy on Philology, associate professor

Editorial board:

Abuzar Khalafov, Doctor of Historical Sciences, Professor (Azerbaijan)
Khalil Ismayilov, Doctor of Historical Sciences, Professor (Azerbaijan)
Jahangir Mammadli, Doctor of Philological Sciences, Professor (Azerbaijan)
Karim Tahirov, Doctor of Philosophy in History, Professor (Azerbaijan)
Aybaniz Aliyeva-Kangarli, Doctor of Philological Sciences (Azerbaijan)
Bulent Yilmaz, Professor, Doctor (Hacettepe University, Turkey)
Natalia Kunanets, Doctor of Social Communications, Professor
(Lviv Polytechnic National University, Ukraine)
Alish Agamirzayev, Doctor of Philosophy in Philology, docent (Azerbaijan)
Azad Kurbanov, Doctor of Philosophy in Physical and Mathematical
Sciences, docent (Azerbaijan)
İmamaddin Zekiyev, Doctor of Philological Sciences (Azerbaijan)
Aliaga Jafarov, Doctor of Philological Sciences (Azerbaijan)
Guler Demir, Docent, Doctor (Kastamonu University, Turkey)

Journals have been registered in the Justice Ministry of the Azerbaijan Republic.
Certificate № 4021, 01.12.2015.

Address of the editorial office: Baku city, Az 1073, Zahid Khalilov str., 23
Baku State University, the 2nd teaching building, Room 508
Telephone: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41; (+994 55) 632-48-48

ISSN (ISSN-L) 2617-6939

№2 (7), August-December, 2018
© "Bibliology and Editorial Art", 2018, №2 (7)

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КНИГОВЕДЕНИЯ И ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО

ISSN (ISSN-L) 2617-6939

КНИГОВЕДЕНИЕ И РЕДАКТОРСКОЕ ИСКУССТВО

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ
И ПРАКТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№2 (7)* 2018

Баку – 2018

Учредитель:
Князь Аслан

Главный редактор:
Князь Аслан

действительный член Международной Академии Информатизации
при ООН, доктор философии по педагогическим наукам, доцент

Редактор:
Расим Сулейманов

доктор философии по филологическим наукам, доцент

Редакционная коллегия:

Абузар Халафов, доктор исторических наук, профессор (Азербайджан)
Халил Исмаилов, доктор исторических наук, профессор (Азербайджан)
Джахангир Мамедли, доктор филологических наук, профессор (Азербайджан)
Керим Тахиров, доктор философии по историческим наукам, профессор
(Азербайджан)
Айбениз Алиева-Кенгерли, доктор филологических наук (Азербайджан)
Булент Йылмаз, профессор, доктор (Университета Хаджеттепе, Турция)
Наталия Кунанец, доктор наук по социальным коммуникациям,
профессор (Львовский политехнический национальный университет, Украина)
Алиш Агамирзоев, доктор философии по филологическим наукам,
доцент (Азербайджан)
Азад Курбанов, доктор философии по физико-математическим наукам,
доцент (Азербайджан)
Имамеддин Закиев, доктор филологических наук (Азербайджан)
Алиага Джафаров, доктор филологических наук (Азербайджан)
Гюлер Демир, доцент, доктор (Университет Кастамону, Турция)

Журнал зарегистрирован в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики.
Свидетельство № 4021, 01.12.2015.

Адрес редакции: г. Баку, Аз 1014, ул. Захида Халилова, 23
Бакинский Государственный Университет, учебный корпус №2, аудитория №508
Телефоны: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41; (+994 55) 632-48-48

ISSN (ISSN-L) 2617-6939

№2 (7), Август-Декабрь, 2018
© "Книговедение и Редакторское Искусство", 2018, №2 (7)

REDAKTOR SƏNƏTİ

UDC 655.1:82.31

Knyaz Aslan İlyas oğlu

Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
knyazaslan@mail.ru

XALQ YAZIÇISI ANARIN
“BEŞMƏRTƏBƏLİ EVİN ALTINCI MƏRTƏBƏSİ” ROMANI:
ƏSƏRİN NƏŞR TARİXİ VƏ REDAKTOR TƏHLİLİ

Xülasə

Anar (Anar Rəsul oğlu Rzayev) Xalq yazıçısı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədridir. O, yazıçı, dramaturq, tərcüməçi, ssenarist kimi məşhurdur.

Anarın indiyə qədər Azərbaycan dilində və başqa dillərdə 120-dən artıq bədii-bioqrafik kitabı nəşr edilmişdir.

Anarın Bakıda Azərbaycan dilində yeddicildlik, rus dilində beşcildlik əsərləri çap olunmuşdur. Anarın xarici ölkələrdə də bir çox kitabları buraxılmışdır.

Elmi məqalənin birinci hissəsində Anarın ədəbi yaradıcılığında mühüm yer tutan “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının nəşr tarixi araşdırılır. Məqalədə həmin romanın Azərbaycan dilində 1981-ci ildə çap olunmuş ilk variantı tədqiqata cəlb edilir.

Elmi məqalənin ikinci hissəsində “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanın redaktəsinin spesifik xüsusiyyətləri təhlil edilir.

Açar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, Anar, Xalq yazıçısı, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”, nəsr, roman, romanın redaktəsi.

Giriş

Xalq yazıçısı, şair, tərcüməçi, ssenarist, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri Anarın (*Anar Rəsul oğlu Rzayev, 1938*) “Keçən ilin son gecəsi” və “Bayram həsrətində” adlı ilk hekayələri “Azərbaycan” jurnalının 1960-cı il dekabr nömrəsində çıxmışdır. Gənc yazıçının “Bayram həsrətində” adlı ilk kitabı isə 1963-cü ildə Bakıda nəşr edilmişdir.

Anarın Bakıda Azərbaycan dilində yeddi cildliyi, rus dilində beş cildliyi çap olunmuşdur. Yazıçının bir çox povest, roman və hekayələri dünya xalqlarının qırxa yaxın dilinə tərcümə olunmuş, yaxın və uzaq xarici ölkələrdə bir çox kitabları nəşr edilmişdir. Ümumiyyətlə, indiyə qədər Anarın Azərbaycan dilində və başqa dillərdə 120-dən artıq nəsr, dram, publisistika, esse, şeir və bədii-bioqrafik kitabı çapdan çıxmışdır.

Bundan başqa, Azərbaycanla yanaşı Türkiyə, Rusiya, İran, eləcə də bir sıra Avropa və Şərq ölkələrində Anarın həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş məqalələr, resenziyalar, dissertasiyalar nəşr edilmişdir.

Anarın ən məşhur əsərlərindən biri “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanıdır. Yazıçının 1974-1978-ci illərdə qələmə aldığı bu roman öz mövzusu və əsas obrazları baxımından 1965-ci yazdığı “Ağ liman” povestinin davamı olsa da, əslində müstəqil əsər kimi daha çox populyarlıq qazanmışdır.

“Ağ liman” povesti 1970-ci illərdən, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı isə 1980-ci illərdən başlayaraq müxtəlif dillərə tərcümə olunmuş, Azərbaycanda və xarici ölkələrdə dəfələrlə ayrıca kitab kimi böyük tirajlarla, nəfis şəkildə çapdan buraxılmışdır.

2007-ci ildə nəşr olunmuş “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı dərsliyin Anara həsr olunmuş oçerkində professor Vaqif Sultanlı yazır:

“Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” və “Ağ qoç, qara qoç” kimi romanları Azərbaycan nəşri tarixində xüsusi çəkiyə malik olan əsərlərdəndir...”

Yazıçıya böyük şöhrət gətirən və dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunan “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanında təqdim olunan hadisələr və xarakterlər kontekstində cəmiyyətimizi narahat edən köklü mənəvi-əxlaqi problemlərə toxunulmuşdur. Müəllif orijinal formada düşündüyü süjet xətti fonunda, bir-birini izləyən gərgin psixoloji əhvalatlar axarında bədii çözümünü verməyə çalışdığı problemin mahiyyətinə varmağa, onun müxtəlif çalarlarını əks etdirməyə çalışmışdır.

“Ağ liman” povestindəki əhvalatların davamı kimi işlənən romanın adı – şərti-simvolik mənada düşünülmüş “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”nin ifadə tutumu yazıçının zamana və zamanın ehkamlarına qarşı sərt etirazı kimi səslənməkdədir.

Romanda təsvir olunan Təhminə, Zaur, Spartak, Firəngiz, Mədinə və başqa obrazların hər biri xarakterlərinin fərqli aspektləri və çalarları ilə canlandırılmışdır. Lakin müəllif əsərdə əsas əhvalatları Təhminə və Zaurun əlaqə və münasibətləri kontekstində qurmuş, onların daxili-mənəvi dünyasının gizli, açılmamış qatlarına baş vurmağa çalışmışdır” [13, s.489].

Əsas hissə

Romanın Azərbaycan dilindəki nəşrləri haqqında

Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı kitab şəklində ilk dəfə 1981-ci ildə “Yazıçı” nəşriyyatında 45 min nüsxə tirajla kiril qrafikasında nəşr edilmişdir. Cəmi 18 fəsildən və epiloqdan ibarət olan həmin romanın adı ilə çıxmış bu kitaba yazıçının “Ağ liman” povesti və “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” əsəri daxil edilmişdir. Kitab bütövlükdə 356 səhifədən ibarətdir. “Ağ liman” povesti bu kitabın 7-142-ci səhifələrində, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı isə 145-356-cı səhifələrdə verilmişdir. Kitabın frontispisinin ilk səhifəsində “Böyük müəllimim Cəlil Məmmədquluzadənin əziz xatirəsinə həsr edirəm” sözləri, arxa səhifədə isə Anarın profildən çəkilən portreti verilmişdir. Kitabın cildinin üstündə, eləcə də hər əsərin əvvəlində gələn ayrıca vərəqin üz tərəfində rəssam R.Yambulətovun adı keçən əsərlərin motivləri əsasında çəkdiyi illüstrasiyalar yerləşdirilmişdir. Qalın karton cildli bu kitabın redaktoru Sabir Mustafəyev, bədii redaktoru Ə.Fədlun, texniki redaktoru C.Bağırova, korrektorları G.Məmmədhusəynova və C.Şixəliyevadır. O vaxtlar Azərbaycan SSR Dövlət Nəşriyyatı, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsinin “Yazıçı” nəşriyyatının hazırladığı bu kitab “Yeni kitab” mətbəəsində buraxılmışdır.

Bu nəşrin annotasiyasında deyilir:

““Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” kitabına müəllifin “Ağ liman” povesti və “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı daxildir. Oxuculara tanış olan, Azərbaycan, rus, özbək, qazax dillərində, Polşada,

Macarıstanda, Bolqarıstanda ayrıca kitab kimi nəşr olunmuş “Ağ liman”da əxlaqi problemlər qaldırılır, insanın həyatda öz yerini tapa bilməsi, məzmunlu və dolğun ömür sürməsi, insanlar arasında ünsiyyət, ülfət məsələlərindən bəhs olunur, mənəvi boşluq, meşşan dolanışıqı damğalanır.

“Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” bir növ “Ağ liman” povestinin davamı olsa da, müstəqil əsərdir. “Ağ liman”dan tanıdığımız Zaur və Təhminə bu romanın mərkəzində dayanırlar. Əsərdə onların məhəbbətindən, həqiqi hissin qorunub saxlanılmasının vacibliyindən söz açılır” [2].

Anarın bu məşhur romanı sonralar Azərbaycanda bir neçə dəfə təkrar nəşr olunmuşdur. Belə ki, 1988-ci ildə “Azərnəşr” tərəfindən buraxılmış ikicildlik “Seçilmiş əsərləri”nin ikinci cildinə yazıçının iki povesti və bir romanı (“Ağ liman”; “Əlaqə”; “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”) daxil edilmişdir. İkicildliyin ön sözünün müəllifi Yaşar Qarayev, redaktoru isə Ülfət Kürçaylıdır. Birinci cild 398, ikinci cild isə 352 səhifədən ibarətdir. Hər iki cildin tirajı ayrı-ayrılıqda 30 min nüsxədir.

“Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı 2003-cü ildə “Azərnəşr”in çapdan buraxdığı “Ağ qoç, qara qoç” adlı kitabda da verilmişdir.

2003-cü ildə “Nurlan” nəşriyyatı Anarın üçcildlik “Əsərlər”ini nəşr etmişdir. 515 səhifə həcmində 500 nüsxə tirajla çıxmış II cildə “Ağ liman” povesti (s.3-150), “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı (s.151-380) və “Macal” povesti s.381-514) öz əksini tapmışdır. Cildin titul səhifəsində “Redaktor: Arif Əmrahoğlu; Ön sözün müəllifi: Rahid Ulusel; Rəssam: Azər” yazılsa da, əslində ön söz birinci cildə verilmiş, başqa sözlə, titul səhifəsindəki yazılar hər üç cildə olduğu kimi təkrarlanmışdır. Cildin nəşriyyat redaktoru isə Məlahət Qəmbərovadır. Üçcildliyin çapı Ekson Azərbaycan Əməliyyat Şirkəti, MMM EksonMobilin törəmə şirkəti tərəfindən maliyyələşdirilmişdir.

“Lider Nəşriyyat”ın “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı” seriyasında 2004-cü ildə çapdan buraxdığı “Seçilmiş əsərlər” adlı kitaba Anarın “Ağ liman”, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”, “Ağ qoç, qara qoç” əsərləri daxil edilmişdir. Bu kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunmuş və ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində 416 səhifə həcmində 25 min nüsxə tirajla çıxan bu kitabın 143-324-cü səhifələrində “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı da çap olunmuşdur. Kitabda Rahid Uluselin “Milli mədəniyyətimiz və Anar yaradıcılığı” adlı irihəcmli ön sözü verilsə də, nədənsə, burada nəşrin tərtibçisinin, redaktorunun, nəşriyyat redaktorunun adı qeyd edilməmişdir.

2009-cu ildə “Nurlan” nəşriyyatı Anarın “Ağ liman” və “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”, G.Anarqızının isə “Altıncı” əsərlərini 496 səhifə həcmli bir kitab şəklində çapdan buraxmışdır.

Anarın bu məşhur romanı “Təhminə və Zaur və ya Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” adı ilə 2014-cü ildə 316 səhifə həcmində 1000 nüsxə tirajla “Qanun” nəşriyyatı tərəfindən buraxılaraq oxuculara çatdırılmışdır. Həmin nəşrin annotasiyasında deyilir:

“Bu kitab xoşbəxtliyin yeni mərtəbələrini fəth etmək, qalxdığı uca mərtəbələrə qorumaq istəyənlər üçündür. “Təhminə və Zaur” və ya “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” təsirli bir sevgi hekayəsidir. Əsərin baş qəhrəmanı Təhminə aparıcıdır, Zaur isə ziyalı ailəsindən olan və özünü hələ də təsdiq etməmiş bir gəncdir. Təhminənin yeganə qorxusu Zaurun qalxdığı o mərtəbəylə geri dönməsi idi. Çünki onların sevgisi imkansız görünürdü. Lakin imkansız olan onların sevgi hekayəsi yox, cəmiyyətin dəyişməyən maneələri, “olmaz”larıdır. Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi təsdiq olunmadığı kimi, Zaur özünü təsdiq edər, cəmiyyət də onların sevgisini öz qoynuna ala bilmədi...” [9].

Göründüyü kimi, 1981-2014-cü illər arasında “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı 8 dəfə təkrar nəşr edilmişdir ki, onların da ümumi tirajı 100 min nüsxədən artıqdır.

Romanın redaktor hazırlığı

Məlum olduğu kimi ədəbiyyatşünaslıqda roman epik növün həcm etibarilə ən böyük, ən əhatəli, ən şaxəli, ən mürəkkəb janrı sayılır. Romanda təsvir edilən hadisələr və surətlər digər janrlarla müqayisədə xeyli çoxdur. Hekayə və povestdə yazıçı adətən qəhrəmanın həyatının müəyyən bir mərhələsini təsvir edərsə, romanda qəhrəmanı dinamik inkişafda göstərmək, bəzən onun bütün ömür yoluna nəzər salmaq imkanı qazanır.

Azərbaycan ədəbi tənqidinin banisi Mirzə Fətəli Axundzadə yazırdı: *““Gülüstan” və “Zinətül-məcalis” (uzun müddət məktəblərdə dərs*

vəsaiti kimi tədris olunmuş didaktik-nəsihətamiz əsərlər nəzərdə tutulur – K.A.) dövrü keçmişdir. Bu gün bu cür əsərlər millətin işinə yaramır. Bu gün millət üçün faydalı və oxucuların zövqü üçün rəğbətli olan əsər – drama və romandır. Roman da drama fənninin bir qismidir ki, izahı uzun şərhə möhtacdır” [1, s.342].

Bu baxımdan epik növ ətraf aləmdə baş verən hadisələrin, əhvalatların, başqa sözlə, həyatda qarşılaşdığımız faktların obrazlı ifadəsinə əsaslanır.

Görkəmli rus ədəbi tənqidçisi Vissarion Belinski hələ XIX əsrdə roman janrının əsas xüsusiyyətləri haqqında belə yazırdı:

“Bizim zamanın epopeyası romandır. Romanda eposun bu növə məxsus olan bütün mühüm əlamətləri vardır, yalnız bu fərqlə ki, romanda başqa elementlər və başqa kolorit hakimdir. Burada artıq qəhrəmanlıq həyatının əfsanəvi vüsəti, cəngavərlərin əzəmətli fiqurları yoxdur, romanda allahlar iştirak etmirlər. Burada adi, prozaik həyatın hadisələri ideallaşdırılır, ümumi tip halında yekunlaşdırılır. Roman özü üçün məzmun olaraq ya tarixi bir hadisəni ala bilər və eposda olduğu kimi, o sahədə hər hansı xüsusi hadisəni inkişaf etdiyə bilər: fərq bu hadisələrin özlərinin mahiyyətində və deməli ki, bunu inkişaf və təsvir etmənin mahiyyətindədir; ya da roman həyatı, müsbət varlığı olan indiki vəziyyətində ala bilər. Bu, ümumiyyətlə, yeni incəsənətin haqqıdır.

Romanın bədii əsər olmaq etibarilə vəzifəsi gündəlik həyatdan və tarixi hadisələrdən təsadüfi halları ayırmaq, onların mahiyyətlərinin dərinliyinə, məğzinə, yaradıcı ideyasına vəqif olmaq, zahir və dağınıq hadisələri ruh və şüurun qan damarına çevirməkdir. Romanın bədii cəhətdən qüvvətli və ya zəif olması əsas ideyanın dərinliyindən və ayrı-ayrı xüsusi hallarda bunun təşkil qüvvətindən asılıdır.

Roman öz vəzifəsini yerinə yetirmək cəhərindən azad xəyalın bütün digər məhsulları ilə bir cərgədə durur və bu mənada cəmmatın ən vacib tələblərini təmin edən, ömrü uzun olmayan belletristika əsərlərindən ciddi bir surətdə seçilməlidir” [10, s.342].

Əlbəttə, bədii nəsrin janrları rəngarəng olsa da, onlar arsında dəqiq sərhəd müəyyənləşdirmək olduqca çətindir.

Məşhur rus yazıçısı Maksim Qorkinin təbirincə desək: *“Heç kim oçerki hekayədən fərqləndirən kəskin, müəyyən əlamətləri kifayət qədər aydınlığı ilə verməmişdir, verə də bilməz. Ona görə də romanla povest, povestlə hekayə arasında keçilməz uçurumlar yoxdur”.*

Qeyd edək ki, romanın redaktəsi olduqca mürəkkəb, çox böyük zəhmət tələb edən uzunmüddətli bir prosesdir.

Bədii ədəbiyyatın obrazlı təbiəti yalnız qiymətləndirmə meyarlarını deyil, həm də redaktor təhliliinin metodikasını, yəni onun üsullarını, gedişini, ayrı-ayrı mərhələlərin ardıcılığını, mətnin bölünməsi yollarını da müəyyənləşdirir.

Eyni zamanda redaktorun xüsusi mövqeyi onu üç məqamı birləşdirməyə təşviq edir:

1) Əsərə müəllifin bədii yaradıcılıq prosesi baxımından yanaşılması;

2) Əsərə oxucuların estetik qavrayışı prosesi baxımından yanaşılması;

3) Eyni zamanda əsərin mövcud olan obyektiv bir sistem kimi nəzərə alınması.

Mətnlə ilk dəfə tanış olarkən redaktor onu hər şeydən əvvəl oxucu kimi, yəni duygusal, emosional şəkildə qəbul edir. Lakin əgər adi oxucu öz təəssüratlarında düzəlişlər aparmağa, emosiyalarını cilovlamağa ehtiyac duymursa, redaktor özünün peşə vəzifələrinə uyğun olaraq bunlara əməl etməlidir.

Daha sonra təhlil prosesində redaktor elmi cəhətdən əsaslandırılmış qiymətləndirmə meyarlarından istifadə edərək sanki özünün emosional duyğu hisslərinə nəzarət edir. Bütün bunlardan belə bir nəticə çıxır ki, redaktor işinin metodikası bədii mətnin poetik qavrayışını və onun elmi araşdırmasını özündə birləşdirməlidir.

Redaktor əlyazma üzərində işə əvvəlcə əsəri oxumaqla, yaddaşında əsər haqqında ilkin təəssürat yaratmaqla başlamalıdır. O, yalnız bundan sonra əsəri öyrənməyə və ətraflı təhlil etməyə girişə bilər.

Bununla yanaşı, iki mühüm mərhələni metodik cəhətdən düzgün şəkildə əlaqələndirmək lazımdır:

birincisi, əhəmiyyətli dərəcədə əsasən subyektiv olan "ilkin təəssürat"ın alınması;

ikincisi və başlıcası, mətnin obyektiv qiymətləndirmə meyarları əsasında mətnin elmi cəhətdən əsaslandırılmış təhlili.

İlk təəssürat heç də həmişə səhsiz və şübhədən uzaq olmur. Əksinə, təhlil prosesində çox vaxt belə bir qənaətə gəlinir ki, əsər haqqında ilkin təsəvvür birtərəfli, qeyri-dəqiq olmuşdur.

Bu baxımdan “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanını əvvəldən axıracan oxumadan əsər haqqında fikir yürütmək redaktoru yanlış qənaətlərə gətirib çıxara bilər.

“Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının sonrakı nəşrləri məhz 1981-ci ildə işıq üzü görmüş ilk nəşr əsasında təkrar-təkrar çap olunmuşdur. Ona görə də əsərin həmin nəşrinin redaktor hazırlığı ilə bağlı bəzi məsələlərə qısaca aydınlıq gətirmək məqsədəuyğundur.

İlk nəşrdə redaktor kimi Sabir Mustafayevin, sonrakı ayrı-ayrı nəşrlərdə isə Ülfət Kürçaylının və Arif Əmrahoğlunun adları göstərilse də, fikrimizcə, romanın əsl redaktoru məhz əsərin müəllifi Anarın özüdür, adları redaktor kimi yazılan şəxslər isə yalnız həmin kitabların bədii və texniki tərtibatının müəyyən cəhətləri ilə məşğul olmuşlar.

“Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının redaktəsi zamanı süjet və kompozisiya üzərində iş son dərəcə məsuliyyətlə həyata keçirilmişdir. Yazıçı romanı 18 fəslə ayırmış, hər fəslin əvvəlində dahi filosof-şair Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasından və “Divan”ından bir beyt epigraf vermişdir ki, bu beytlər də fəslin məzmunu ilə ahəngdarlıq təşkil edir.

Məsələn, birinci fəsil Məhəmməd Füzulinin bu beyti ilə başlayır:

*Bu vüsələ yuxu əhvali demək mümkün idi,
Əgər olsaydı yuxu dideyi-giryanimizə [2, s.151].*

Yaxud ikinci fəslin əvvəlində belə bir beyt verilmişdir:

*Ey xoş ol günlər ki, mən həmrəz idim canan ilə,
Neməti-vəslin görüb, nazın çəkirdim can ilə [2, s.151].*

Professor Vaqif Sultanlı haqlı olaraq vurğulayır ki, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının ayrı-ayrı fəaillərinə verilmiş epigrafların Məhəmməd Füzulinin aşiqanə qəzəllərindən seçilməsi təsadüfi səciyyə daşımır. Çünki Füzulinin “Leyli və Məcnun”unda olduğu kimi “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının qəhrəmanları da eyni sınaq qarşısında imtahan verməli olurlar [13, s.490].

Qeyd edək ki, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanında əsas yeri təsvir olunana insanların psixoloji həyatı, mənəvi aləmi tutduğuna görə bu əsəri psixoloji roman adlandırmaq olar. Bu məqamda

görməli rus tənqidçisi Nikolay Dobrolyubovun belə bir fikrini xatırlatmaq yerinə düşər:

“...roman demək olar ki, ailə münasibətlərini daima diqqət mərkəzində tutub, lakin uşaqlıq rüyalarının gənclik ehtiraslarını təsvir etsə də, bunun məqsədi yalnız onları arzulanın mənzilə – ailə xoşbəxtliyinə çatdırmaqdır” [12, s.151].

Lakin burada belə sual yaranır: “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının əsas qəhrəmanları olan Zaur və Təhminə arasında yaşanan sevgi macərası onları Nikolay Dobrolyubovun vurğuladığı *“arzulanın mənzilə – ailə xoşbəxtliyinə çatdırmaq”* hədəfinə apara bilirmi?.. Yaxud *“...bizə qadın və kişi arasındakı münasibətlərə bu qədər nurlu və ülvə təsəvvür aşıl原因”* (Nikolay Dobrolyubov) “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının süjet xətti oxucunu gözlədiyi nəticəyə qovuşdura bilirmi?.. Bu sualların cavabı oxucu üçün bir qədər gözlənilməz və bir o qədər də kədərli...

Ümumiyyətlə, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı özünəməxsus kompozisiyaya, bədii quruluşa malikdir.

Vaxtilə rus tənqidçisi Vissarion Belinski romanın bədii quruluşunu izah edərkən yazırdı:

“Doğrudan da onun həcmi, onun hüdudu son dərəcə genişdir; drama nisbətən o daha az ərköyün, daha az şıltaqdır. Çünki onun bütövlüyü parçalarından və hissələrindən daha çox məftun edir. Həm də onda elə təfəsilat, elə təfərrüat olur ki, bunlar ayrılıqda götürülsə, heç bir şey kimi görünsələr də, bütövlə birlikdə dərin mənalı və sonsuz poeziyaya malikdirlər. Halbuki dramının çərçivəsi hadisənin gedişində daha çox sürətlilik və çeviklik tələb edir və öz daxilində geniş təfəsilata yol vermir. Çünki dram poeziyanın bütün başqa növlərindən üstün dərəcədə insan həyatını üzvi və təntənəli təzahürləri ilə göstərir.

Deməli, ictimai həyatla əlaqədə götürülən insanın poetik təsviri üçün romanın forması və imkanı daha genişdir; onun qeyri-adi müvəffəqiyyətinin, qeyri-məhdud hakimiyyətinin sirri də, mənə görə, elə budur” [12, s.150].

Maraqlıdır ki, əgər romanın birinci fəslə epigrafdan sonra gözlənilmədən tabeli mürəkkəb cümlənin budaq cümləsi verilmədən yarımçıq şəkildə, yəni *“...amma qəfilcən sükut çökdü”* şəklindəki baş cümlə ilə başlayırsa, əsərin sonu da (“Epiloq”) epigrafdan sonra yenə eyni cür davam edir: *“...bilmirdi ki, Təhminəni bir də görəcək ömründə...” [2, s. 48].*

Müəllif əsər boyunca zəngin həyat materiallarını əhatə etməyə, baş verən əhvalatların mahiyyətini göstərməyə, bütün epizodların mənasını açmağa maksimum səviyyədə çalışmışdır. Bundan ötrü o, romanın baş qəhrəmanları olan Zaur və Təhminə obrazlarının, eləcə də digər surətlərin (Firəngiz, Spartak, Məcid Zeynallı, Zivər xanım, Murtuz, Mədinə, Məmməd Nəsir və başqaları) xarakterlərinin mahiyyətini göstərməyə imkan verən süjet xəttini düzgün qurmağı bacarmışdır. Ona görə də əsər bütöv, tam, vahid ideyaya xidmət edən yaradıcılıq axtarışlarının uğurlu nəticəsi kimi diqqəti cəlb edir.

Məsələn:

“Yer kürəmiz zaman zolaqlarına bölünüb, Qərbdən Şərqə getdikcə hər zolaqda bir saat irəli düşürsən. Moskvada saat on bir olanda. Bakıda on ikidir... Daima üzü Qərbə doğru gedəsən, elə bir sürətlə ki, bir saat içində bir vaxt zolağından o birinə keçəsən – hamısında da, məsələn, saat on bir olsun? Vaxtı bu sayaq aldatmaq mümkündürmü?” [2, s. 48].

Romanda ayrı-ayrı fəsillərin quruluşu, bir-birini tamamlaması, epizodların, dialoqların öz yerində olması hadisələrin axarına kömək etdiyinə görə bütün elementlərin tarazlığı, ahəngdarlığı vəhdət təşkil edir.

Bu dialoqa diqqət yetirək:

“– Yaxşı, deyərəm, ancaq bir şərtlə, – dedi, – bu sirri heç kəsə verməyəsən. Bir sən bil bunu, bir də mən. Ovcumun içinə bax, bu xətti görürsən, burada qırılır, görürsən?”

– Hə...

– Bilirsən, niyə qırılır burda?

– Yox...

– Bu mənim ömrümdür. Qırılmadı da ölüm. Erkən ölüm... Bir qoca falçı vardı, o baxıb falıma, o dedi...

– Utanmırsan, ali təhsilli qızsan, başını belə cəfəngiyatla doldurursan” [2, s. 48].

Romanın redaktor hazırlığı süjet-kompozisiya tamlığının yüksək səviyyədə olduğunu təsdiqləyir. Əsərdə təsvir olunan hadisələr arasında səbəb-zaman əlaqəsini izlədikcə, hər bir personajın hərəkət xəttini yoxladıqca redaktor işi öz layiqli dəyərini alır. Ona görə də bu əsəri bütünlüklə oxuduqdan sonra yazıcının ideya-bədii məqsədinə nail olduğu haqqında qəti fikir söyləmək olur.

Redaktor hazırlığının məqsədyönlü qurulması nəticəsində “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanının süjetində iştirak edən surət-

lərin münasibətləri, onların hiss və duyğuları zəncirvari hadisələrin məntiqi əksi kimi görünür. Bu baxımdan romanda obrazların psixoloji yaşantıları ustalıqla verilmişdir.

Nümunə üçün buradakı iki abzası nəzər yetirək:

“Günlər keçirdi, Zaur evdə də, işdə də, hər telefon zəngindən diksinir, dəstəyə tərəf atılırdı, amma Təhminə zəng vurmurdu ki, vurmurdu.

Zaurun əsəbi vəziyyətə anası da duyurdu... və buna ayrı rəng verirdi... Zaurun Moskva səfəriylə bağlı inadını, tərsliyini, höcətliyini görüb, Zivər xanım dərk eləmişdi ki, hər bə-zorba ilə oğluna təsir göstərə bilməyəcək, başqa yol seçmək lazımdır – hər şeyi “pişim-pişim”lə həll etmək gərəkdir. Zivər xanım indi Təhminəni açıq yamanlamırdı, dolayı yollarla söhbət salıb, Zauru ona qarşı doldurmaq istəyirdi. Onu da bilirdi ki, sözü hərleyib-fırlayıb Təhminənin üstünə gətirən kimi Zaur çəmkirib otaqdan çıxacaq, söhbəti uzatmağa qoymayacaq, odur ki, Zivər xanım az sözlə çox şey demək məharətinə yiyələnirdi: oğlu sözünü kəsib otaqdan çıxanacan bir cümləylə, bir məlumatla onun qəlbinə şübhə toxumları səpməyə çalışırdı...”

Romanın əsas obrazlarından olan Təhminənin mənəvi-əxlaqi və emosional-psixoloji vəziyyətini yaşadığı cəmiyyətin sosial mühiti ilə müqayisədə dəyərləndirən professor Vaqif Sultanlı yazır:

“Yazıçı böyük sənətkarlıqla yaratmış olduğu Təhminə obrazının timsalında mənəviyyat və şəxsiyyət azadlığı məsələsinə toxunmuşdur. Cəmiyyətin əhkamlarına boyun əyməyərək yaşamağa üstünlük verən və seçdiyi həyat tərzini özünün xoşbəxtliyi kimi qavrayan Təhminə ruhən azad fikirli bir qadındır. Lakin çevrəsindəki, cəmiyyətin əhkam və buxovlarının əsirinə çevrilmiş insanlar onu dərk etmək iqtidarında olmadığından Təhminə öz səadətini qoruya bilmir. Romandan doğan qənaətə görə, Təhminə cəmiyyətin norma hesab etdiyi əxlaq, mənəviyyat və saflıq etalonunun üstündə dayanan, təmiz, saf görünənlərdən daha üstün olan bir insandır.

Romanda Təhminənin ölümü simvolik mənə daşdığından yalnız fiziki anlamda dərk olunmamalıdır, çünki bu ölümün arxasında baş qəhrəmanın cəmiyyətin barışa bilmədiyi əhkamlarına qarşı qəti, sərt etirazı dayanmaqdadır” [13, s. 489-490].

Nəticə

Anarın "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" romanı yüksək sənətkarlıqla nəql edilən, böyük ustalıqla danışılan olduqca maraqlı əsər təsiri bağışlayır. Burada bir-birini sevən Zaurla Təhminənin təmsalında onların şəxsən yaşadığı, iştirakçısı və ya şahidi olduğu həyat hadisələrinin geniş dairəsi əks etdirilmiş, bu əhvalatlarla dolayısı ilə, yaxud bir-başına əlaqədə olan insanların taleləri, düşüncələri, davranışları ardıcılıqla izlənilmişdir. Bu baxımdan əsərdəki son dialoq da bütövlükdə ideyanın açılmasına xidmət göstərir:

"Zaur bir də təkrar etdi:

– Bina axı beşmərtəbəli idi...

Məmməd Nəsir uzun müddət harasa baxdı, gözləri yol çəkdi, elə bil baxışlarıyla divarı deşib harasa çox-çox uzaqlara baxırdı, sonra qəfilcən belə bir kəlam bəyan etdi:

– Əgər adamlar başa düşsəydilər ki, beşmərtəbəli binanın altıncı mərtəbəsi də ola bilər, onda nə vardı ki..." [2, s. 90].

Bütövlükdə romanın ifadə forması müəllifə cəmiyyətdəki gerçəklikləri hərtərəfli açıb göstərmək üçün geniş imkanlar yaratmışdır. Məhz roman janrı Zaurla Təhminənin təmsalında yaxın keçmişdə ölkəmizdə baş verən sosial prosesləri, ictimai hadisələri obrazlı şəkildə hərtərəfli əks etdirmək, müasir dövrün müxtəlif proseslərini açmaq, cəmiyyətin sosial və mənəvi inkişafının mühüm tərəflərini göstərmək baxımından yazıçı Anarın qarşısında geniş bədii yaradıcılıq üfqləri açmışdır. Bu isə əsərin redaktor hazırlığının məntiqəuyğun şəkildə qurulduğunu, nəticə baxımından çoxsaylı oxucuların uzun illərdən bəri "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" romanını sevvə-sevvə oxuduqlarını əyani şəkildə təsdiqləyən əsas amillərdəndir.

Knyaz Aslan Ilyas oğlu

National writer Anar's novel

"Sixth floor of a five-floor house":

publication history and editorial analysis of the work

Abstract

Anar (Anar Rasul oğlu Rzayev) national writer, chairman of the Union of Writers of Azerbaijan. He is known as a writer, playwright, translator, screenwriter.

To date, more than 120 art-biographical books of Anar have been published in Azerbaijani and other languages.

In Baku, Anar published a five-volume collection of works in Azerbaijani and seven-volume collection of works in Russian. And also many books of Anar were published abroad.

The first part of the scientific article is devoted to the history of the publication of the novel "The sixth floor of a five-storey house", which occupies an important place in the literary works of the writer Anar.

The article discusses the first version of the novel, published in Azerbaijani in 1981.

In the second part of the article, the specific features of editing the novel *The Sixth Floor of a Five-Storey House* are analyzed.

Key words: Azerbaijani literature, Anar, people's writer, "The sixth floor of a five-story house", prose, novel, editing the novel.

Князь Аслан Ильяс оглу

Роман народного писателя Анара "Шестой этаж пятиэтажного дома": история издания и редакторский анализ произведения

Резюме

Анар (Анар Расул оглы Рзаев) народный писатель, председатель Союза Писателей Азербайджана. Он известен как писатель, драматург, переводчик, сценарист.

На сегодняшний день издано более 120 художественно-биографических книг Анара на азербайджанском и других языках.

В Баку изданы Анара пятитомное собрание сочинений на азербайджанском и семитомное собрание сочинений на русском языках. А также было выпущено много книг Анара за рубежом.

Первая часть научной статьи посвящена истории издания романа "Шестой этаж пятиэтажного дома", который занимает важное место в литературном творчестве писателя Анара.

В статье рассматривается первая версия романа, изданного на азербайджанском языке в 1981 году.

Во второй части статьи анализируются специфические особенности редактирования романа "Шестой этаж пятиэтажного дома".

Ключевые слова: азербайджанская литература, Анар, народный писатель, "Шестой этаж пятиэтажного дома", проза, роман, редактирование романа.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov, M. F. Bədii və fəlsəfi əsərləri. – Bakı: "Yazıçı" nəşriyyatı, 1987. – 368 s.
2. Anar. Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi. – Bakı: "Yazıçı" nəşriyyatı, 1981. – 356 s.
3. Anar. Seçilmiş əsərləri: İki cildə. C. 1 (Hekayələr, povestlər) / Ön söz. müəll. Y.Qarayev; red. Ü.Kürçaylı. – Bakı: Azərnəşr, 1988. – 398 s.
4. Anar. Seçilmiş əsərləri: İki cildə. C. 2 (Povestlər, roman) / Red. Ü.Kürçaylı. – Bakı: Azərnəşr, 1988. . – 351 s.
5. Anar. Ağ qoç, qara qoç. – Bakı: Azərnəşr, 2003. – 351 s.
6. Anar. Əsərlər". İki cildə. C. 2. – Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 2003. – 515 s.
7. Anar. Seçilmiş əsərləri / Ön söz. R.Ulusel. – Bakı: Lider nəşriyyat, 2004. – 416 s.
8. Anar. Ağ liman. Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi. Altıncı: roman, povest. – Bakı: Nurlan, 2009. – 495 s.
9. Anar. Təhminə və Zaur və ya beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi: roman. – Bakı: Qanun, 2014. – 316 s.
10. Hacıyev C.X. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi: Dərs vəsaiti. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1958. – 288 s.
11. Mikayılov Ş. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi: Dərs vəsaiti. – Bakı: "Maarif" nəşriyyatı, 1981. – 228 s.
12. Mir Cəlal, Pənah Xəlilov. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları: Dərslik. – Bakı: "Maarif" nəşriyyatı, 1972. – 280 s.
13. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı: Dərslik. İki cildə. Cild 2. – Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2007. – 564 s.

Rəyçilər: dosent Rasim Süleymanov, dosent Ələmdar Bayramov.

Reviewers: docent Rasim Suleymanov, docent Alemdar Bayramov.

Рецензенты: доцент Расим Сулейманов, доцент Алемдар Байрамов.

KİTABŞÜNASLIQ

UDC 655.11

Knyaz Aslan İlyas oğlu

*Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
knyzaslan@mail.ru*

KİTAB HAQQINDA SÖZ

“Kitab nəşri hər bir ölkənin, xalqın mədəniyyətində, ümumiyyətlə, mənəvi-ictimai həyatında çox görkəmli yer tutur. Hər birimiz ilk növbədə, kitab vasitəsilə təhsil, elm almışıq. Həyatda yaşamağa fəaliyyət göstərməyə hazırlamışıq, ona görə də hər birimiz kitablara borcluyuq. Həm kitablari yazib-yaratmaq, həm də onlari nəşr etmək əsas vəzifələrimizdən biridir”.

Heydər Əliyev**Xülasə**

Kitab, qəzet, jurnal, bülleten çap nəşrlərinin əsas növləridir. Kitab qeyri-dövri nəşr, qəzet, jurnal, bülleten isə dövri nəşrdir. Çap məhsulunun hər növünün özünəməxsus tarixi, inkişaf prinsipləri, cəmiyyətdə yeri və istehsalat texnikası xüsusiyyətləri vardır. Nəşriyyat fəaliyyətinin ən qədim, vacib və spesifik məhsulu, sözsüz ki, kitabdır.

Elmi məqalədə “kitab” termininin etimologiyası, əlyazma və çap kitablarının meydana gəlməsi, kitabın inkişaf tarixi haqqında ümumi məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: kitab, əlyazma kitab, lüləşəkilli kitab, kodeks, çap kitabı, kitab nəşri.

Kitab ən qədim zamanlardan bəri cəmiyyətlə yanaşı inkişaf etmiş, onun əsas nailiyyətlərini özündə təcəssüm etdirmiş və müəyyən bir tarixi dövrün tələblərinə cavab vermişdir.

Maddi istehsal sahəsində yaradılmış məhsul kimi kitab hər bir tarixi dövr kəsimi üçün səciyyəvi olan özünəməxsusluğu və elementlərinin fərdiliyi ilə seçilən real formaya malikdir. Eyni zamanda o, insan şəxsiyyətinin ən incə sferasına, başqa sözlə, onun mənəvi dünyası təsir göstərir.

Kitabın təsiri ilə hər bir fərddə bütün həyatı boyunca ictimai şüurun inkişafında yeni səhifələrin açılmasına təkan verən müxtəlif ideyalar, obrazlar, fikirlər meydana gəlir, ümumi biliklər formalaşır.

İnsan fəaliyyətinin məhsulu kimi kitabın əsas xüsusiyyəti onun ikili təbiətə malik olmasıdır: o, bir tərəfdən, mənəvi mədəniyyət əsəri, digər tərəfdən isə maddi mədəniyyət əsəridir, yəni istehsalat texnologiyası məhsuludur.

Bir cəhətdən, kitab ictimai inkişaf üçün nəzərdə tutulmuş biliyin bəzi formalarında təcəssüm etdirilmiş yaradıcılıq prosesinin nəticəsini özündə əks etdirir, digər cəhətdən isə o, müəssisədə, konveyerdə istehsal edilən, fiziki parametrlərə (*çəki, həcm, sıxlıq və s.*) və kommersiya (*ticarət*) dəyərinə malik olan maddi obyektə, əşyaya bənzəyir.

Kitabın təbiətinə xas olan ikiliyə (*dualizm*) baxmayaraq, o, bədii-qrafik formalarda təcəssüm edən, hər dövr üçün səciyyəvi olan özünəməxsus estetikaya malik yeganə vahid orqanizmdir.

Kitabın istehsalı, dövriyyəsi və mövcudluğu baxımından tarixi inkişaf qanunauyğunluqları, onun forma, məzmun təkamülünün əsas mərhələləri, mövzu (*tematika*) və tiplərin (*növlərin*) formalaşması xüsusiyyətləri, mədəni-tarixi təsir amilləri kitab tarixinin mühüm aspektləridir.

Kitabşünaslıq – kitab və kitabçılıq işi haqqında kompleks elmdir. Kitabşünaslıq elminin məqsədi kitabın meydana gəlməsini və inkişaf mərhələlərini, kitabın istehsal metodlarını, təbliği və yayılmasını, oxucularla qarşılıqlı əlaqəsini ümumiləşdirməkdən və öyrənməkdən ibarətdir.

Çap nəşrlərinin əsas növləri bunlardır: kitab, qəzet, jurnal. Kitab qeyri-dövri nəşr, qəzet və jurnal isə dövri nəşrdir.

Çap məhsulunun hər növünün özünəməxsus tarixi, inkişaf prinsipləri, cəmiyyətdə yeri və istehsalat texnikası xüsusiyyətləri var. Nəşriyyat fəaliyyətinin ən vacib, qədim və spesifik məhsulu, sözsüz ki, kitabdır.

“**Kitab**” sözünün maraqlı etimologiyası vardır.

“**Kitab**” sözünün əslə ərəb dilindəki “**ketebe**” (كتاب) kəlməsindən alınmışdır, azərbaycanca mənası “*yazmaq, yazı*” deməkdir. “Kitab” sözü “*yazılı olan, yazılan*” kimi tərcümə olunur. İslam dünyasında çox vaxt Quranı “Kitab” adlandırırlar.

Qədim türk mənbələrində kitab mənasında “*bitig*”, “*bitik*” və ya “*betik*” (yəni “*bitmiş yazı, tamamlanmış yazı*”) sözlərindən istifadə olunmuşdur.

Türkologiyanın banisi Mahmud Kaşğarının 1072-1074-ci illər arasında Bağdadda yazdığı “Divanü Lügat-it-Türk” adlı türkcə-ərəbcə lüğətində “kitab” sözünün qarşılığı kimi türkcə “bitig” kəlməsi işlədilmişdir. Göytürklərin məşhur Orxon Yazılarında da “kitab” əvəzinə “bitig” sözü verilmişdir.

“Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”ndə ərəb dilindən alınmış “kitab” termininin mənası belə izah olunur:

“1) Üzərində hər hansı bir mətn olan vərəqlərin bir araya gətirilərək tikilib cildlənmiş nəşriyyat növü // Əlyazması şəklində olan bu cür əsər. Qalın kitab. Böyük kitab // Ayrıca çap olunmuş və ya çapa hazırlanmış böyük, ya kiçik həcmli əsər;

2) Hər cür yazı üçün cildə tikilmiş kağız vərəqləri” [1, s. 715].

“Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası”nda isə “Kitab” terminin izahı belə verilmişdir:

“Kitab (ər. kitab, məktub, yazı) – ədəbi-bədii, ictimai-siyasi, elmi və ya praktik məzmunlu çoxsəhifəli çap (qədimdə əlyazma) əsəri; mühüm semantik məlumat vasitəsi” [3, s. 407].

Rus dilinin məşhur lüğətlərindən birində – Vladimir Dalın “Canlı böyük rus dilinin izahlı lüğəti”ndə “**kniqa**” (“книга” – “kitab”) sözünün üç mənası verilmişdir:

Birincisi, “*bir cildə tikilib bərkidilmiş kağız vərəqləri və ya perqament*” (yəni maddi əşya (predmet) kimi kitabın formal obrazı);

İkincisi, “*kitabda əksini tapan bütün yazılar*” (başqa sözlə, müasir dillə ifadə etsək, anlayışın mənə tərəfi).

Üçüncüsü, “*əhatəli (geniş) yazılı əsərdə bölmə, şöbə*” [11, s. 125].

Əgər elmi şərhləri qəbul etməmək lazım gələrsə, “kitab” sözünün bütün əsas mənaları istər-istəməz təhsil, informasiya, məlumatların yayılması, yeni biliklərin və obrazların yayılması ilə bağlıdır.

Qədim rus yazılı mənbələrində “kniq” (“книги” – “kitablar”) sözü-nə ilk dəfə üzərində tarix qoyulmuş əlyazma abidələrindən ən erkəni olan Ostromirov İncilində (1056/1057) rast gəlinir. Həm də burada həmin söz cəm halında işlədilir ki, bu da ona geniş şərh verməyə imkan yaradır. Ehtimal ki, burada sadəcə kitabdan deyil, daha çox ümumi biliklərdən söhbət gedir. R.F.Brandtın “Slavyan-rus paleoqrafiyası üzrə mühazirələr” [9, s. 15] adlı kitabında verdiyi məlumata əsasən, rus mənbələrində “kniqa” (“книга” – “kitab”) sözünün tək halda işlədilməsinə xeyli sonralar, 1263-ci ildə monastır mirzələrinin birinin yazdığı mətnə rast gəlinir.

“Kniqa” (“книга” – “kitab”) sözünün qeyri-slavyan, hətta ümumiyyətlə, qeyri-Avropa mənşəli olması haqqında fikirlər də mövcuddur. Tanınmış mütəxəssislərdən bir çoxu öz elmi-tədqiqat əsərlərində, o cümlədən A.A.Qovorov “Kitab sözünün qədim rus mənşəyi haqqında” adlı məqaləsində bu terminin qədim Çin, uqrofin, Assuriya, türk dillərindən törədiyini çətinlik çəkmədən sübuta yetirirlər [10, s. 14].

Bizə elə gəlir ki, 863-cü ilə, yəni Bizans missioneri Müqəddəs Kirillin Korsuna məşhur səyahətinə qədər slavyanların və pribaltların dillərində artıq qədim zamanlardan tamamilə müəyyən mənani ifadə edən “kniqa” (“книга” – “kitab”) termini var idi. Belə ki, məhz bu səfərdən sonra Kirill əlifba ixtirasına girişmişdi. Burada təəccüblü cəhət yalnız odur ki, rusların əcdadları bu məqsədlə yaxın mədəni xalqların leksikasıdan istifadə etməmişlər. Belə ki, onlara, əlbəttə, “biblio”, “liber”, “manuskript”, “xartiya”, “qramota” sözləri tanış idi. Onlar isə praslavyan söz düzəltməsi olan “kneti”, yəni “bilmək” terminini üstün tutdular. Yeri gəlmişkən, sadalanan terminlər o vaxtdan indiyə kimi fəal sinonimlər kimi tətbiq edilir.

Alimlər rus sözü olan “kniqa” (“книга” – “kitab”) kəlməsinin ümumiyyətlə bilik mənasını ifadə edən anlayışlarla qohumluğunu inandırıcı şəkildə sübuta yetirirlər. Onun müstəqil semasiologiya sırasına ayrılması, görünür, ibtidai dövrdə, praslavyanların Şərqi Avropa düzənliyinə köçüb gəldikləri vaxtlarda baş vermişdir. (**Qeyd**, *Semasiologiya* (yunanca: “semasia” – mənə, “logos” – elm deməkdir) dilçiliyin söz və ifadələrin mənalarını və bu mənaların dəyişmələrini öyrənən bəhsidir).

Xatırlanan sıranın orijinallığının tutarlı sübutlarından biri budur ki, o dövrdə cəmiyyətin inkişafı zamanı sifətlər və epitetlər deyil, törəmə sözlər yaranırdı. Slavyan dillərində tayfa rəhbərlərinə, kahinliyə aid olan **"князь"** ("knyaz" – rus), **"ксендз"** ("ksendz" (keşiş) – Polşa), **"кнез"** ("knez" – bolqar), biliyin semasiologiyası ilə müəyyən dərəcədə bağlı olan **"четеху и гаатаху..."** ("çetexu və qaataxu...") başqa terminlər yaranırdı. Beləliklə, rus dilində işlədilən **"книга"** ("kitab") termininin etimologiyası **"знать"** ("bilmək") feilindən yaranmışdır.

Digər mütəxəssislərin mülahizəsinə görə, **"кънига"** praslavyan sözünün mənşəyinin ən ehtimal edilən versiyaları belədir:

a) Dunay-bolqar dilindəki **"küniv"** (uyğur dilində "kuin, kuinbitig"), Çin dilindəki **"küen"** ("ülə, bağlama") sözü vasitəsilə yaranmışdır;

b) Qədim **"кън-"** və **"иг- (jug, ieug-)"** sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır və mənası **"birləşdirmək, bağlamaq"**, yəni **"bərkidilmiş vərəqlər"** deməkdir.

Tarixən Avropa və Ön Asiya xalqlarının dillərində bu terminin məzmunu (anlayışı, mənası) eyni cür olmuşdur. Yunanca **"biblio"**, latınca **"liber"**, semitcə **"sefer"**, ərəbcə **"kitab"**, slavyan-baltik dillərində **"книга"** eyni cür izah edilir:

- 1) Predmet;
- 2) Əsər;
- 3) Əsərin hissəsi.

Tarixən bir dəfə yaradılmış bu termin qədim zamanlardan indiyə qədər özünün kök toxunulmazlığını saxlayır.

"Kitab" terminini ifadə edən "biblio" yunan sözü, əgər dəqiq desək, tarixən cəm halda – "kitablar" şəklində yaranmış və istifadə edilmişdir.

Tarixi keçmişdə bu anlayış üç mənanı ifadə edirdi:

- 1) Məzmunu əks etdirən əsər kimi;
- 2) "Müxtəlif formatlı kağız vərəqlərin kötükdə tikilərək üzlənməsi və ya cildlənməsi" kimi formada əks edilməsi kimi (*qüvvədə olan terminoloji standart ifadəsi*);
- 3) Daha böyük əsərin hissələri, bölmələri, strukturun əks edilməsi kimi (*məsələn: "Əhdi-Ətiq Kitabları"*).

Sonuncu məna vaxt ötdükcə sıradan çıxmış və kitaba aid olan üç müqəddəs mənadan yalnız ikisi qalmışdır.

Qədim vaxtlardan başlayaraq müxtəlif dövrlərdə, müxtəlif ölkələrdə, müxtəlif xalqlarda və ən müxtəlif mədəniyyətlərdə "kitab" termini-

nin mənası bir-birinə tamamilə uyğun gəlmişdir. Bu, həm Qədim Yunanıstana, həm Qədim Romaya, həm də yəhudi, ərəb və slavyan mədəniyyətlərinə aiddir.

Biz fəlsəfi mövqedən baxaraq, “kitab” anlayışını nə qədər dərinləndirək, həqiqətən bu unikal hadisənin sosial-tarixi və digər mənşə elementlərini, funksiyalarını və təyinatlarını o qədər daha düzgün tapmağa nail olacağıq.

Belə ki, bir tərəfdən, kitab yığılmış biliyi özündə toplayır və insan təcrübəsini əks etdirir, digər tərəfdən isə kitabın özü cəmiyyətin inkişaf amilidir. Çünki kitab yeni biliyin yaradılmasına təsir göstərir, tərəqqini, irəliləyişi möhkəmləndirir və təkmilləşdirir, insanları axtarışlara, kəşflərə çağırır, onların dünyagörüşünü formalaşdırır və onu inkişaf etdirir.

Kitab tarixi, müasir və futuroloji dəyərə malikdir. Həm də bəzən o, indikindən daha çox gələcək üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Kitab kütləvi oxucu üçün biliyi populyarlaşdırır və ictimai şüuru formalaşdırır vasitəsidir. Kitab eyni zamanda cəmiyyətin elitası üçün nəzərdə tutulmuş məhsuldur. Kitab həm informasiyanın ötürülməsi vasitəsi, həm də əyləncə vasitəsi ola bilər.

Cəmiyyətin elementi kimi kitab dialektikanın qanunlarına tabe olur. Belə ki, inkarın inkarı qanununa görə, kitab yarandıqdan az sonra sosial arealda öz mövcudluğunu dayandıra bilər. Lakin onilliklər və ya hətta yüzilliklər sonra tarixi inkişafın yeni mərhələsində elmi və ya ictimai maraq onu həyata qaytaranda həmin kitab yenidən sosial areala çıxır.

Buna bir çox nümunələr gətirmək olar.

Kitab tarixlə müasirlik arasında, fərdlə (şəxslə) cəmiyyət arasında, fikirlə hərəkət arasında vasitəçilik edir. Kitab biliklər dünyasında bizi əhatə edən, mövcudluqla inkişafın həyati mənasını tamamlayan vahid sistemdə bütün subyektiv və obyektiv inam və hissləri birləşdirir.

Qeyd etdiyimiz kimi, kitab çap məhsulu növlərindən biridir və qeyri-dövri nəşrdir. O, ayrı-ayrı kağız vərəqlərdən (*səhifələrdən*) və ya bir-birinə bərkidilmiş (*tikilmiş, bağlanmış*) dəftərlərdən ibarət olur. Bu vərəqlərə (*səhifələrə*) əllə yazılmış şəkildə və ya mətbəə üsulu ilə mətnli və qrafik (*illüstrasiyalı*) informasiya yerləşdirilir. Başqa sözlə, kitab – üzərinə müxtəlif yollarla köçürülmüş mətn və ya rəsm şəklində informasiya daşıyıcılarından ibarət vərəqlər toplusudur. Bu vərəqlər bir tərəfdən tikilir və bir qayda olaraq, bərk və ya yumşaq üzlüklə (*cildlə*) örtülür (*əhatəlenir*). Kitab kağızının hər vərəqinin üzləri səhifə adlanır.

Bir sıra xalqların izahlı və terminoloji lüğətlərində kitabın quruluşu və mahiyyəti bir-birinə yaxın mənalarda şərh olunur:

1) Kitab – əlyazma və ya çap kağız vərəqlərin cildsiz, yaxud cildlənmiş şəkildə bir yerə toplanmış formasıdır.

2) Kitab – mətbəədə çap olunaraq qapaq keçirilmiş kağız vərəqlərindən ibarət olan və oxumaq üçün istifadə edilən əşyadır.

Kitab bir kənarından birləşdirilərək çöl (*xarici*) tərəfinə kağız, perqament və s. materialdan hazırlanmış üzlük yapışdırılmış (qapaq keçirilmiş), yəni cildlənmiş, üstü çap olunmuş səhifələrin bir yerə yığılması ilə yaradılan oxu toplusudur.

Bu quruluş forması, yaxud bu quruluşun bir hissəsi də bəzən kitab adlandırılır. Ədəbiyyat, fəlsəfə, və bir çox elm və bilik sahələrindəki yazıların bütöv halda təqdim olunduğu, adətən kağızdan hazırlanan cildlənmiş əşyalara kitab deyilir.

Kitab ardıcıl surətdə toplanıb, sap, məftil, yaxud yapışqanla bir-birinə birləşdirilmiş və cildlənmək üçün hazırlanmış kitab vərəqləridir. Komplektləşdirilmiş, tikilmiş və işlənmiş kitab nüsxəsi vərəqlərinin kitabdüzəltmə prosesinə verilməsidir.

Ayrı-ayrı toplular şəklində nəşr edilmiş ədəbi və ya elmi əsərlər də kitab çap məhsulu adlandırılır.

Bəzən böyük sənədin və ədəbi əsərin bir hissəsinə də kitab deyilir.

Qədim insan üçün eramızdan əvvəl XI-VII əsrlərdə yaşadığı ehtimal edilən əfsanəvi yunan şairi Homer tərəfindən yazıldığı qəbul olunan “İliada” adlı antik yunan dastanı bütün kainat haqqında etibarlı informasiya mənbəyi ola bilirdi. Yaxud qədim Hindistanın tarixi təxminən eramızdan əvvəlki minilliklərə gedib çıxan “Mahabharata” və “Ramayana” adlı iki əsas şifahi eposundan biri keçmiş dövrlər üçün ən mükəmməl məlumat bazası sayıla bilərdi. Bu əsərlər bizim zamanəmizdəki bütün kitabları, qəzetləri, şəkilləri, radio və televiziya verilişlərini əvəz edirdi.

Bizim ulu əcdadlarımız ən yaxşı halda öz arsenalını qayaüstü relyeflərlə və ya mağarasını rəngləməklə genişləndirirdi. İbtidai mədəniyyətin sinkretizmi belədir.

Başqa bir sübut. Təxminən 10-12 min il bundan əvvəl Azərbaycan ərazisində, Bakı şəhəri yaxınlığında Qobustan qayalarına çəkilmiş heyvan və insan şəkilləri, qayaüstü rəsmlər bu fikri bir daha əyani şəkildə təsdiqləyir.

(Qeyd edək ki, Qobustandakı maddi-mədəniyyət qalıqları və qayaüstü təsvirləri ilk dəfə məşhur Azərbaycan arxeoloqu professor İshaq Cəfərzadə 1930-1940-cı illərdə aşkara çıxarmışdır. Alimin çətin elmi axtarışlarının və tədqiqatlarının nəticəsi olaraq 750 qaya üzərində döymə, qazma və sürtmə üsulla çəkilmiş 3500-dən artıq insan və heyvan rəsmi və müxtəlif işarə yazılar – petroqliflər qeydə alınmış, 20 qayaaltı sığınacaq aşkarlanmışdır).

İlk əlyazma kitabların meydana gəlməsi yazının yaranıb formalaşması prosesi ilə əlaqədardır. Əlyazma kitablar tarixən qədim kitablar olub, uzun inkişaf yolu keçmişdir. Kağızın meydana gəlməsi və inkişafı əlyazma kitablarının genişlənməsinə səbəb olmuşdur.

Əlyazma kitabların yaranması, yayılması və inkişafı kitab mədəniyyətinin inkişafında mühüm bir mərhələdir. Bu qiymətli mənbələrin ilkin nümunələrinin meydana gəlməsinə qədər olan Azərbaycan yazıları, əsasən, gil lövhələrdə, papirus, perqament üzərində yaranaraq, dövrümüzə qədər gəlib çatmışdır.

“Əlyazma” termini iki cür izah olunur:

1) **Əlyazma – əl ilə yazılmış ədəbi mətn;**

2) **Əlyazma – mətbəə originalı.**

Qədim dövrlərin və orta əsrlərin bir çox ədəbi əsərləri zamanəmizə əlyazma halında gəlib çatmışdır. Əlyazma əsər müəllifinin özü, yaxud həmin əsərin surətini çıxaran xəttat (katib) tərəfindən yazılır.

Əlyazma əl ilə yazılmış mətnlərin toplusudur. **Manuskript** əlyazma termininin sinonimidir. “**Manuskript**” termini erkən latın dilindəki “*manuscriptum*” sözündən alınmışdır, “**manus**” – “əl”, “**scribo**” isə “*yazıram*” deməkdir. Bir qayda olaraq, ədəbi əsərlərin qaralamaları və ya onların müəllif tərəfindən əl ilə yazılmış nümunələri əlyazma adlandırılır.

Mətn və illüstrasiyaları əllə hazırlanmış kitaba əlyazma kitab deyilir. Əlyazma kitab yalnız kitabın özündən, yəni mətn yazılmış materialdan və qoruyucu-mühafizəçi elementlərdən (futlyar, yəni saxlamaq və ya xarab olmaqdan, zədələnməkdən və s.-dən qorumaq üçün içinə şey qoyulan qutu, cild) ibarətdir.

Qeyd edək ki, əl ilə yazılmış və ya şəkli çəkilmiş mətn və s. **əlyazma**, yaxud **əl yazması**; ədəbi, bədii ya da tarixi əhəmiyyətə malik olan kitab **əlyazma kitab**; əlyazmaları toplayan, saxlayan, bərpa edən yer, idarə, şöbə isə **arxiv**, **kitabxana** və ya **əlyazmaları fondu** adlanır.

Görkəmli kitabşünas alim, professor Əziz Mirəhmədov “Azərbaycan kitabı” bibliografiyasının I cildinə yazdığı müqəddimədə bu barədə belə qeyd edir: “Azərbaycan mədəniyyətinin ən qədim kitaba qədərki yazılı abidələri... qayaüstü yazı və rəsmlərdən, qəbir kitabələrindən, müxtəlif memarlıq abidələrinin, habelə ev əşyalarının, zinət şeylərinin epigrafiq ünsürlərindən ibarət olmuşdur”.

Qədim əlyazma kitablar iki formada yaranıb inkişaf etmişdir:

1) Lüləşəkilli kitab;

2) Kodeks.

Qədim zamanlarda **papirus bağlaması** əlyazma kitabların ən geniş yayılmış forması idi. Əlyazma kitabların kodeks formasına keçidi isə əsasən perqamentin yayılması ilə bağlayırlar.

1) Lüləşəkilli kitab lülə halında bükülmüş (*boru şəklində sarınmış, dolanmış*) əlyazma kitablarıdır. Bu cür kitablar təxminən e.ə. III minillikdə Misirdə meydana gəlmiş və eramızın IV əsrinə qədər davam etmişdir.

Lülə (bağlama) qorunub saxlanılmaq üçün rulona dolanmış uzun yazı materialı (papirus, perqament və ya kağız) vərəqdır. Belə vərəqdə mətnlər onun uzunluqları boyunca deyil, eninə (kəndələninə) yazılırdı.

Papirusdan hazırlanan lülə formalı kitablar antik dünyada eramızdan əvvəl VII-VI əsrlərdə, yəni Elladanın (*qədim Yunanıstanın*) Misirlə müntəzəm əlaqələrinin daha çox inkişaf etdiyi dövrdə meydana gəlmişdir. Antik lüləşəkilli kitabların (*bağlamaların*) zamanəmizə qədər gəlib çatmış nümunələri əsasən, Roma imperiyası dövrünə aiddir və praktik olaraq onların hamısı Misirdə aşkara çıxarılmışdır.

Antik lüləşəkilli kitabların (*kitab-bağlamaların*) xarici forması, zahirən görünüşü haqqında təsəvvürü antik incəsənət əsərlərindən almaq olar. Belə ki, Pompey freskalarında, güldən naxışlarında, heykəllərdə və bəlyəflərdə oxuyan və yazan insanlar təsvir edilmişdir.

Lülə (*bükmə, bürmə, bağlama*) klassik antik dünyasının tanıdığı yeganə kitab forması idi.

Yalnız eramızdan əvvəl II əsrdən lüləşəkilli kitabları perqament kodekslər sıxışdırıb aradan çıxarmağa başladı, lakin bu proses yetkin orta əsrlərin əvvəllərinə qədər uzandı.

Qədim Kiyev Rus dövlətində uzun lent şəklində sənədləri **sütun** adlandırırdılar. Burada bir-birinə yapışdırılmış vərəqlər bükülüb fırladılaraq lüləşəkilli bağlamalar hazırlanırdı.

2) Kodeks müəyyən cild içərisində toplanan, müasir çap kitabına uyğun gələn, kodeks adlanan kitab formasıdır. Kodeks eramızın I əsrində meydana gələrək indiyə qədər öz formasını əsasən saxlamışdır.

Kodeks kitabın tarixi formalarından biridir. Kodeks latın dilindəki “codex” sözündən alınmışdır, mənası “gövdə”, “lülə”, “kötük”, yeni yazı üçün taxta lövhəciklər” deməkdir.

Hər iki tərəfinə yazı yazılan, keçi, inək, dana, buzov və ya quzu dərisindən hazırlanan perqament rulon kimi bükülür və ya dəftər kimi qatlanır, bir-birinə bərkidilmiş dəftərçələrdən kitab hazırlanırdı. Bu cür kitablar **“kodeks”** adlanırdı.

Eramızın I əsrində meydana gəlmiş kodeks bu gün də öz formasını saxlamağa davam edir. Elmə məlum olan üsullar üzərindən köhnə yazıların qaşınıb yenilərinin yazıldığı kitabların (**“palimpsest”, yeni “üzü qaşınmış” kitabların**) üstündəki əvvəlki mətnlərin də bərpa edilməsinə imkan verir.

Müasir kitablar kodeks formasına malikdir. Texniki olaraq kodeks yarı qatlanmış, qatlanan tərəfindən tikilmiş, yumşaq və ya bərk üzlüklə cildlənmiş yazı materialının vərəqlərindən ibarət dəftərdir.

Kodekslər ilk dəfə Roma imperiyasının şərq əyalətlərində meydana çıxmışdır. Kodeksləri əvvəlcə papirusdan və perqamentdən hazırlayırdılar. Yeni eranın ilk əsrlərində lüləşəkilli əlyazmalarla müqayisədə yığcamlığına və genişhəcmli mətnlərdə lazımi yerlərin axtarılıb tapılması rahatlığına görə Roma hüquqşünasları və xaçpərəstlər arasında kodekslərdən istifadə olunmağa başlandı.

VI-VII əsrlərdə kodeks kitabın əsas forması kimi sabitləşir. Cildləmənin, tərtibatın və səhifələrin bəzədilməsinin yaranması məhz kodeksin hazırlanması ilə bağlı olmuşdur.

Orta əsr əlyazma kodekslərinin tərtibat ənənələri çap kitablarının zahiri görünüşə və tərtibatına güclü təsir göstərdi.

Yaxın Şərqdə, eləcə də Azərbaycanda **divan, külliyyat, şərh, zeyc, təzkirə, cüng, risalə, tarix, dərslik** və s. kimi əlyazma kitablarının adları geniş yayılmışdır. Belə kitablar mədrəsə və məscidlərdə, yaxud xüsusi emalatxanalarda hazırlanırdı. Kitabların üzü sarayların, dövlət başçıların, varlı adamların xüsusi sifarişi ilə köçürülürdü.

Azərbaycan əlyazma kitabı xalqımızın dünya mədəniyyəti xəzinəsinə bəxş etdiyi ən nadir incilərdəndir. Dünyanın bütün böyük Şərq mədəniyyəti muzeylərində, kitabxanalarında, kolleksiyalarında Azər-

baycan əlyazmalarının saxlanması milli mədəniyyət tariximizin qədimliyindən və rəngarəngliyindən soraq verir.

Azərbaycan əlyazma kitabı tarixinin dəqiq məlum olmaması bu sahədə müəyyən çətinliklər yaradır. Səhsız-hesabsız ədəbi abidələrin bu günə gəlib çatmamasının bir sıra obyektiv və subyektiv səbəbləri (*dağıdıcı müharibələr, təbii fəlakətlər, yanğınlar, qəsdən talılmaq və s.*) olmuşdur.

Göründüyü kimi, kitab ən adi sadəlikdən, ibtidailikdən, primitivlikdən müasir kommunikasiya vasitələri ilə informasiyanın yüksək səviyyədə ötürülməsi incəliyinə qədər böyük tarixi yol keçmişdir.

Məlumdur ki, tarix keçmişdə baş verən proseslərin əsrlərlə yaranmış müəyyən ardıcılıqla bir-birinə nə cür qarşılıqlı təsir göstərdiyini öyrənir.

Bütün bu hadisələr elm, ədəbiyyat, sənət (incəsənət) müstəvisində yaradıcılıq formaları kimi kitabda necə təcəssüm olunur?

Kitabın istehsalının fiziki-texniki və kimyəvi-texnoloji üsulları necə yaranır və necə dəyişir?

Kitabın hazırlanması və meydana gəlməsi kimi spesifik işlər, tutaq ki, illüstrasiyalar, cildləmə, bibliografik təsvir, reklam, nəhayət, kitabın istehlakı, toplanılması, saxlanması və s. necə həyata keçirilir?

Nəticədə bizim gözlərimiz qarşısında əsrlərin qaranlıqları arasından tarixən insanın yaratdığı həqiqətən ən gözəl nailiyyətlərdən biri olan kitabın obrazı canlanır.

Kitabçılıq işində jurnal, qəzet, bülleten kimi dövri nəşrlərdən fərqləndirmək (*ayırıl etmək*) üçün kitabı bəzən monoqrafiya da adlandırırlar.

Uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş müasir şəkil-kitablar və ya kitab-şəkillər qeyri-ənənəvi formaya malik ola bilər. Belə ki, çox vaxt onlar üzərində illüstrasiyalar və tapşırıqlar çap olunmuş ayrı-ayrı vərəqlər və ya kartlar şəklində təqdim edilir. Vərəqlər və ya kartlar xarici elementlərin (*qutular, üzüklər, qovluqlar, superüzüklər, bağlamalar*) köməyi ilə birlikdə hazırlanmalıdır. Bu halda vərəqlər və kartlar həm öz aralarında bir-birinə bərkidilmiş şəkildə, həm də ayrı-ayrılıqda hazırlana bilər.

Elektron mühitdə nəşr olunan kitablara **e-kitab**, yəni **elektron kitab** deyilir.

Elektron formasında yazılmış kitab elektron kitabdır.

İnformasiya texnologiyalarının inkişafı ilə əlaqədar olaraq çap kitablarının elektron versiyaları, yəni elektron kitablar daha geniş

yayılmışdır. Elektron kitabları kompüterlər və ya xüsusi qurğular vasitəsi ilə oxumaq mümkündür.

Statistikaya əsasən, 2017-ci ildə dünya kitab bazarında elektron kitablar kəmiyyət baxımından təxminən 35-40 %, qiymət baxımından 14-18 % təşkil etmişdir.

İnsan təfəkkürünün məhsulu olan kitab insanın şüuruna və qəlbinə təsir edə bilən böyük qüvvəyə malikdir. Kitab oxucularda yüksək mənəvi keyfiyyətlər tərbiyə edir, onlara həyatı öyrədir. Böyük mütəfəkkirlərdən Aleksandr Gertsen "Kitab nəsillərin bir-birinə vəsiyyətidir", Həsən bəy Zərdabi "Kitab qiymətli xəzinədir", Maksim Qorki "Kitab bilik mənbəyidir", Conatan Svift "Kitab təfəkkürün övladıdır" kimi məşhur kəlamları ilə kitaba böyük qiymət vermişlər.

Hazırda Azərbaycanda kitab nəşri üçün ən müasir texnika ilə təchiz edilmiş poliqrafiya müəssisələrinin geniş şəbəkəsi yaradılmışdır. Bakıda müntəzəm olaraq Beynəlxalq və respublika kitab sərgi-yarmarkaları keçirilir. Xatırladaq ki, hələlik sonuncu sayılan V Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgi-Yarmarkası 28-30 sentyabr 2017-ci ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə yüksək səviyyədə təşkil edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. *Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: Dörd cildə. C. 2. – Bakı: "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2006. – 792 s.*
2. *Azərbaycan kitabı (Bibliografiya): Üç cildə. C.1 (1780-1920) / Tərt. ed. Ə.Əliyev; Red. hey. H.Araslı, Ə.Mirəhmədov, M.Sultanov. – Bakı: Azərbaycan Kitab Palatası, 1963. – 220 s.*
3. *Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası: On cildə. C. 5. – Bakı: Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının Baş redaksiyası, 1981. – 592 s.*
4. *Aslan K. Qədim və orta əsrlər dünya kitabxanaları (Ən qədim zamanlardan XVII əsrin ortalarınaqədər): Dərs vəsaiti. – Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2011. – 416 s.*
5. *Həsənov H. Azərbaycan kitabının inkişaf mərhələləri. – Bakı: Azərnəşr, 1989. – 254 s.*

6. *Kütləvi İnformasiya Vasitələri: Müasir kommunikasiyaya giriş*. VI nəşr / Tərc. ed. Xumar Hüseynova, Knyaz Aslan; Red. Hamlet İsaخانlı. – Bakı: Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, 2005. – 634 s.

7. Şərifli K. *Azərbaycan əlyazma kitabı və kitabxanaları*. – Bakı: Nurlan, 2009, 190 s.

8. Zəkiyev İ. *Azərbaycan kitabının inkişaf yolu (Qədim dövrdən XIX əsrin sonuna qədər)*. – Bakı: "Azərbaycan Ensiklopediyası" NPB, 2000. – 388 s.

Rus dilində

9. Брандт Р. Ф. *Лекции по славяно-русской палеографии*. – Москва, 1909. – 15 с.

10. Говоров А.А. *О древнерусском происхождении слова "книга" // Букинистическая торговля и история книги*. Вып. 1. – Москва, 1990. – С. 14.

11. Даль Вл. *Толковый словарь живого великорусского языка*. – Санкт-Петербург, 1881, Т.2. – С.125.

12. *Книговедение: Энциклопедический словарь*. – Москва: Изд-во "Советская Энциклопедия", 1982. – 664 с.

Knyaz Aslan Ilyas oglu

Word about Book

Abstract

The main types of printing include a book, newspaper, magazine and newsletter. The book is a non-periodical publication, and the newspaper, magazine and newsletter is a periodical. Each type of printed product has its own special history, principles of development, location in society and production technology. The oldest, most important and specific product of publishing is, of course, a book.

The article provides general information on the etymology of the term "book", on the formation of manuscripts and printed books, as well as on the history of the book.

Key words: *book, manuscript book, scrolls, code, printed book, book publishing.*

Князь Аслан Ильяс оглу

Слово о книге

Резюме

К основным видам печати относятся книга, газета, журнал и бюллетень. Книга представляет собой неперIODическое издание, а газета, журнал и информационный бюллетень – периодическое издание. Каждый тип печатной продукции имеет свою особую историю, принципы развития, местоположение в обществе и технологии производства. Самый древний, важный и специфический продукт издательской деятельности - это, конечно, книга.

В статье дается общая информация об этимологии термина «книга», об образовании рукописей и печатных книг, а также об истории книги.

Ключевые слова: книга, рукописная книга, свитки, кодекс, печатная книга, книгоиздание.

Rəyçilər: dosent Rasim Süleymanov, dosent Nailə Mehraliyeva.

Reviewers: docent Rasim Suleymanov, docent Naila Mehraliyeva.

Рецензенты: доцент Расим Сулейманов, доцент Наиля Мехралиева.

UDC 83-31

Rasim İmamqulu oğlu Süleymanov

*Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

**XALQ YAZIÇISI ANAR
ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN BAXIŞLARINDA**

Xülasə

Xalq yazıçısı, ictimai-siyasi xadim Anarın fəaliyyət sahəsi və yaradıcılığı xalqımızın milli mədəniyyətini, incəsənətini və tarixi köklərini əhatə edir.

Məqalədə Anarın Ulu Öndərlə görüşləri və Ulu Öndər Heydər Əliyevin onun yaradıcılığına və bütünlükdə fəaliyyətinə verdiyi qiyməti və münasibəti təhlil olunur.

Açar sözlər: *Ümummilli Lider, Qobustan, "Kitabi-Dədə Qorqud", "Unudulmaz görüşlər", "Qızıl kəlmə", kitabın epigrafi.*

Xalq yazıçısı Anar həyatının mənasını doğma xalqına, dövlətinə və Vətəninə təmənnasız xidmətdə görən aydın zəkalı, nurlu şəxsiyyət, milli mənafeyi hər zaman şəxsi mənafedən üstün tutan və bütün şüurlu həyatını bu müqəddəs amal üzərində quran, qəlbi Vətən eşqi ilə döyünən vətənpərvər ziyalı, söz sənətinin böyük ustadı, ana dilimizin mahir bilicisikimi tanınır.

Anarın ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin, dövlətçiliyimizin inkişafı sahəsində böyük xidmətləri hər zaman yüksək qiymətləndirilmişdir. O, ən yüksək dövlət mükafatı – "İstiqlal" ordeni və Heydər Əliyev mükafatı ilə təltif olunmuş, Azərbaycanın Xalq yazıçısı kimi yüksək fəxri ada layiq görülmüşdür.

14 aprel 2000-ci ildə Prezident Sarayında "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının yekun iclasında ulu öndər vurğulayırdı: "Bu üç il müddətində, demək olar ki, hər bir kollektivdə, hər bir şəhərdə, hər bir rayonda, hər bir qəsəbədə, kənddə

Dədə Qorqud yada salındı, təbliğ olundu. Dədə Qorqudun tanınması üçün işlər görüldü. İndi, demək olar ki, bizim xalqımız öz ulu əcdadını – Dədə Qorqudu tanıyır və güman edirəm ki, bundan sonra heç vaxt unutmayacaqdır.

Yaranmış əsərlər isə, təbiidir ki, gələcəkdə “Dədə Qorqud”un Azərbaycanda, digər türkdilli dövlətlərdə, başqa ölkələrdə təbliği üçün çox dəyərli işlərdir. Amma bununla bərabər, onlar xalqımızın təhsilində, təlimində, tərbiyəsində “Dədə Qorqud”dan istifadə olunması üçün çox əhəmiyyətlidir.

Bütün bu işləri görən dövlət komissiyasının üzvlərinə, alimlərimizə, tədqiqatçılarımıza, yazıçılarımıza, şairlərimizə, bəstəkarlarımıza, rəssamlarımıza – bütün mədəniyyət işçilərinə və bütün elm xadimlərinə, ziyalılarımızın hamısına təşəkkür edirəm. Kim nə iş görübsə, o, bu işlə xalqına xidmət edibdir. Təbiidir ki, hərə öz səlahiyyəti çərçivəsində, yaxud da imkanı dairəsində iş görübdür. Amma həqiqətən də, çoxları buna öz payını veribdir. Payın böyük və ya kiçik olmasından asılı olmayaraq, mən hamıya təşəkkür edirəm” [1, s. 301].

Nitqinin sonunda Heydər Əliyev demişdir:

“Məhz “Kitabi-Dədə Qorqud”un təbliği baxımından Anarın xidmətlərini xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Bəlkə də, Anar uşaqlar üçün Dədə Qorqud haqqında kitab yazanda, yaxud Qorqudla bağlı başqa kitablarını yazanda çoxları bunun nə qədər əhəmiyyətli olduğunu o dərəcədə dərk edə bilmirdilər. Amma indi biz artıq öz milli dəyərlərimizi, köklərimizi, tariximizi olduğu kimi təsvir etməyə çalışarkən vaxtilə atılmış belə addımların nə qədər qiymətli olduğunu dərk edirik. Mən Anarın bu münasibətlə yaratdığı filmi də qiymətləndirirəm. Təqdirəlayiqdir ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyasının yaranma ideyası da məhz Anara məxsusdur” [2, s. 11].

Tarixi mövzuda yaradılan əsərlər, o cümlədən “Nəsimi”, “Babək” filmləri çox qiymətlidir. Şübhəsiz ki, Anarın yaratdığı “Dədə Qorqud” filmi də çox qiymətlidir”.

Yekun iclasında Dövlət Komissiyası sədrinin müavini, Milli Məclisin deputatı Anar Ulu Öndərə müraciətlə demişdir:

“Hörmətli Cənab Prezident!

“Dədə Qorqud” yubileyinin belə yüksək səviyyədə, geniş miqyasda, belə görünməmiş vüsətlə keçirilməsində müxtəlif strukturların, müxtəlif təşkilatların, müxtəlif adamların rolu və xidməti olubdur.

Amma ən böyük xidmət, əsas rol Sizindir, əsas iradə sahibi Sizsiniz, Cənab Prezident. Ona görə mən yazıçılar adından, ziyalılar adından Sizə bir daha dərin təşəkkür və minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Bir neçə il qabaq Sizin iştirak etdiyiniz “Manas” tədbirlərinə mən də getmişdim. Doğrusu, orada həsəd hissi duyurdum ki, “Manas”la bağlı necə yüksək tədbirlər keçirildi, nə qədər kitablar çap olundu. İndi mən böyük məmnunluqla, böyük şərəf hissi ilə deyə bilərəm ki, həm tədbirlərin keyfiyyəti, həm də çap edilmiş kitablar baxımından “Dədə Qorqud” yubileyi “Manas” yubileyindən qat-qat üstün oldu. Tamaşalar, filmlər, sərgilər, xalq şənlikləri, sarayda keçirilən tədbirlər – bunlar öz yerində. Amma burada gördüyümüz kitablar həm keyfiyyəti, həm sanbalı, həm də sayı etibarilə “Manas”la bağlı kitablardan üstündür.

Bu kitablardan biri də, Sizin qeyd etdiyiniz kimi, bəlkə də, ən əhəmiyyətli “Dədə Qorqud” Ensiklopediyasıdır. Siz bu ensiklopediyanın belə qısa vaxtda, bu cür yüksək səviyyədə çıxmasına göstəriş verdiniz. Siz bu ensiklopediyaya çox əhatəli, məzmunlu ön söz yazdınız və bu ön sözdə, başqaları ilə bərabər, mənim də az-çox işimə yüksək qiymət verdiniz. Buna görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm!

Bu işdə Yazıçılar Birliyi boynuna götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirəcəkdir. Biz belə bir siyahı tərtib etmişik. Özü də təkcə Azərbaycanın klassik və çağdaş ədəbiyyatının yox, dünya ədəbiyyatının. Yazıçılar Birliyinin Tərcümə Mərkəzi var. Ona maddi yardım göstərilərsə, Mərkəz büdcəyə qəbul olunarsa, biz burada dünya ədəbiyyatının ən gözəl əsərlərini latın əlifbası ilə çap edə bilərik.

Hörmətli Prezident! Bilirsiniz ki, hələ 30-cu illərdə Azərbaycanda Mahmud Kaşğarının “Divani-lüğət-it-türk” əsərinin mətni hazırlanıbdır. Rus dilində Dalın lüğəti məşhurdur, bu lüğət türk xalqları üçün daha əhəmiyyətlidir. Çünki o, yalnız lüğət deyil, – orada şeir parçaları, nümunələr var, ümumiyyətlə, bir ensiklopediyadır. Amma təəssüf ki, hazırlanmış həmin mətn Azərbaycanda çap olunmadı. Türkiyədə çap edildi. Sonra hətta özbəklər də qabağa düşdülər, çap etdilər. Bu qorqudşünaslıq, türkoloqlar üçün su, hava kimi lazım olan bir kitabdır. Dədə Qorqud Akademiyası “Divani-lüğət-it-türk”ün nəşrini də hazırlaya bilərdi. Türk xalqlarının terminoloji məsələsi də çox vacibdir. Bununla da akademiya məşğul ola bilərdi.

Mən başqa bir məsələyə də keçmək istəyirəm. İndi 8-ci sinfə qədər dərslər latın əlifbasıyla keçilir. Amma latın əlifbası ilə məktəbdənə-

nar ədəbiyyat, demək olar ki, çox azdır. Azərbaycan klassik ədəbiyyatının ən vacib əsərlərini latın əlifbasıyla çap etməyi təklif edirəm. Homerdən, Firdovsidən, Şekspirdən, Puşkindən tutmuş bütün məşhur ədiblərin ən mühüm əsərlərini latın əlifbası ilə çap edib oxucularımıza çatdırmaq vacibdir" [3, s. 311].

Anarın 2009-cu ildə nəşr etdirdiyi iri həcmli "Unudulmaz görüşlər" kitabında Ulu Öndər haqqında səmimi sözləri belədir: "Heydər Əliyevin mənim haqqımda, ayrı-ayrı əsərlərim haqqında, 60 illiyimlə bağlı dediyi xoş sözlər mənim onun haqqında dediklərimdən və yazdıqlarımdan az deyil. Yalnız bir dəfə 75 illiyində "Oqonyok" jurnalının sifarişli ilə onun barəsində "Şəxsiyyətin missiyası" adlı məqalə yazmışdım.

İndi bu böyük şəxsiyyətin missiyasının o vaxt mənim yazdığımdan da ulu olduğunu etiraf edirəm. Və şübhə etmirəm ki, illər ötdükcə bu miqyasların çox-çox daha böyük olduğunu dərk edəcəyik.

Heydər Əliyevi tanıyanda çox gəncdim. Sonrakı illərdə Azərbaycan rayonlarına səfərlər zamanı, müxtəlif vaxtlarda Gəncədə, Naxçıvanda, Şuşada, habelə İstanbulda və Ankarada, Moskvada, Romada, Pekində və Şanxayda, Almatıda, Bişkekdə dövlət başçılarıyla söhbətlərində, sənətçilərlə ünsiyyətində, tarlalarda, ya küçələrdə adi adamlarla görüşlərində onu yaxından müşahidə etmək imkanım olub. Saysız-hesabsız toplantılarda. Yubileylərdə onu dinləmişəm. Yazıçılarla, sənət adamlarıyla görüşlərində iştirak etmişəm, 2-3 dəfə isə təkbətək çox ətraflı, məhrəm söhbətlərimiz olub. 1997-ci ilin payızında İtaliyadan qayıdarkən təyyarədə tə Romadan Bakıya 3 saatdan artıq ikilikdə danışmışıq. Bu söhbətləri gündəliyimdə bütün ayrıntıları ilə və tam dəqiqliklə isti-isti qeyd etmişəm. İndi mənim bu böyük insanın xatirəsi qarşısında borcum – hafizəmdə və kağız üzərində qalmış bütün təfərrüatları, uzun illər müşahidə etdiklərimi və məhrəm söhbətlərimizin tam mətnini, eləcə də Heydər Əliyev fenomeni haqqında düşündüklərimi iri bir yazı şəklində qələmə almaqdır və mən bunu mütləq edəcəm". "Müstəqilliyimiz əbədidir" çoxcildliyinin birinci iki cildinin çapdan çıxması ictimai-siyasi həyatımızda çox əhəmiyyətli hadisədir. Ancaq bu kitabların, - mən bir yazıçı kimi danışiram, - bədii əhəmiyyəti də var. Beş gündə bu üç kitabı roman kimi maraqla oxudum. Hadisələrin özü o qədər maraqlı, gərgin, dramatikdir ki, bədii əsər kimi oxuyursan. Heydər Əliyev deyəndə ki, mən xalqımlayam, xalqla mən birəm, mənim arxamda xalq durur, - bu, tamamilə səmimi sözlərdir. Amma televiziya ilə çıxışında, müsahibəsində deyəndə ki, mənim şəxsi dostum yoxdur,

bu da səmimi sözlərdir. Bu da insan xarakterinin mürəkkəbliyini göstərir, çünki hakimiyyət həm də tənhalıq deməkdir. Mən bu əsərlərin bədiiliyindən danışanda onu nəzərdə tuturdum ki, gələcəkdə, şübhəsiz, romanlar, sırf bədii əsərlər də yazılacaq, bu, Heydər Əliyevə bəsit və şit mədhiyyələr şəklində olmayacaqdır. Çünki mədhiyyələr o zəngin, dolğun, mürəkkəb həyat yolu keçmiş insanı ancaq sxematikləşdirə, ancaq kasıblaşdırı bilər. Bu gələcək əsərlər onun həyatının bütün mürəkkəbliyini, taleyinin bütün çətin sınaqlarını əks etdirən əsər olacaqdır”.

Xalq yazıçısı Anarın son zamanlarda qələmə aldığı “Unudulmaz görüşlər” qırx ildən artıq bir dövrün ədəbi, siyasi, ictimai mənzərəsini əks etdirir. Memuar janrında yazılmış bu maraqlı kitabı müəllif ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr etmişdir.

Kitabda ulu öndərlə görüşlər, mükəllimələr, yazıçıların qurultaylarındakı çıxışlar, ədəbi mübahisələr və s. öz dolğun əksini tapmışdır. Əsəri oxuduqca yaxın keçmişimizin mürəkkəb, ziddiyyətli dövrünün, hadisələrin içindən müdrikliklə, qalibiyyətlə keçib gələn Heydər Əliyevin işıqlı siması gözlərimiz önündə canlanır [4, s. 9-10].

Xalq yazıçısı Anar Heydər Əliyevlə ilk görüşlərini belə xatırlayır:

“Mən ümummilli lider Heydər Əliyevi ilk dəfə sovet dövründə komсомолun qurultayında görmüşəm, Onun iştirak etdiyi həmin qurultayda çıxış etmişdim. Sonra isə dəfələrlə görüşmüşük. O, Moskvada işləyəndə də görüşmüşük, vəzifədən istefa verəndən sonra da əlaqələrimiz olub. Heydər Əliyev Naxçıvan Ali Məclisinin sədri olanda da, onunla Naxçıvanda görüşmüşəm.

Eləcə də, müstəqillik illərində Heydər Əliyev dövlət başçısı olarkən dəfələrlə görüşümüz olub. Bütün bunlar haqqında “Unudulmaz görüşlər” adlı kitabımda müfəssəl yazmışam. Heydər Əliyev xarici səfərlərə gedəndə yazıçıları da aparırdı və mən də onun bir neçə səfərində iştirak etmişəm.

Ümumiyyətlə, Heydər Əliyevə nə vaxt müraciət edirdimsə, həmişə müsbət cavab alırdım. Təbii ki, müraciətlərim Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin fəaliyyəti ilə bağlı idi. O, AYB-nin ehtiyaclarını bilirdi və həmişə bizə qayğı ilə yanaşırdı. Müstəqillik illərində ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra AYB, onun qəzet və jurnalları dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirildi. Çünki ədəbi jurnal və qəzetlər olmadan ədəbiyyat inkişaf edə bilməz. Heydər Əliyevin bu qayğısı Azərbaycan ədəbiyyatının xilasını idi.

Eləcə də, yazıçıların yubiley tədbirləri olanda, təşkilatımızın qurultaylarında ulu öndər Heydər Əliyevə müraciət edirdik və həmişə ondan xoş münasibət görürdük.

Biz Yazıçıların IX qurultayına Heydər Əliyevi də dəvət etmişdik və o, dəvətimizi qəbul edərək qurultayda iştirak etdi. O, zaman vəzifədə deyildi. AYB-nin X qurultayında isə Heydər Əliyev Azərbaycan prezidenti olaraq iştirak etdi. Qurultayda onu da xatırlatdı ki, sovet dövründə kimlərsə gəlib yazıçılar haqqında cürbəcür sözlər deyirdilər. Məsələn, “Qobustan” jurnalında millətçilik var, Anarın yazdığı “Şəhərin yay günləri” antisovet əsəridir, onun babası da antisovet olub və s. Heydər Əliyev “Şəhərin yay günləri” pyesinə baxdı və bəyəndi, teatrın tarixində ilk dəfə səhnəyə çıxıb artistlərlə görüşdü, sonra da bu əsərə dövlət mükafatı verdi.

Ümumiyyətlə, Heydər Əliyev sovetlər dövründə bir çox yazıçı-şairləri təhlükələrdən xilas etmişdir. O vaxtlar ermənilər Rəsul Rza haqqında Moskvaya böhtan dolu məktublar yazırdılar. Amma Heydər Əliyev Rəsul Rzaya Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verilməsinə nail olmuşdur. Eyni zamanda, Bəxtiyar Vahabzadəni təhlükədən xilas etmiş, yüksək adlarla, mükafatlarla təltif etmişdir. Sovet dövründə bəzi gənc yazıçıları millətçi damğası ilə həbs etmək istəyirdilər. Heydər Əliyev onları yanına çağırır demişdi ki, ağılnızı başınıza yığın, işləyin, millətə öz yaradıcılığınızla xidmət edin. Yəni ulu öndərimiz hər mərhələdə - həm sovet, həm də müstəqillik dövründə yazıçıları müdafiə edirdi”.

Anar “Unudulmaz görüşlər” kitabında əsaslandırır ki, “Bütün tariximizə nəzər saldıqda əminliklə deyə bilərik ki, Heydər Əliyev xalqımızın ən böyük dövlət xadimlərindən biridir. Bütövlükdə Heydər Əliyev dünya miqyasında böyük siyasi xadim idi. Mən həmişə deyirəm ki, Qorbaçovun yerinə Heydər Əliyev SSRİ-nin rəhbəri olsaydı, bu dövlət dağılmazdı.

Təbii ki, Heydər Əliyev böyük dövlət xadimi olaraq xalqımız üçün misilsiz xidmətlər göstərüb. 1993-cü ilin iyun ayında xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıdan ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanı daxili çəkişmələrdən xilas etdi. Heydər Əliyev yeni Azərbaycanın əsasını qoydu. Bu gün müstəqil dövlətimiz möhkəm təməllər üzərində qurulub. Yəni müasir müstəqil Azərbaycan dövləti ulu öndər Heydər Əliyevin zəhmətinin bəhrəsidir. Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, həqiqətən, Heydər Əliyev xalqımızın əbədi milli sərvətidir”.

Anar müsahibələrinin birində xüsusi olaraq vurğulayırdı:

“Ümummili lider Heydər Əliyev haqqında danışarkən bir məqamı qeyd etməmək mümkün deyil. Şəxsiyyətlərin miqyası, bir tərəfdən onların öz zamanlarında gördükləri işlərin, yaratdıqlarının, etdiklərinin, dediklərinin, həyata keçirdiklərinin əhəmiyyəti ilə, əhatəsi ilə, təsir dairəsi ilə ölçülsə, digər tərəfdən bu fəaliyyətin tarixdə əks-sədasıyla, uzun illər, dövrlər müddətində hadisələrin gedişatını yönəltməsi ilə müəyyənləşir. Hər iki meyarla Heydər Əliyev - tarixi şəxsiyyətdir. Bu danılmaz həqiqəti kimsə inkar edə bilməz. Bu gün dünya miqyasında tanınmış siyasi xadim olan Heydər Əliyev Azərbaycanın geniş siyasi meydanına 1969-cu ildə çıxdı. Doğrudur, bu tarixdən neçə illər qabaq da Heydər Əliyev təhlükəsizlik xidmətlərində məsul vəzifələrdə çalışıb və o dövrün yazılmamış qanunlarına uyğun olmayan bir şəkildə Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri də təyin olunub. Bu, o dövrün qanunlarına ona görə uyğun deyildi ki, adətən müttəfiq respublikalarda bu vəzifəni yerli millətin nümayəndələrinə etibar etmirdilər, həmin postu başqa yerlərdən göndərilmiş, əsasən rus kadrlar tuturdular. DTK keçmiş rejimin ən qapalı idarələrindən biri idi və onun nəinki işçilərini, rəhbərlərini belə ictimaiyyət çox vaxt üzdən də tanımırdı. Heydər Əliyevin bu cəhətdən də məharətlə istifadə etdiyini yada salmaq istəyirəm. Mərkəzi Komitənin katibi seçildəndən sonra ilk vaxtlar çox adamın üzdən tanımadığı Heydər Əliyev şəhəri gəzir, qanunsuzluqları, əliəyrilikləri, pozuntuları özü öz gözləriylə əyani şəkildə müşahidə edir və yerindəcə günahkarların cəzasını verirdi. Belə faktlar da əhalidə yeni ədalətli rəhbərin iş başına gəlməsi və hər cür ədalətsizliklərin kökünü kəsəcəyi haqqında fikirlərin geniş yayılmasına səbəb olurdu. Bu üsul, təbii ki, ən qısa bir müddətdə davam edə bilirdi, çünki tezliklə respublikanın yeni rəhbərini hamı üzdən də tanımağa başladı və Heydər Əliyev qanun pozuntularına qarşı mübarizəsini başqa, daha geniş miqyasla davam etdirdi.

Ümumiyyətlə, sovet dövründə Heydər Əliyev Azərbaycanda böyük quruculuq işləri həyata keçirdi, respublikamızın siması əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdi. Bilirsiniz ki, o, rəhbər seçilənə qədər Azərbaycan keçmiş ittifaq respublikaları arasında ən geridə qalanlardan biri idi. Amma Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə Azərbaycan hərtərəfli inkişaf etdi. Onun hakimiyyəti illərində xalqın özünüdərk, milli şüurun oyanışı baxımından da mühüm nəticələr əldə olundu. Ulu öndərimiz müstəqilliyimizin dönməzliyini təmin etdi. Heydər Əliyev Azərbaycanın inkişaf strategiyasını müəyyənləşdirdi”.

Heydər Əliyev haqqında çox yazılıb, qalın-qalın kitablar çıxıb. İllər keçdikcə daha da çox yazılacaq, tarixin süzgəcindən keçmiş qiymətlər daha da dəqiqləşdiriləcək, dünyada və ölkəmizdə baş verəcək olayların, gələcək hadisələrin kontekstində onun xidmətləri daha dərindən dərk ediləcək. Amma bu gələcək nəsillərin işidir. Bu günkü nəsillərin, onun çağdaşlarının, özəlliklə onunla bu və ya digər dərəcədə təmasda olanların borcu isə Heydər Əliyevlə bağlı anlarını, xatirələrini yubanmadan qələmə almaq, onun mürəkkəb və zəngin obrazının müxtəlif çalarlarını, ayrıntılarını sənəd kimi tarixin malı etməkdir”.

Bu fikirlər xalq yazıçısı Anarın ümummilli lider, böyük insan Heydər Əliyevə həsr etdiyi “Unudulmaz görüşlər” kitabının epigrafıdır.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi, “525-ci qəzet”in baş redaktoru Rəşad Məcid “Unudulmaz görüşlər” kitabına yazdığı giriş sözündə qeyd edir ki, “Heydər Əliyevin mədəniyyətə və ədəbiyyata, bu iki sahədə istedad nümayiş etdirən insanlara münasibəti hədsiz dərəcədə əhatəli, çoxşaxəli və çoxçalarlı olması ilə müstəsnaadır. İndi - fiziki yoxluğundan illər keçdikdən sonra, dönüb bir neçə onillik arxaya nəzər yetirəndə ədəbi-mədəni sferaya Heydər Əliyev yanaşmasının gerçək miqyası daha aydın görünür. Təxminən yarım əsr ərzində Heydər Əliyevin ictimai-siyasi fəaliyyətinin ədəbiyyata və mədəniyyətə mühüm təsir göstərdiyi tarixi həqiqətdir. Ancaq burada yalnız rəsmiyyətdən irəli gələn təsirdən danışmaq heç cür kifayət etmir. Çünki Heydər Əliyevin mədəniyyət və incəsənətlə, ədəbiyyatla bağlılığı qətiyyənlə onun rəsmi fəaliyyəti, tutduğu siyasi vəzifə və ictimai mövqe ilə məhdudlaşmırdı. Bu münasibətin mənbəyinin ruhi bağlılıq, mənəvi tələbat və yüksək zövq olduğu saysız tutarlı faktlarla təsdiqlənib. Biz bu görkəmli dövlət adamının müasirləri kimi dəfələrlə görmüş və əmin olmuşuq ki, sənətə, ədəbi prosesə diqqət ayırmaq Heydər Əliyev üçün işdən daha çox, həyat tərz, gündəlik yaşamın əhəmiyyətli bir hissəsidir”.

“Unudulmaz görüşlər”də Anar Heydər Əliyevin ictimai-siyasi və şəxsi portretinə ən müxtəlif baxış bucaqlarından nəzər salıb. Burada, ən başlıcası, ümummilli liderin Azərbaycan xalqı və dövlətinin taleyini öz taleyilə üzvi vəhdət halına gətirən qüdrətli siyasətçi obrazı ifadə olunub. Bu obrazın ən qabarıq ştrixləri Heydər Əliyevin milli dövlətçiliyin təşəkkülü, bərpası və güclənməsi naminə təxminən 40 illik çoxşaxəli fəaliyyətinə dəqiq faktlar əsasında baxış hesabına ortaya çıxır. Ümummilli liderin obrazı onun Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatı

yatının davamlı tərəqqisi naminə gördüyü irimiqyaslı işlərə diqqət yönəldilməsilə uğurlu bir şəkildə tamamlanır.

"Kitabda yer alan "Qalib gəldi, qalib getdi" yazısında Anar Heydər Əliyevi bütün fəaliyyəti boyu dəfələrlə dövrün və mövcud sistemin ağır sınaqlarından uğurla çıxan müzəffər siyasətçi kimi səciyyələndirir. Bu yazıda dövlət məmurluğundan bir xalqın ümummilli liderliyinə yüksələn, bu yolda çeşidli çətinliklərə cəsurluqla sinə gərən qüdrətli siyasi xadimin müstəsna keyfiyyətləri dürüst biçimdə təqdim olunur. Ən başlıcası isə Anar bu yazıda Heydər Əliyevin öz rəqiblərindən və müasiri olduğu digər siyasətçilərdən ilk növbədə üstün şəxsi-mənəvi keyfiyyətlərlə seçildiyini əsaslandırır. Müəllif göstərir ki, məhz bu keyfiyyətlərinə, öz daxili tarazlığını hər zaman qoruduğuna görə Heydər Əliyevin siyasi və rəhbərlik karyerası sonadək uğurlu oldu. Bu nöqtəyi-nəzərdən Anar sözügedən yazıda Heydər Əliyevi neçə-neçə siyasətçi nəslə, gələcəyin dövlət adamları üçün örnək sayılmalı obraz kimi təqdim edib.

"Şəxsiyyətin miqyası" yazısında isə Anar Heydər Əliyevin həm DTK-da rəhbər vəzifələrdə çalışdığı, həm də sonralar respublikaya başçılıq etdiyi dövrdəki fəaliyyətilə bağlı çox maraqlı məqamlara diqqət yönəldir. Ədibin nəzər saldığı həmin məqamlar Heydər Əliyevin klassik səviyyəli idarəçilik bacarığına dair ən bariz cəhətləri əks etdirir. Anarın gətirdiyi faktlar sübut edir ki, Sovet dövründə Azərbaycanın rəhbəri olarkən Heydər Əliyev özünəməxsus nüfuz və təsir imkanlarından məhəl qoymur, şəkildə yararlanaraq, Moskvadan Azərbaycana yönəli biləcək təzyiqləri neytrallaşdırmaqla bilib. Bununla da respublikanın ziyalılarını, sənət və ədəbiyyat adamlarını müxtəlif məhrumiyyətlərdən sığortalayıb.

Xalq yazıçısı Anarın "Unudulmaz görüşlər" kitabı 2011-ci ildə "Qızıl kəlmə" ədəbi mükafatına layiq görülmüşdür.

R.Məcidi qeydlərində Anar müəllimin uzun müddətli yaradıcılıq süzgülündən keçən bu əsərin xatirat-yaddaş ədəbiyyatının olduqca müstəsna dəyərə malik nümunəsi olduğu diqqətə çatdırılır... [4, s. 5]

"Unudulmaz görüşlər" in müəllifi, görünür, bilərəkdən bu fundamental əsərini Heydər Əliyevin ədəbiyyata, mədəniyyətə, incəsənətə böyük qayğısını, diqqətini, köməyini əks etdirən materiallarla başlayıb. Həmin materiallar "Heydər Əliyevin müxtəlif illərdə çıxışlarından" başlığı altında dərc olunub.

Anar böyük rəğbətlə əsaslandırmışdır ki, "Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının əbədi milli sərvətidir".

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar [Mətn]. Mart, 2000 - aprel, 2000. K.26 / H. Əliyev; burax. məs. R.Mehdiyev. – Bakı: Azərnəşr, 2008. – S.301.

2. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar [Mətn]. Mart, 2000 - aprel, 2000. K.26 / H. Əliyev; burax. məs. R.Mehdiyev. – Bakı: Azərnəşr, 2008. – S.311.

3. Heydər Əliyev. Milli varlığımızın mötəbər qaynağı: “Kitabi-Dədə Qorqud” Ensiklopediyası: 2 cildə. – Bakı: Yeni nəşrlər evi, 2000. – S.11.

4. Anar. Unudulmaz görüşlər. – Bakı: Təhsil, 2009. – 272 s.

5. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. Kitab IV: Türkiyə Cümhuriyyəti. – Bakı: Çarşıoğlu, 2003. – S.8.

6. Алибейли Гюльрух, Ахундова Эльмира. Искрящийся родник духовности. – Баку, «Азербайджан», 2018. – 136 с.

7. Анар. Сочинения. Книга 1. – Москва, Худож. лит., 2016. – 480 с.

8. Анар. Сочинения. Книга 2. – Москва, Худож. лит., 2016. – 784 с.

Rasim Imamgulu oğlu Suleymanov

**People's writer Anar in points
of the national leader Heydar Aliyev**

Abstract

The activities and creativity of the national writer and public figure Anar covers the national culture, art and historical roots of his people.

The article analyzes the attitude and worldview of national leader Heydar Aliyev to the works of Anar and his activities.

Keywords: National Leader, Gobustan, Kitabi Dada Gorgud, Unforgettable Meetings, Golden Words, book epigraph.

Расим Имамгулу оглу Сулейманов

Народный писатель Анар в точке зрениях
общенациональный лидера Гейдара Алиева

Резюме

Деятельность и творчество народного писателя и общественного деятеля Анара охватывает национальную культуру, искусство и исторические корни своего народа.

В статье анализируются отношение и мировоззрение Общенациональный лидера Гейдара Алиева к творчеству Анара и его деятельности.

Ключевые слова: Общенациональный лидер, Гобустан, «Китаби Дада Горгуд», «Незабываемые встречи», «Золотые слова», эпиграф книги.

Rəyçilər: dosent Knyaz Aslan, dosent Nailə Mehrəliyeva.

Reviewers: docent Knyaz Aslan, docent Naila Mehraliyeva.

Рецензенты: доцент Князь Аслан, доцент Наиля Мехралиева.

UDC 655:821

Nailə Müzəffər qızı Mehrəliyeva

*Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru*

**XX ƏSRİN İKİNCİ YARISINDA
RUS BƏDİİ ƏDƏBİYYATININ
AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ VƏ NƏŞRİ**

Xülasə

Elmi məqalədə XX əsrin ikinci yarısında rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcümə olunması və nəşr edilməsi təcrübəsi ümumiləşdirilmişdir. Məqalədə Lev Tolstoy, Maksim Qorki, Mixail Lermontov, Mixail Şoloxov, İvan Tergenev və başqa ədiblərin tərcümə əsərlərinin nəşri tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: *rus ədəbiyyatı, bədii əsərin tərcüməsi, bədii tərcümə, tərcümə sənəti, tərcüməçi.*

XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq dünya xalqlarının maddi sərvətləri ilə yanaşı, mənəvi sərvətlərinin mübadiləsinə də meyil xeyli güclənmişdi. Mədəni əlaqələrin inkişafı, ədəbi sərvətlərin mübadiləsi xalqlar arasında mənəvi yaxınlığın, ünsiyyətin, anlaşmanın, dostluq hisslərinin qüdrətli amili kimi özünü təsdiqləmişdir. Bu işdə tərcümə kitablarının nəşri, yayılması və mütaliəsinin çox böyük rol oynayır. Bu baxımdan müxtəlif xalqların populyar bədii ədəbiyyat nümunələrinin Azərbaycan dilinə və Azərbaycanın klassik və müasir bədii ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin xarici dillərə tərcüməsi və yayılması müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri xüsusilə 1950-ci illərdən daha geniş vüsət almağa başlamışdı. 1946-1956-cı illər ərzində Azərbaycanda 320 tərcümə kitabı nəşr edilmişdi ki, onun da 227-si rus bədii ədəbiyyatına aiddir.

Bu dövrdə Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, Məmməd Rahim, Mehdi Hüseyn, Rəsul Rza, Ənvər Məmmədخانlı, Osman Sarıvəlli, Nigar Rəfibəyli, Sabir Rəhman, Əvəz Sadiq və başqa sənətkarların fəaliyyəti sayəsində Azərbaycanda istedadlı tərcüməçilər ordusu formalaşmışdı. Mikayıl Rzaquluzadə, Cəbbar Məcnunbəyov, Bəydulla Musayev, Əziz Şərif, Hüseyn Şərifov, Cəlal Məmmədov, Cahanbaxış, Mirmehdi Seyidzadə, Ələkbər Ziyatay və digər peşəkar tərcüməçilər illərdən bəri səmərəli çalışaraq bir çox dəyərli bədii əsərləri Azərbaycan dilinə çevirmişdilər [13, 23].

Görkəmli ədəbiyyatşünas alim Məmməd Arif bədii tərcümə mədəniyyəti haqqında yazır: “İstər klassik, istərsə də sovet rus ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi mədəni və tərbiyəvi əhəmiyyətə malik olmaqla bərabər, ümumiyyətlə, ədəbiyyatımızın və ədəbi dilimizin inkişafına olduqca müsbət təsir göstərir ki, bunu qətiyyənlə nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Doğrudan da, bir çox elmi, nəzəri əsərlər Azərbaycan dilində sadə və aydın bir şəkildə səslənsə, bu eyni zamanda Azərbaycan ədəbi dilinin böyük daxili inkişafının bir nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Bu onu göstərir ki, Azərbaycan ədəbi dili sovet hakimiyyəti illərində böyük bir inkişaf yolu keçərək, lüğət tərkibi cəhətindən daha da zənginləşmiş, bütün qüdrəti ilə hərəkətə gəlib saflaşmış, sağlamlaşmış, daha elastik və ifadəli bir mahiyyət kəsb etmişdir. Puşkinin, Turgenevin, Tolstoyun, Qorkinin və Şoloxovun əsərlərindəki məna və forma gözəlliklərini yazıçılarımız Azərbaycan dilində əks etdirə bilirlərsə, bu, birinci növbədə Azərbaycan ədəbi dilinin qüvvətini göstərir. Bu göstərir ki, Azərbaycan ədəbi dilinin çərçivələri genişlənmiş, rus ədəbi dilinin təsiri ilə bu dilin dərin ehtiyat qüvvələri üzə çıxmış, yeni sözlər, təkiqlər, atalar sözləri və idiomatik ifadələrlə zənginləşmişdir”.

Böyük rus şairi Aleksandr Puşkinin “Yevgeni Onegin” poemasını yüksək ustalıqla tərcümə edən və “rus şeirinin şah əsərini çevirdim Vaqifin şirin dilinə” deyən xalq şairi Səməd Vurğun yazırdı: “Tərcümə məsuliyyətli işdir. Elə etmək lazımdır ki, tərcümə edilən əsər orijinaldakı vəziyyətini itirməsin. Həm də ikinci dilin poetik qanunauyğunluqlarına uyğun gəlsin, yaxşı səslənsin”.

Rus tənqidçisi Nikolay Dobrolyubov isə qeyd edirdi ki, mütərcim fəvqaladə dərəcədə çox və müxtəlif tələblərə cavab verməlidir. Həmin tələblərdən birincisi kimi tənqidçi göstərirdi ki, mütərcimin özü şair olmalıdır. Şairlik ruhu mütərcimə çevirdiyi əsərdə hətta “axıradək deyilib qurtarmamış” fikri də başa düşüb tərcümə etməyə imkan verir.

1950-1960-cı illərdə Azərbaycanda rus bədii tərcümə ədəbiyyatının araşdırılması göstərir ki, tərcümə ədəbiyyatının əsas hissəsini klassik və müasir rus yazıçı və şairlərinin müxtəlif janrlı əsərləri, eləcə də uşaqlar üçün bədii ədəbiyyat təşkil edir. Bu dövrdə rus bədii tərcümə kitabları həm ayrı-ayrı əsərlər, seçilmiş əsərlər, həm də əsərlər külliyyatı, monoqrafiyalar, mövzu məcmuələri və s. şəklində nəşr edilmişdir. Həmin kitabların əksəriyyətini Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı ilə Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı çapdan buraxmışdır.

Rus ədəbiyyatının klassiklərindən olan Lev Tolstoyun Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş ilk əsəri "İnsana çoxlu torpaq lazımdır" adlı hekayəsidir. Bu hekayə 1894-cü ildə A.Əfəndiyev tərəfindən tərcümə edilmişdir. 1908-ci ildə isə Abdulla, Haşım və Tağı adlı üç şagird, 1909-cu ildə Abbas Ağa Qayıbov (Nazir) həmin əsəri tərcümə edərək nəşr etdirmişlər.

1950-ci illərdən isə Lev Tolstoyun əsərlərinin nəşri daha geniş miqyas almışdır. Yazıçının "Anna Karenina" romanı 1950-ci ildə "Uşaq-gəncnəşr" tərəfindən 4 cildə çap olunmuşdur. Romanı Ə.Məmməd-xanlı və C.Məcnunbəyov tərcümə etmişlər. Öz gözəl tərtibatı ilə diqqəti cəlb edən bu nəşr 10 min nüsxə tirajla çıxmışdır.

1951-ci ildə Lev Tolstoyun ikicildlik "Dirilmə" romanı, "Kiçik hekayələr" adlı ayrıca kitabı nəşr edilmiş, 1953-ci ildə "Sevastopol hekayələri" 10 min nüsxə tirajla, "Uşaqlıq və ilk gənclik" kitabı 10 min tirajla 1955-ci ildə "Uşaqgəncnəşr" tərəfindən çap olunmuşdur.

1956-1965-ci illərdə Azərbaycan dilində Lev Tolstoyun 5 adda kitabı cəmi 90 min nüsxə tirajla nəşr edilmişdir. Ədibin "Balacalar üçün hekayələr" kitabı 30 min nüsxə tirajla (1956, tərcüməçi S.Rzayeva), "Aelita" əsəri 15 min nüsxə tirajla (1956, tərcüməçi M.Hacıyev), "Gənclik" 15 min nüsxə tirajla (1956, tərcüməçi C.Məcnunbəyov), "Hacı Murad" povesti 20 min nüsxə tirajla (1959, tərcüməçi M.Əfəndiyev), "Baladan sonra" kitabı 10 min nüsxə tirajla (1960, tərcüməçilər M.Rzaquluzadə, Y.Əzimzadə) "Uşaqgəncnəşr" tərəfindən nəfis tərtibatla nəşr edilmişdir.

Qeyd edək ki, Lev Tolstoyun 100 illik yubileyi ilə əlaqədar Rusiyada 1928-1958-ci illərdə ədibin əsərlərinin 90 cildlik tam külliyyatı nəşr olunmuşdur. Eyni zamanda onun əsərləri demək olar ki, dünya xalqları dillərinə tərcümə olunmuş və yayılmışdır. Lev Tolstoyun anadan olmasının 150 illik yubileyi digər ölkələrlə yanaşı Azərbaycanda da geniş

qeyd edilmiş, haqqında monoqrafiyalar, kitablar yazılmış, çoxsaylı məqalələr çap olunmuşdur.

Lev Tolstoy ədəbi irsinin Azərbaycan oxucularına çatdırılmasında M.Arif, M.Rəfil, M.İbrahimov, M.Hüseyn, M.Cəfər, habelə S.Rəhimov, M.Cəlil, H.Abasov, M.Məmmədov, Ə.Ağayev, K.Talıbzadə, H.Musayev, A.Qayıbov, A.Alməmmədov, Ə.Bağırov, S.Əsədullayev və digər tərcüməçilərin mühüm xidmətləri olmuşdur.

1954-cü ildə isə "Azərnəşr" Maksim Qorkinin 15 cildlik əsərlər külliyyatının nəşrinə başlamış, onu 1966-cı ildə başa çatdırmışdır.

1960-cı illərdə Mixail Şoloxovun əsərlərinin nəşri də diqqət mərkəzində olmuş, "Sakit Don", "İnsanın taleyi" əsərləri Azərbaycan dilində çapdan buraxılmışdır. "Azərnəşr" 1963-1968-ci illərdə yazıçının səkkiz cildədən ibarət "Əsərləri"ni oxuculara təqdim etmişdir.

1970-1980-ci illərdə Azərbaycanda tərcümə işini daha da genişləndirmək məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. "Azərbaycan zəhmətkeşlərinin qardaş sovet respublikaları zəhmətkeşləri ilə beynəlmiləl əlaqələrini daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında" (1982) və "Respublikada tərcümə işini daha da yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" (1983) qərarları ölkədə tərcümə işinin daha da yaxşılaşdırılmasında böyük rol oynadı. Bu tədbirlər ictimai, siyasi, elmi və bədii ədəbiyyat nümunələrinin müntəzəm olaraq Azərbaycan oxucularına çatdırılmasına xeyli kömək göstərdi. Tərcüməçi kadrların hazırlanmasına diqqət yetirilməsi tərcümə işini yeni bir səviyyəyə qaldırdı. Uzun müddət Avropa və bir sıra başqa xalqların əsərləri rus dilindən tərcümə edildiyi halda artıq bu illərdə həmin sahədə mütəxəssis kadrlar yetişir, əsərlər birbaşa orijinaldan tərcümə edilirdi. Ölkəmizdə bədii tərcümə kitablarının çapı ilə əsasən "Yazıçı" nəşriyyatı məşğul olurdu. 1977-ci ildən fəaliyyətə başlayan bu nəşriyyatın əsas məqsədi xalqımızın klassik və müasir yazıçılarının əsərlərini çap etməklə bərabər, rus və dünya xalqlarının ədəbiyyatının ən gözəl incilərini geniş oxucu kütləsinə çatdırmaqdan ibarət idi. Bu məqsədlə nəşriyyatda Bədii və tərcümə ədəbiyyatı redaksiyası təşkil edilmişdi. Nəşriyyat 80-ci illərdə M.Qorkinin "Gərəksiz adamın həyatı", A.Qaydarın "Uzaq ellər", B.Polevoyun "Əsl insan haqqında povest", Kuprinin "Povest və hekayələr" kitablarını, eləcə də Lev Tolstoyun 14 cildlik seçilmiş əsərlərini nəşr etmişdir.

"Yazıçı" nəşriyyatı həmçinin XX əsrin 80-ci illərində "Dünya uşaq ədəbiyyatı" seriyasında A.Puşkin, N.Qoqol, İ.Turgenev, N.Peskov,

A.Çexov, M.Qorki, M.Y.Lermontov və başqalarının seçilmiş əsərlərini nəfis şəkildə hazırlayaraq oxuculara çatdırmışdı.

1989-cu ildə isə "Azərnəşr" İvan Turgenevin yaradıcılığına oxucu marağını nəzərə alaraq yazıçının anadan olmasının 170 illiyi münasibətilə üç cildə ibarət "Seçilmiş əsərləri" çapdan buraxmışdı.

Kiçik yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulan bu əsərlərin tərcüməçilərindən R.Nağıyev, M.Rzaquluzadə, Ə.Babayeva, Z.Cavanşir, Ə.Əhmədova və başqalarının adlarını xüsusi qeyd etməliyik. Həmin tərcümə kitabları "Gənclik" nəşriyyatında çapa hazırlanmış, hər bir kitab min nüsxə tirajla buraxılmışdır.

Araşdırmalara görə, 1950-1980-ci illərdə rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcümə nəşrləri əsasən iki istiqamətdə həyata keçirilmişdir: birincisi, ümumiyyətlə bədii ədəbiyyatın nəşri və tərcüməsi; ikincisi, uşaqlar üçün bədii ədəbiyyatın tərcüməsi və nəşri. Müxtəlif janrları əhatə edən bir kitablar "Ayrı-ayrı əsərlər", "Seçilmiş əsərlər", "Əsərlər" (çoxcildlik şəklində), "Əsərlər külliyyatı" kimi nəşr tiplərində buraxılmışdır. Hər bir nəşr ən azı təxminən 5-7 min nüsxə, nadir hallarda isə 20-25 min nüsxə tirajla çap edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin "Respublikada tərcümə işinin vəziyyəti və onun yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" qərarı // *Ədəbiyyat və incəsənət*, 1983. – 20 may

2. Ədəbi tərcümə: "Dəyirmi stol" ətrafında söhbət // *"Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti*, 1988. – 7 oktyabr.

3. Əsgərli F. *Tərcümə ədəbiyyatı – ədəbi dilimiz* // *"Kitablar aləmində" jurnalı*, 1991, №1-2. – s.75-77.

4. Xudiyev N. *Tərcümə ədəbiyyatı və ədəbi dilimiz*. – Bakı, 1991. – 108 s.

5. Əzimov C. *Tərcümə prinsipləri*. – Bakı: Azərnəşr, 1955. – 136 s.

6. Məmməd Arif. *Bədii tərcümə. Əsərləri: 3 cildə, c.1.* – Bakı, 1967. – S.123.

7. Səməd Vurğun. *Bədii tərcümənin nəzəri və təcrübi məsələləri haqqında. Əsərləri: 6 c.-də, c.5.* – Bakı, "Elm", 1972. – S.270-278.

8. Rüstəmov T. *Tərcümə və nitq mədəniyyəti* // *"Ədəbiyyat və incəsənət" qəz.*, 1983. – 7 oktyabr.

9. Tərcümə işini təkmilləşdirməli // "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1985. – 14 iyun.

Naila Muzaffar gyzy Mehraliyeva

**Translations and editions of Russian literature
into Azerbaijani in the second half of the 20th century**

Abstract

The scientific article summarizes the experience of translating and publishing Russian literature into Azerbaijani in the second half of the 20th century. The article examines translations of literary works by Leo Tolstoy, Maxim Gorky, Mikhail Lermontov, Mikhail Sholokhov, Ivan Tergenev and other writers.

Key words: Russian literature, translation of a work of art, literary translation, translation art, translator.

Наиля Музаффар гызы Мехралиева

**Переводы и издания русской художественной литературы
на азербайджанский язык во второй половине 20-го века**

Резюме

В научной статье обобщены опыт перевода и издания русской художественной литературы на азербайджанский язык во второй половине XX века. В статье исследованы переводы литературных произведений Льва Толстого, Максима Горького, Михаила Лермонтова, Михаила Шолохова, Ивана Тургенева и других писателей.

Ключевые слова: русская литература, перевод художественного произведения, художественный перевод, переводное искусство, переводчик.

Rəyçilər: dosent Knyaz Aslan, dosent Ələmdar Bayramov.

Reviewers: docent Knyaz Aslan, docent Alemdar Bayramov.

Рецензенты: доцент Князь Аслан, доцент Алемдар Байрамов.

UDC 655.1

Ellada Məmməd qızı Balayeva

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının əməkdaşı

**“ELM” NƏŞRİYYATININ FƏALİYYƏTİ
ELMİ-TƏDQIQAT İŞİNİN OBYEKTİ KİMİ**

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının nəzdində fəaliyyət göstərən “Elm” nəşriyyatının işinin elmi-tədqiqata cəlb olunmasının vacibliyindən bəhs edilir. Məqalədə göstərilir ki, 1945-ci ildə təşkil olunmuş “Elm” nəşriyyatı indiyə qədər elmin müxtəlif sahələrinə dair çoxlu kitablar nəşr etmişdir. Həmin çap məhsullarının kitabşünaslıq və nəşriyyat işi baxımından araşdırılması ciddi elmi əhəmiyyətə malikdir.

Açar sözlər: *Milli Elmlər Akademiyası, “Elm” nəşriyyatı, elmi-tədqiqat, elmi ədəbiyyat, çap məhsulları, nəşrlər.*

Kitabşünaslığın elm kimi inkişafı cəmiyyətin həyatının müxtəlif tarixi dövrlərində kitab nəşrinin mühüm nəzəri yanaşmalarını və təcrübi xüsusiyyətlərini əks etdirən elmi problemlərin əsaslı şəkildə araşdırılmasını və işlənilməsini tələb edir. Bu, daha çox bütövlükdə kitabçılıq işinin inkişaf qanunauyğunluqlarını dərk etməyə, konkret hadisələrin və faktların öyrənilməsinə birtərəfli yanaşmanı istisna etməyə, yeni tarixi şəraitdə nəşriyyat siyasətinin formalaşması üçün nəzəri baza yaratmağa imkan verir.

Cəmiyyətin tərbiyə, əxlaq, elm, maarif, təhsil qarşısında qoyduğu mühüm vəzifələrin dövrün tələbləri səviyyəsində yerinə yetirilməsi kitabşünaslıq elmləri kompleksinin, o cümlədən nəşriyyat bilikləri sisteminin inkişafından çox asılıdır. Nəşriyyat bilikləri sistemində əsas yeri nəşriyyatların yaranması, kitab nəşri, onun inkişafı xüsusiyyətləri,

nəzəri və təcrübi məsələlər tutur. Ümumiyyətlə, nəşriyyat işi kitab mədəniyyətinin mühüm sahələrindən biridir.

Nəşriyyat işi bəşəriyyət tarixinin bütün mərhələlərində cəmiyyətə, insanlara xidmət etməyə istiqamətlənmişdir. Nəşriyyatların fəaliyyəti əsasən dövlət, özəl, ictimai birliklər tərəfindən həyata keçirilir. Nəşriyyat fəaliyyətinin əsas vəzifəsi cəmiyyətin çap əsərlərinə olan və daim artan tələbatını ödəməkdən ibarətdir. Onların fəaliyyəti təsərrüfat müstəqilliyinə, inzibati idarəetməyə, rəhbərliyə, hər bir nəşriyyatın fərdi təşəbbüskarlığına əsaslanır.

Kitab nəşri işinin yaxşılaşdırılması Azərbaycan dövlətinin daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Hələ Sovet hakimiyyətinin ilk illərində kitab nəşri, mətbuatın inkişafı ön plana çəkilmişdir. Sonrakı dövrlərdə Azərbaycanda bir sıra nəşriyyatlar yaranıb fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Hazırda ölkəmizdə geniş nəşriyyat şəbəkəsi mövcuddur ki, onlardan biri də Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası sistemində fəaliyyət göstərən “Elm” nəşriyyatıdır.

1945-ci ildə Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının nəzdində yaradılmış “Elm” nəşriyyatı yalnız ayrı-ayrı elm sahələrinin inkişafına deyil, həm də bütövlükdə ölkəmizdə kitab nəşrinin yüksəlişinə əhəmiyyətli töhfələr vermişdir.

“Elm” nəşriyyatı öz fəaliyyəti dövründə kitab nəşri sahəsində təqdir olunmağa, öyrənilməyə layiq zəngin təcrübə qazanmışdır. Bu təcrübənin öyrənilməsi, tədqiq edilməsi kitabçılıq işi baxımından mühüm aktuallığa malikdir.

Problemin mənbəşünaslığının tədqiqi göstərir ki, “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinin ayrı-ayrı aspektləri görkəmli alim və tədqiqatçıların sanballı elmi əsərlərində qismən araşdırılmışdır. Lakin tədqiq edilən mövzu Azərbaycan kitabşünaslığında kifayət qədər işlənmemişdir. Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının “Elm” nəşriyyatının 1945-2015-ci illərdə kitab nəşri sahəsindəki fəaliyyətinin tarixi üzrə indiyə qədər heç bir monoqrafiya və ya ümumiləşdirici xarakterli məqalələr çap olunmamışdır. Yalnız Azərbaycan Respublikasında kitab nəşrinə həsr edilmiş bəzi kitablarda, monoqrafiyalarda, dərs vəsaitlərində, elmi və publisistik məqalələrdə “Elm” nəşriyyatının fəaliyyəti barədə bir sıra məlumatlar öz əksini tapmışdır.

“Elm” nəşriyyatının kitab nəşri sahəsindəki fəaliyyətinin tarixi sovet tarixşünaslığında partiya ideologiyası ilə bağlı olan çap işinin tarixi ilə eyniləşdirilirdi. Elmin və onun çap məhsullarının tarixi üzrə elmi işlər

marksizm-leninizm metodologiyasına, tarixi hadisələrin və ictimai həyatdakı proseslərin qiymətləndirilməsində sinfi, partiya yanaşması prinsiplərinə əsaslanırdı.

XX əsrin 50-60-cı illərindən başlayaraq indiyə kimi kitabxanaşünas, biblioqrafiyaşünas və kitabşünas alimlərdən Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü, prof. Əziz Mirəhmədov, Əməkdar elm xadimi, prof. Abuzər Xələfov, prof. Bayram Allahverdiyev, prof. İsmayıl Vəliyev, dos. Hacı Həsənov, dos. Knyaz Aslan və başqaları öz elmi tədqiqat əsərlərində “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinə də müəyyən qədər yer ayırmışlar.

Bu baxımdan 1970-1980-ci illərdə meydana çıxmış ilk əsərlərdə, o cümlədən Əziz Mirəhmədovun “Sovet Azərbaycanında kitab mədəniyyəti”, Hacı Həsənovun “Azərbaycan kitab nəşri” və s. kimi kitablarda “Elm” nəşriyyatının fəaliyyəti ilə əlaqədar olan məsələlər əsasən Kommunist Partiyasının Sovet İttifaqında həyata keçirdiyi ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi siyasətlə bağlı idi. Həmin dövrdə Əziz Mirəhmədovun, Hacı Həsənovun, Fərman Bayramovun və başqalarının çapdan çıxmış əsərləri bir növ metodik, tətbiqi xarakteri daşıyırdı. Bununla belə, bu əsərlərdə ara-sıra da olsa “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinin elmi araşdırılması üçün maraq kəsb edən bir çox müşahidələr, ümumiləşdirmələr, statistik göstəricilər, qiymətləndirilmələr və nəticələr də öz əksini tapmışdır.

Kitabşünas alim Hacı Həsənovun “Azərbaycanda kitab nəşri işinin təşkili (1920-1930-cu illər)” mövzusunda namizədlik dissertasiyasında, eləcə də “Azərbaycan kitabının inkişaf mərhələləri” adlı monoqrafiyasında digər nəşriyyatlarla yanaşı olaraq “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinə də müəyyən yer ayrılmış, bu nəşriyyatın aparıcı istiqamətlərinə xüsusi diqqət yetirilmiş, onun inkişaf yolları təhlil edilmişdir.

“Elm” nəşriyyatının kitabçılıq işində qazandığı nailiyyətlər tarix elmləri doktoru, professor Bayram Allahverdiyevin müxtəlif xarakterli elmi əsərlərində öz əksini tapmışdır. Alimin bir sıra elmi əsərlərində, monoqrafiyalarında, kitablarda “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinə müəyyən qədər yer verilmiş, xüsusilə “Kitabşünaslığın əsasları” monoqrafiyasında sahəvi ədəbiyyatın və kitabın tipologiyasında həmin nəşriyyatın rolu, kitab nəşri, istehsalı və yayılması sahəsindəki fəaliyyətinə işıqlandırılmışdır.

A.Ələkbərovun rus dilində çap etdirdiyi “Azərbaycanda kitab nəşrinin inkişaf mərhələləri” kitabında, xüsusilə 1973-cü ildə Moskvada

müdafiə etdiyi "Müharibədən sonrakı dövrdə Azərbaycan SSR-də kitab nəşri işi (1946-1970-ci illər)" adlı dissertasiya işində "Elm" nəşriyyatının fəaliyyətinə də müəyyən qədər yer ayrılmışdır.

Kütləvi nəşrlərdən İsmayıl Umudlunun "Kitab nəşri bu gün" adlı kitabında monoqrafiyaların, elmi-kütləvi kitabların nəşrində "Elm" nəşriyyatının fəaliyyətinə qismən də olsa toxunulmuşdur.

Sovet hakimiyyəti illərində nəşr olunmuş "Kitablar aləmində", "Mədəni-maarif işi" və s. kimi xüsusi jurnallarda, eləcə də "Kommunist", "Bakı", "Azərbaycan gəncləri", "Bakinski raboçi", "Vişka" və digər respublika mətbuatında "Elm" nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilmiş bir çox kitablar haqqında icmal məqalələri və mütəxəssis rəyləri dərc edilmişdir. Bu dövrdə xüsusilə "Elm və həyat" jurnalı və "Elm" qəzeti öz səhifələrində "Elm" nəşriyyatının çap məhsulları barədə məlumat xarakterli ardıcıl materiallar yerləşdirmiş, mütəxəssis oxucuları yeni nəşrlərlə tanış etmişlər.

2018-ci ildə çapdan çıxmış "Nəşriyyat işi və redaktə məsələləri" adlı dərs vəsaitində dos. Knyaz Aslan "Elm" nəşriyyatının fəaliyyəti haqqında xülasə şəklində ümumi məlumat vermişdir.

Lakin bütövlükdə bu əsərlərdə "Elm" nəşriyyatının fəaliyyəti haqqında epizodik məlumat verilmiş, əsaslı elmi ümumiləşdirilmələr, təhlillər aparılmamışdır. Bu mövzunun tədqiqata cəlb olunmasının mühümlüyü eyni zamanda onunla əlaqədardır ki, ölkənin demokratik inkişafı şəraitində Azərbaycan cəmiyyətinin mentalitetinin təkamül yolu ilə dəyişməsi problemi ən ciddi şəkildə qarşıda durur. Uzun illər ərzində "Elm" nəşriyyatı nəşriyyat tərəfindən toplanılmış böyük təcrübə müasir şəraitdə prioritetli istiqamət kimi müxtəlif elm sahələri üzrə kitab nəşrinə dövlət dəstəyi proqramının reallaşdırması üçün birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir.

Beləliklə, müasir şəraitdə bu mövzunun aktuallığı, onunla əlaqədar bir çox məsələlərin kifayət qədər işlənilməməsi "Elm" nəşriyyatının yaranması və inkişafı tarixinin daha əhatəli və kompleks şəkildə araşdırılmasını zərurətə çevirir. Azərbaycan Respublikasının nəşriyyat sisteminə həmin nəşriyyatın yerinin və rolunun müəyyənləşdirilməsi, ölkəmizdə elmi kitabın inkişafına təsirinin öyrənilməsi, təşkilati-idarəetmə məsələlərinin geniş təhlilinin verilməsi, müasir elmi ədəbiyyat bazarının modelləşdirilməsinə elmi yanaşmalar əsasında sosioloji tədqiqatların işlənilib hazırlanması və onların nəticələrinin təhlilə cəlb olunması hazırda mühüm aktuallığa malikdir.

Mövzunun aktuallığı həmçinin onunla müəyyənləşir ki, tədqiqatın mərkəzində Azərbaycanda dövlət nəşriyyat siyasətinin tərkib hissəsinə daxil olan Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası nəşriyyatının yaranması və fəaliyyəti dayanır. 1945-ci ildə yaradılmış “Elm” nəşriyyatı yalnız ayrı-ayrı elm sahələrinin inkişafına deyil, həm də bütövlükdə ölkəmizdə kitab nəşrinin yüksəlişinə əhəmiyyətli töhfələr vermişdir. Uzun illər ərzində “Elm” nəşriyyatı nəşriyyat tərəfindən toplanılmış böyük təcrübə müasir şəraitdə prioritetli istiqamət kimi müxtəlif elm sahələri üzrə kitab nəşrinə dövlət dəstəyi proqramının reallaşdırması üçün birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir.

“Elm” nəşriyyatı öz fəaliyyəti dövründə kitab nəşri sahəsində təqdir olunmağa, öyrənilməyə layiq zəngin təcrübə qazanmışdır. Bu təcrübənin öyrənilməsi, tədqiq edilməsi kitabçılıq işi baxımından mühüm aktuallığa malikdir.

Tədqiq edilən mövzunun mühümlüyü eyni zamanda onunla əlaqədardır ki, ölkənin demokratik inkişafı şəraitində Azərbaycan cəmiyyətinin mentalitetinin təkamül yolu ilə dəyişməsi problemi ən ciddi şəkildə qarşıda durur. Bu prosesdə ən vacib rol kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələrlərindən, gənc nəslin tərbiyə və təhsil vasitələrindən birinə – kitaba məxsusdur. Mütəxəssislər üçün kitab nəşrinin əsas hədəfi elm sahəsində çalışan insanların kitablara təmin edilməsi ilə bağlıdır. Məhz həmin kitablarda ayrı-ayrı sahə mütəxəssslərinin ictimai həyatın intellektual, mənəvi və sosial fəaliyyətinin elə səviyyəsinə qoşulmasına fəal kömək göstərir ki, onlar müasir Azərbaycan Respublikasının ictimai-iqtisadi şəraitinə tamamilə uyğundur.

Tədqiqat işinin məqsədi “Elm” nəşriyyatının yaranması, formalaşması və inkişafının etibarlı, tarixi mənzərəsini yaratmaq, onun fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini meydana çıxarmaq, Azərbaycan Respublikasının nəşriyyat sistemində “Elm” nəşriyyatının yerini müəyyənləşdirməkdir.

Qarşıya qoyulmuş məqsədə əsaslanaraq tədqiqatın əsas vəzifələrini bu şəkildə müəyyənləşdirmək mümkündür:

- “Elm” nəşriyyatının yaranmasını, fəaliyyətini, inkişafını şərtləndirən əsas ilkin şərait və amillərin meydana çıxarılması;
- Azərbaycan kitabının inkişaf dinamikasında “Elm” nəşriyyatının yerinin müəyyənləşdirilməsi;
- Azərbaycan Respublikasında elmi kitab nəşrinin inkişafında “Elm” nəşriyyatının rolunun göstərilməsi;

- Tədqiq edilən dövrdə “Elm” nəşriyyatının kitab nəşri sahəsində fəaliyyətinin əsas inkişaf mərhələlərinin aşkara çıxarılması;
- “Elm” nəşriyyatının fəaliyyət istiqamətlərinin aydınlaşdırılması;
- “Elm” nəşriyyatının çap məhsulunun statistik və tematik-tipoloji təhlili əsasında nəşr edilmiş kitabların əsas keyfiyyət və kəmiyyət xarakteristikalarının aşkar edilməsi;
- “Elm” nəşriyyatı tərəfindən buraxılmış kitabların əsas növ, tip və janrlarının formalaşması və inkişafı prosesinin təhlil edilməsi.
- “Elm” nəşriyyatının ənənə və təcrübəsinin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi.

• Azərbaycanda elmi ədəbiyyatın nəşrinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslandırılmış tövsiyə və təkliflərin verilməsi.

Tədqiqatın metodoloji əsasını ümumfəlsəfi və ümumi elmi metodologiya, tarixi prosesin dialektik dərkəi təşkil edir ki, bu çərçivədə də mütəxəssislər üçün kitab nəşri və yayımı problemləri tədqiq olunur. Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, “Nəşriyyat işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, informasiya texnologiyaları və kitabxana işi haqqında dövlət qanunları, kitabşünaslıq sahəsində aparılmış tədqiqatlar, kitabşünas alimlərin zəngin təcrübəsi nəticəsində meydana çıxan elmi-tədqiqat işlərinin tövsiyələri təşkil edir.

Beləliklə, qarşıya qoyulan vəzifələri həll etmək üçün bir-birini tamamlayan kompleks tədqiqat metodlarından: müqayisəli tarix, statistik, tipoloji və s. istifadə edilməlidir. Məsələn, tədqiqat işində funksional metoddan səmərəli şəkildə istifadə edilməsi zəruridir. Belə ki, bu metod “Elm” nəşriyyatının çap məhsulunu nəzərdən keçirməyə imkan verən, oxucu auditoriyası və başqa sosial proseslərlə qarşılıqlı təsirin öyrənilməsinə imkan yaradan çoxaspektli metoddur.

Tarixi, mənbəşünaslıq, müqayisəli və sistemli təhlil kimi ümumi elmi metodların köməyi ilə “Elm” nəşriyyatının inkişaf prosesi izlənilmiş, müxtəlif tarixi dövrlərdə elmi mütəxəssislər üçün kitabın nəşr xüsusiyyətləri və yayımı müəyyən edilmişdir. Respublikanın siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının tarixi ilə “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinin yaranması, inkişafı tarixinin qarşılıqlı əlaqəsinin meydana çıxarılmasında tarixi metodun çox böyük rolu olmuşdur. Ümumi statistik metod nəşriyyatın fəaliyyətinin inkişaf dinamikasının bu və ya digər mərhələlərində kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin müəyyənləşdirilməsində müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan kitabının müxtəlif növlərdə, tiplərdə

və nəşr tiplərində inkişafında nəşriyyatın fəaliyyətinin meydana çıxarılmasında tipoloji metod xüsusi yer tutur. Buna görə də problemin öyrənilməsində tipoloji metoddan geniş şəkildə istifadə edilməlidir. Problemin tədqiq olunmasına sistemli və kompleks yanaşma nəşriyyatın inkişaf tarixinin tam mənzərəsini meydana çıxarmağa imkan verir.

Kitab nəşri təcrübəsinin ayrı-ayrı aspektlərinin müəyyənləşdirilməsi və mütəxəssislər üçün kitabların funksiyalarının aşkara çıxarılması üçün kitabşünaslığın biblioqrafik, bibliometrik, struktur-tipoloji, statistik xüsusi metodlarından istifadə olunur. Onların tətbiqi ayrı-ayrı nəşrləri aşkara çıxarmağa və xarakterizə etməyə, elmi mütəxəssislər üçün kitabın tematik və tipoloji xüsusiyyətlərinin formalaşmasına təsir edən amilləri müəyyənləşdirməyə imkan yaradır.

Tədqiqatın mənbəşünaslıq bazasını araşdırılan dövrdə Azərbaycanda kitabçılıq işinin inkişafı üzrə yaradılmış geniş materiallar kütləsi təşkil edir. Bu materiallar respublikamızda elm siyasətinin həyata keçirilməsi və elmin inkişaf tarixi üzrə mənbələrlə sıx bağlıdır.

“Elm” nəşriyyatının fəaliyyət tarixinin öyrənilməsi üzrə ən əhəmiyyətli mənbələr elə həmin nəşriyyatın çap məhsulları: kitablar, kitabçalar, dövrü nəşrlər, həmçinin digər nəşr növləridir. Bu qrupa nəşriyyatın mövcud olduğu bütün tarixi ərzində buraxılmış tematik planlar, biblioqrafik mənbələr, reklam nəşrləri, kitab satışı kataloqları və s. də daxildir. Bu mənbələr nəşriyyat repertuarını bərpa etməyə, əsas nəşriyyat və kitabxana seriyalarını aşkara çıxarmağa kömək etmişdir.

Daha mühüm mənbələrin siyahısına hökumətin qanunverici aktları, həmçinin tədqiq olunan dövrdə dövlət və nəşriyyat siyasətini müəyyən etmiş rəsmi qərar, qətnamə və sərəncamlar aiddir.

Mənbələrin əsas qrupunu arxiv materialları təşkil edir. Onların sayı 70-dən çoxdur. Azərbaycan MEA-nın arxivində və Mərkəzi Elmi Kitabxananın fondunda “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətinə dair müəyyən sənədlər aşkar edilmişdir. Təəssüf ki, nəşriyyatın özünün arxivi yaradılmamışdır. Halbuki arxivdə saxlanılan bu cür geniş materiallar onun fəaliyyətinin müxtəlif tərəflərini işıqlandırmağa imkan yarada bilərdi. Nəşriyyatın kargüzarlıq sənədləşmələri, iqtisadi hesabatlar, yuxarı təşkilatlarla yazışmalar və başqa materiallar onun tabeliyində olduğu Azərbaycan MEA-nın arxivində qorunub saxlanılır ki, onlar da o qədər əlçatan deyil.

Elmi işçilər və sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşrinin inkişafında kəmiyyət xarakteristikalarını müəyyən etməyə imkan verən mənbələr

arasında statistik materialları xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, statistik materiallar həm ölkəmizdə kitab nəşrinin inkişafının ümumi tendensiyalarını əks etdirir, həm də bilavasitə “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətini xarakterizə edir.

Tədqiqatın mənbəşünaslıq bazası sırasında “Elm” nəşriyyatının kitab nəşri sahəsində fəaliyyətini meydana çıxarmağa imkan verən biblioqrafik nəşrlərin, hər şeydən əvvəl “Azərbaycan kitabı” biblioqrafik göstəricisi, Azərbaycan kitab letopisləri, Azərbaycan mətbuat salnamələri, Birillik Azərbaycan kitabıyyatları, nəşriyyat və kitab ticarəti kataloqları, yeni nəşrlər kataloqları və s. mühüm yer tutur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi digər tədqiqatların diqqətindən kənarda qalmış problemlərin yeniliyi ilə müəyyənləşir. Tədqiqat işində ilk dəfə olaraq “Elm” nəşriyyatının 1945-2015-ci illər ərzindəki fəaliyyətində elmi işçilər və sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşri və yayımı məsələlərinin kompleks şəkildə öyrənilməsinə və tədqiq edilməsinə təşəbbüs göstərilmişdir. Tədqiqatda elmi işçilər və sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşri təcrübəsində ardıcılıq, elmi kitabın tipologiyası, kitab nəşrinin yaradılması, yayılması və istifadəsi proseslərinin qarşılıqlı təsir problemləri nəzərdən keçirilmişdir.

Elmi dövriyyəyə dövlət arxivlərində saxlanılan bir sıra yeni sənədlər daxil edilmişdir ki, onlar bu mövzu üzrə sonrakı axtarışlar və tədqiqatlar üçün ciddi mənbəşünaslıq bazasını təşkil edir. Artıq indiyə qədər məlum olan və yeni tapılan materialların ümumiləşdirilməsi elmi işçilər və sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşrinin inkişaf xüsusiyyətlərini, “Elm” nəşriyyatında çıxan kitabların yayım spesifikasiyasını aşkar etməyə, elmi kitabın fəaliyyət proseslərini nəzərdən keçirməyə və bu əsasda daha əvvəllər elmi ədəbiyyat tarixinin tədqiqatçıları tərəfindən çıxarılmış nəticələri təhlil etməyə imkan verir. Tədqiqat işində elmi kitab nəşri sisteminin yaranması və formalaşması, “Elm” nəşriyyatının elmi ədəbiyyatın nəşri və yayımı sahəsindəki rolu məsələləri digər nəşr növləri sahələrindən fərqli nöqtəyi-nəzərdən əsaslandırılır.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi həmçinin ondan ibarətdir ki, müəllif tərəfindən “elmi kitab” anlayışının təyini nəzəri cəhətdən bir daha ümumiləşdirilir, sistemləşdirilir və əsaslandırılır. Başqa sözlə, elmi ədəbiyyatın tipologiyası ilə bağlı olan mülahizələrə yeni tənqidi işığında baxılır və bu sahədə müəyyən təkliflər verilir.

Mövcud olduğu uzun illər ərzində elmi işçilər və sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşri nəzəriyyə və təcrübəsinin elmi baxımdan dərk

edilməsi onun gələcək inkişafında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, effektiv bazar mexanizmlərinin axtarışı şəraitində elmi kitab nəşrinin həyata keçirilməsi, mütəxəssis oxucu tələbatına uyğun mövzuların, tiplərin, növlərin və janrların müəyyənləşdirilməsi məhz bunun əsasında baş verir.

Ümumiyyətlə, tədqiqat işinin elmi yeniliyi aşağıdakı amillərlə səciyyələnir:

- Azərbaycan Respublikasında Milli Elmlər Akademiyasının elmi işçiləri, eləcə də bütövlükdə ölkə üzrə sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşrində aparıcı rol “Elm” nəşriyyatına məxsusdur. Onun fəaliyyəti elmi kitabın inkişafının əsas istiqamətlərini, tematik-tipoloji və janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmişdir ki, bu da öz növbəsində elmi oxucu auditoriyasının formalaşmasına bilavasitə təsir göstərmişdir.

- Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyasının struktur bölməsi olmuş “Elm” nəşriyyatının kitab nəşri sahəsindəki fəaliyyəti akademiyanın ayrı-ayrı institut və qurumlarının qarşısında duran vəzifələr uyğun şəkildə müəyyənləşdirilmişdir ki, bu da ümumilikdə ölkənin bütün oxucu qruplarının maraq və tələbatlarını təmin etməyə imkan verə bilməzdi.

- 1945-2015-ci illərdə “Elm” nəşriyyatı tərəfindən elmi işçilər və sahə mütəxəssisləri üçün kitab nəşri təcrübəsi cəmiyyətin sərbəst sosial qrupu kimi ayrı-ayrı elm sahələri üzrə alim və mütəxəssislərin kitabla təminatının prinsipinə yeni prosesini meydana çıxarmışdır.

Beləliklə, tədqiqat işi aşağıdakı müddəalara cavab verməlidir:

- “Elm” nəşriyyatının Azərbaycan kitabının inkişafındakı yerini müəyyənləşdirmək;

- “Elm” nəşriyyatının kitabın sahə quruluşundakı xidmətini işıqlandırmaq;

- “Elm” nəşriyyatının Azərbaycan kitabının nəşrində və yayılmasındakı fəaliyyətini ümumiləşdirmək;

- Azərbaycan kitabının seriyalı nəşrlərinin buraxılmasında “Elm” nəşriyyatının xidmətini müəyyənləşdirmək;

- Müxtəlif elm sahələri üzrə, ayrı-ayrı dillərdən tərcümə kitabının inkişafında “Elm” nəşriyyatının fəaliyyətini işıqlandırmaq;

- “Elm” nəşriyyatında çalışmış redaktorların, tərcüməçilərin, bədii redaktorların, rəssamların fəaliyyətlərini üzə çıxarmaq və s.

ƏDƏBİYYAT

1. Allahverdiyev B.V. *Kitabşünaslığın əsasları*. – Bakı: UniPrint, 2011, 446 s.
2. Allahverdiyev B.V. *Kitabın tipologiyası*. – Bakı: “ÇapART” Nəşriyyat Evi, 2017, 578 s.
3. Aslan K., Tahirqızı Ş., Mehrəliyeva N. *Nəşriyyat işi və redaktə məsələləri: Dərs vəsaiti*. – Bakı: “Müəllim” nəşriyyatı, 2018. – 384 s.
4. Aslan K. *Azərbaycanda nəşriyyat işinin aktual problemləri: Elmi məqalə // Kitabxanaşünaslıq və İnformasiya: Elmi-nəzəri və praktiki jurnal*, 2014, №1 (13), s.31-43.
5. Həsənov H.B. *Azərbaycan kitabının inkişaf mərhələləri*. – Bakı: Azərnəşr, 1989, 254 s.
6. Алекперов А. *Этапы развития Азербайджанского книгоиздательства*. – Баку, 1972.
7. Алекперов А. *Книгоиздательское дело в Азербайджанской ССР в послевоенный период (1946-1970 г.г.)* (дисс. канд. филол. наук.). – Москва, 1974.

Ellada Mammad gyzy Balayeva

**Activity of "Elm" ("Science") Publishing House
how scientific research work**

Abstract

The article deals with the activities of “Elm” (“Scienc”) publishing house of the National Academy of Sciences of Azerbaijan in the 1970s-1980s. Information was provided on the publication of a number of printed materials on various fields of science in the republic in those years prepared by this publishing house.

The article discusses the importance of the scientific study of the work of the “Elm” (“Science”) Publishing House, operating under the National Academy of Sciences of Azerbaijan. The article states that the “Elm” (“Science”) Publishing House, founded in 1945, has published many books on various fields of science. The study of these printed products from the point of view of books and publishing is of great scientific importance.

Key words: *National Academy of Sciences of Azerbaijan, "Elm" ("Science") Publishing House, research work, scientific literature, printed products, publications.*

Эллада Мамед гызы Балаева

**Деятельность издательства "Элм" ("Наука")
как научно-исследовательской работы**

Резюме

В статье рассматривается важность научного изучения работы издательства "Элм" ("Наука"), действующего при Национальной академии наук Азербайджана. В статье говорится, что издательство "Элм" ("Наука"), основанное в 1945 году, опубликовало множество книг по различным областям науки. Исследование этих печатных продуктов с точки зрения книжного и издательского дела имеет большое научное значение.

Ключевые слова: *Национальная академия наук Азербайджана, издательство "Элм" ("Наука"), научно-исследовательская работа, научная литература, печатная продукция, публикации.*

Rəyçilər: *dosent Knyaz Aslan, dosent Nailə Mehraliyeva.*

Reviewers: *docent Knyaz Aslan, docent Naila Mehraliyeva.*

Рецензенты: *доцент Князь Аслан, доцент Наиля Мехралиева.*

KİTABXANAŞÜNASLIQ

Azad İsa oğlu Qurbanov*Bakı Dövlət Universiteti**Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanı,
fizika-riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru***Samirə Sabir qızı Məmmədli***Bakı Dövlət Universiteti**Kitabxanaşünaslıq kafedrasının magistrantı*

ELEKTRON KİTABXANALARIN PROQRAM TƏMİNATI

Xülasə

Məqalədə elektron kitabxanaların proqram təminatının təsnifatı verilmişdir. Kitabxanaların yaradılması üçün istifadə olunan Open Access proqram təminatının təyinatı və funksiyaları şərh edilmişdir. Bu gün informasiya bazarında istifadə olunan bir sıra Open Access proqram platformalarının istifadə prinsiplərinə baxılmışdır. Bu proqram məhsullarının yayılması arealı qeyd olunmuşdur.

Açar sözlər: elektron kitabxana, proqram-texniki təminat, informasiya bazarı, proqram məhsulları, Polaris, Millenium, Vital Fedora, My Core, Omeka, ResCarta, SobekCM.

Elektron kitabxana bir informasiya sistemidir və onun fəaliyyəti proqram-texniki təminat əsasında elektron informasiyanın toplanması, saxlanması, sistemləşdirilməsi və strukturlaşması, telekommunikasiya şəbəkələrindən qeyri-məhdud sayda istifadəçilərin ona effektiv girişinin təmin olunması nəticəsində reallaşır. Elektron kitabxanaların yaradılması 3 tip proqram təminatı əsasında həyata keçirilir:

1. Elektron nəşrlərin yaradılmasını təmin edən xüsusi proqram təminatı. Bu tip proqram təminatı ənənəvi sənədlərin, materialların

rəqəmsallaşdırılmasını, tanınmasını, emal edilməsini və elektron nəşrə çevrilməsi funksiyalarını yerinə yetirir.

2. Elektron kitabxana resurslarının kataloqlaşdırılmasını, sistemləşdirilməsini, mühafizəsini, təhlükəsizliyini və əlyetərliyini təmin edən proqram platformalar.

3. Telekommunikasiya proqramları.

İlk elektron kitabxana proqram platformaları hələ XX əsrin 80-ci illərində meydana gəlməyə başlamışdır. Məsələn, 44 ölkədə 1900-dən çox kitabxana üçün avtomatlaşdırılma üzrə proqram təminatı və xidmətləri təqdim edən VTLS Inc. Korporasiyası 1983-cü ildə MARC formatının tətbiqinə əsaslanan VTLS kitabxana menecment sistemini istifadəyə vermişdi. 2014-cü ildə Innovative Interfaces şirkətinə birləşdirilmiş bu korporasiya elektron kitabxanalar üçün Sierra, Polaris, Millennium, Vital kimi proqram məhsullarını istehsalçısı sayılır.

Vital Fedora açıq çıxış kodlu proqram məhsuludur. Proqramçılar tərəfindən ona əlavə genişləmələr və utilitlər əlavə edilmişdir. Bu platforma istifadəçilərin fərdi tələbatlarına istiqamətlənib və kolleksiyalara foto, slayd, klip, video yazıları, konfrans materiallarını, elmi məqalələri, elektron jurnalları, dissertasiya və digər tip informasiyaları daxil etməyə imkan verir. Platforma lazım olduqda müəyyən qrup istifadəçilər üçün materiallara əlyetərliyi təmin edə, eləcə də məhdudlaşdıra bilər.

Vital elektron resursların təsviri və indeksləşdirilməsi üçün XML, TEI, EAD, Dublin Core, OAI-PMH, VRA və SRU / SRW istifadə edir. Hal-hazırda Vital - Apache, MySQL və McKOI kimi açıq çıxış kodlu proqram təminatı və veb-servisləri istifadə edir.

Əgər belə məhsullar əvvəllər yalnız Qərbdə meydana gəlirdisə, hal-hazırda onlar çox böyük müvəffəqiyyətlə Şərqdə də buraxılır. Məsələn, NewGenLib platforması Verus Solutions Pvt Ltd (Hindistan, Heydərabad) tərəfindən işlənilib hazırlanan kitabxananın inteqrasiya olunmuş idarəetmə sistemidir. NewGenLib-in ilk versiyası 2005-ci ildə yaranmış, 2008-ci ildə isə o, GNU GPL lisenziyası adı altında yayılmışdır. Proqram Java proqramlaşdırma dilində yazılmış, Linux və Windows əməliyyat sistemlərində çalışır. Platforma metaverilənlərin beynəlxalq standartlarını (MARC-21, MARC-XML) dəstəkləyir, istənilən dildə verilənlərin daxil edilməsini, faylların arxivdə saxlanması və çıxarılmasını həyata keçirir, digər dillərin (ingilis dilindən başqa) dəstəklənməsi üçün genişləmələrə malikdir.

NewGenLib platforması daha çox inkişaf etmiş ölkələrdə arxivlər, muzeylər və kitabxanalar istifadə edir. Məsələn, Hindistan Texnologiya İnstitutunun kitabxanası (Hindistan), İndira Qandi adına Texnologiya İnstitutu, Lumen Christi International High School (Nigeriya) və S.

Hazırda informasiya bazarında aşağıdakı açıq çıxış kodlu proqramlar geniş yayılmışdır:

My Core

My Core alman universitetləri və kompüter mərkəzlərinin birgə səyi ilə 2001-ci ildə yaradılmış açıq kodlu proqram təminatıdır. Proqram təminatı Java və XML dillərində yazılmışdır. GPL – General Public License standartını dəstəkləyir. Proqram təminatı faylların yüklənməsini və təqdim olunmasını, MODS təsvir sxemi əsasında metaverilənlərin idarə olunmasını, axtarış, OAI interfeysini təmin edən təsvirlərə baxış vasitələrinə malikdir. Proqram, digər əlavələrin hesabına genişlənə bilər.

Proqram təminatı əsasən ingilis və alman dilində interfeysə malikdir, lakin o, digər dillər üçün lokallaşa bilər. My Core GitHub qoşulmuşdur. Lakin DOI-ni dəstəkləmir. Proqram təminatı Linux, MAC OS X, UNIX, Windows əməliyyat sistemləri platformasında işləyir. Elektron sənədlər (URN, Handle) identifikatorları vasitəsilə unikal ünvan əldə edirlər. Proqramın demo versiyası vardır ki, istifadəçilər administrator, redaktor və müəllif kimi testdən keçə bilərlər. Proqram təminatından əsasən Almaniya, Böyük Britaniya və İtaliyada istifadə edirlər.

Omeka

Omeka açıq veb platforma əsasında yaradılmış kitabxana, muzey, arxiv və universitetlərin rəqəmsal kontentinin idarə edilməsi proqramıdır. Proqram üzərində daim yenilənmə işləri aparılır və bu təkmilləşmə layihəsini E.U.Mellon fondu, P.S.Alfred fondu, S.X.Kress fondu və muzey və kitabxana xidmətləri institutu maliyyələşdirir. Təkcə yaranmasının ilk 3 ili müddətində onun 18 versiyası istifadəyə verilmişdir. Onun əsasında 100 elektron kitabxana yaradılmışdır.

2010-cu ildə proqramın omeka.net public beta versiyası yaradılmışdır. Bu versiya ixtiyari hüquqi və ya fiziki şəxsə istifadəçi adı və parolunu əldə etməklə serverdə proqramlaşdırma təcrübəsinə

malik olmadan öz elektron kitabxanasını yaratmağa imkan verir. İstifadəçilərə kömək məqsədilə müntəzəm olaraq vimeo.com saytında öyrədici video çarxlar yerləşdirilir. omega.net proqramı ödənişlidir. 4 variantda təklif olunur. Tək fiziki şəxs üçün illik 35 dollar. Bu zaman əlavə olaraq 2 gb server yaddaşı, 20 plugin və 8 tem təklif olunur. Bir neçə istifadəçi üçün ildə 75 dollar (5 gb server yaddaşı, 29 plugin, 8 tem), komanda və qrup üçün ildə 350 dollar (10 gb server yaddaşı, 32 plugin, 11 tem) təklif olunur. Bu müəssisələr üçün ildə 1000 dollar (50 gb server yaddaşı, 32 plugin, 11 ten) ödənilir. Proqramın sonuncu versiyası omega 2.5.1 üç əsas tem təklif edir. Onlar GSS ilə saytın strukturunu müəyyən və Exhibit Builder, COINS pluginlərilə səhifənin dizaynını və Zotero, REST API RSS və Atom kanalların əlyetərliyini təmin edir. Proqramın əsas istifadəçilərini arxivlər, muzeylər və universitetlər və onların informasiya resursları, sənədlər və təsvirlər təşkil edir. Hər bir istifadəçi üçün xüsusi həllər təklif olunur. Məsələn, muzeylər və kitabxanalar üçün onlayn sərgilər təşkil etmək üçün əlavə ExhibitBuilder 3.0, plugini təklif olunur. Plugin isə istifadəçidən informasiyanın əldə olunmasını təmin edir. Bu proqram əsasında Corc Menston Universitetində beynəlxalq memorial hüquq müdafiə cəmiyyətinin Perm şəhərinin, Qulaq muzeyinin dəstəyilə "QULAQ: çoxlu günlər çoxlu həyatlar" adlı layihə işlənilmişdir. Kitabxanalar üçün GSV import aləti təklif olunur. Bundan əlavə təklif olunan Bulk Metadata Editor plugini vasitəsilə administrator metaverilənlər sahələrini yeniləşdirə bilər, Corrections plugini vasitəsilə resursu və kolleksiya haqqında öz fikrini bildirə bilər, Corrections plugini vasitəsilə istifadəçi tərəfindən metaverilənlərə edilən dəyişiklikləri əlavə etmək, Docs Viewer plugini Google sənədlərinə baxmağı, Flickr Import plugini isə foto-qallereyanı birbaşa saytdan idxal etməyə imkan verir. Proqram katalon, fransız, alman, monqol, portuqal, serb, ispan, isveç və ingilis dillərində fəaliyyət göstərə bilər. Proqramın rəsmi saytında xüsusi cədvəldə proqramın lokallaşma səviyyəsi öz əksini tapmışdır.

CKAN

CKAN Open Knowledge Foundation qeyri-kommersiya təşkilatı tərəfindən yaradılmışdır və onun sonuncu versiyası 2017-ci ilin aprel ayında istifadəyə verilmişdir. Proqramdan əsasən federal və yerli hakimiyyət orqanları, tədqiqat institutları istifadə edir. Onun əsasında 40-dan artıq informasiya portalı yaradılmışdır ki, onların içərisində

Böyük Britaniya, Amerika, Avstraliya və Avropa İttifaqının hökumət portallarını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Proqram Python alqoritmik dilində JavaScript-dən istifadə etməklə yaradılmışdır. Proqram modul arxitekturasına malikdir və bu arxitektura ona yeni funksiyaların modul şəklində əlavə edilməsini və lazımsız funksiyaların dayandırılmasına imkan verir. Proqram təminatı vasitəsilə istifadəçi birbaşa veb interfeys vasitəsilə verilənləri redaktə və nəşr edə, verilənləri mühafizə edə, digər istifadəçilərlə kommunikasiya əlaqələri qura bilər. Məsələn, facebook, twitter və s. proqramı öz tələbinə uyğun sazlaya bilər. Proqram təminatının digərlərindən üstünlüyü həmçinin açar sözlər, teqlər, metaverilənlər, sənədi nəşr edən adamın adına görə axtarışının olmasıdır. Həmçinin cədvəl məlumatlarının vizuallaşmasına imkan verir. Proqram öz resurslarını ümumi və şəxsi istifadə üçün müəyyən edir. Şəxsi istifadə konkret qrup istifadəçilər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ResCarta

ResCarta – rəqəmli kontentin qorunması, idarə olunması və ona əlverişliliyi təmin edən proqram təminatıdır. Proqram ResCarta Foundation kommersiya təşkilatı tərəfindən yaradılmışdır. Proqram açıq kod standartı əsasında yaradılmışdır və sadə işçi interfeysi vasitəsilə müxtəlif formatlı rəqəmli informasiya resurslarına əlverişliliyi təmin edir. Proqram təminatı Java alqoritmik dilində yazılmışdır və müxtəssislərin fikrinə görə daha çox böyük olmayan (100-1000 elektron sənəd resursuna malik olan) elektron kitabxanaların yaradılması üçün istifadə oluna bilər.

Proqram təminatı 2 əlavədən: ResCarta Toolkit və ResCarta Web əlavələrindən ibarətdir. ResCarta Toolkit əlavəsi audio, qrafiki və PDF formatlı sənəd kolleksiyalarının yaradılmasına xidmət edir. Bu zaman hər bir sənəd üçün metaverilənlər də daxil edilir. **ResCarta Web** əlavəsi kolleksiyalarda sənədlərin axtarışı, onlara baxış, yüklənməsi və çap edilməsini təmin edir. İstifadəçi həmçinin **jOAI Overview** əlavəsi vasitəsilə həmçinin **OAI** verilənləri müvafiq proqram təminatı (məsələn, **OAI Harvester**) olan digər elektron kitabxanalara ötürə bilər. Axtarış morfoloji yazılışı nəzərə almamaqla sözün tam üst-üstə düşməsi prinsipi əsasında aparılır. Proqramın digər mənfi cəhəti sənədi tam deyil, ayrı-ayrı səhifələr üzrə endirmə rejiminin olması və digər dillərdə lokallaşmamasıdır. Azərbaycanda bu proqram təminatından istifadə

olunmur. Rusiya Federasiyasında Sankt Peterburq Dövlət Universiteti-nin Elmi Kitabxanasında XVIII əsr dövrü nəşrlərin elektron kolleksiyası-nın yaradılması üçün istifadə edilir.

SobekCM

SobekCM proqram təminatı 2006-cı ildə Florida Universitetində elektron kitabxana üçün yaradılmışdır. Hazırda Karib dənizinin rəqəmli kitabxanasında fəaliyyət göstərir. 2010-cu ildə proqram təminatı Florida ştatında qanunverici elektron kitabxanaların yaradılması üçün seçilmişdir. Proqramın üzərində təkmilləşmə işi bu gün də davam etdirilir. C# dilində yazılmış GNU APL lisenziyası əsasında fəaliyyət göstərir. Proqram kolleksiyalar üzrə tammətnli axtarış, müxtəlif tipli faylların yüklənməsi, metaverilənlər sxemi, avtomatik konvertasiya imkanı, Google-Map əsasında axtarış, OAI-PMH dəstəkləyir. Interfeys ingilis, ispan və fransız dilinə malikdir. Proqrama digər pluginlər, məsələn, 3D modellərə baxış üçün Model 3D Vivek əlavəsi və s. əlavə edilib. Onu digər proqram təminatına, məsələn, OMEKA integrasiya etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Аврамова, Е.В. Электронные ресурсы в публичной библиотеке // Университетская книга. – 2013. – №6. – С.56-59. – (Библиотечное дело.)
2. Антопольский А.Б., Майстрович Т.В. Электронные библиотеки: принципы создания: Научно-методическое пособие. – М.: Либерия-Бибинформ, 2007. – 288 с.
3. Исмагилова, А.Х. Оценка качества электронных библиотек // Научные и технические библиотеки. – 2010. – №5. – С.60-66. – (Электронные библиотеки. Электронные ресурсы).
4. Литвинова, Н.Н. Зарубежные электронные ресурсы как пример для российских агрегаторов // Университетская книга. – 2012. – №3. – С.52-55.
5. Электронные документы: создание и использование в публичных библиотеках: справ. – СПб.: Профессия, 2007. – 663 с.

Azad Gurbanov, Samira Mammadli

Software for electronic libraries

Abstract

The article describes the software classification of electronic library. Also describes the purpose and functions of the software Open Access which were used for the creation of libraries. The article describes use of a number of the Open Access program platforms which were used in the information market. The distribution of these softwares was noted areal.

Key words: *electronic library, software and hardware, information market, software products, Polaris, Millenium, Vital Fedora, My Core, Omeke, ResCarta, SobekCM.*

Азад Курбанов, Самира Маммедли

Программное обеспечение электронных библиотек

Резюме

В статье описывается классификация программного обеспечения электронных библиотек. Также описаны цель и функции программного обеспечения Open Access, используемого для создания библиотек. Было рассмотрено использование ряд программных платформ Open Access, используемых на информационном рынке. Распределение этих программных обеспечений было отмечено по ареалам.

Ключевые слова: *электронная библиотека, программное и аппаратное обеспечение, информационный рынок, программные продукты, Polaris, Millenium, Vital Fedora, My Core, Omeke, ResCarta, SobekCM.*

Tahira Baghirova Abil

Doctor of Philosophy

THE ESSENCE OF IMPLEMENTATION INNOVATION AND TECHNOLOGY IN TODAY'S LIBRARIES

Abstract

This paper explains and analyzes the essence of implementation technological innovations in today's libraries. A brief introduction about the role of libraries in the society was given in the first part of the article and following these different areas of library management was analyzed. Moreover, main changes of this area were identified. Following this, the role of digital libraries and the process of digitalization was explained. As the innovation process has a great impact on library management, it is important to determine innovation levelsof library management. Lastly, today traditional libraries transform to electron or digital libraries that is the reason why different projects about electron libraries were analyzed.

Key Words: Library, Information, Innovation, Technology, E-Resources, Improvements, Transformation.

Introduction

Libraries play a significant role in people's lives by providing them with books, newspapers, journals etc. that they need. Today it is possible to observe improvements in the field of library management. Especially library management started to make changes with the invention of the internet. Nowadays, it is easy and convenient to find any book or article by using different databases that is the reason why libraries created e-resources. Utilization of digital technologies is changing the landscape of library management. There has been an increasing interest in the library field to better connect with the readers and to understand how the skills, knowledge, and practices of librarianship could be applied towards supporting and evolving E-resources paradigms.

Today's Librarians are eager to use new ways and techniques in order to attract readers' attention and improve library services. Traditional library services have already inappropriate to use and

readers see little need to visit the library as they can find any book by using the internet. These kinds of issues make librarians to search new methods and apply innovation. We live in a world pervaded by novelty. A few years ago, a progressive movement began in libraries, the essence of which was the renewal of content and methods of work and management, which made it possible to make a breakthrough to new technologies and a new quality of library work.

Changes in the library management

Understanding and evaluating library usage patterns and developmental paths are prerequisites to formulating a critical and appropriate response to widespread, rapid changes in society.

Today readers are not willing to spend their time in libraries that is the reason why librarians focused on improving e-library service. It is visible that digital technologies are enormously changed the library management. "The transformative impact of digital technologies on 21st-century learning environments is central to my firm's work. Libraries are no longer single-purpose repositories of books dedicated to quiet study. They have become dynamic community hubs that function now more than ever as IT centers for students, adults, and underserved communities" (Morehart, 2015).

Generally, the work of libraries consist of storing books, journals, periodicals, manuscripts etc. and distribute these resources in a physical format. Traditional methods are cataloging and classifying these resources in order to distribute them when readers want to borrow. It is essential to highlight that there are great differences between old and today's libraries. For meeting standards of users, libraries changed and used latest digital technology. Now by using the internet and accessing databases of libraries, it is possible to look at e-catalog, to choose any book or journal and download it, subscribe periodicals. As Shaffer stated (2013, p.8), "Libraries have long provided training and research consultation services to improve the efficiency with which end-users search literature databases. Librarians help researchers manage citations and articles, providing training and support for products such as EndNote and RefWorks".

The role of Digital Libraries

The modernization of libraries is one of the most conversational issues. Technological expansion and improvements caused libraries changed their services. In digital age traditional style of libraries transforming to digital libraries that allow individuals to access wide-range of information. Nowadays, in most libraries, it is possible to see space for computers that allow users to access the internet.

Some researches argue that libraries should be preserved as before and it should not change. The main reason why they are vulnerable is that the number of digital library users is increasing rapidly and in the future readers can give up spending time at traditional style libraries. According to the Kaur and Sharda (2010, p.11), "With the easy availability of office computers and the transformation of media, the popularity and usage of digital and virtual libraries have been increased. World Wide Web has totally changed the meaning of a library".

It is indispensable to highlight that digital libraries are not the obstacle for traditional libraries. The popularity of e-books is rising, but print remains the foundation of many people's reading habits. People prefer e-books because it is easy to carry thousands of books by downloading laptops or pads and read them whenever they want. Another advantage using e-books is that there is no need to stay at the library in order to read them. These kinds of reasons make digital libraries up-to-date.

By analyzing below diagram about global e-book revenue from 2009 to 2016 it is possible to see the amount of money that people spend for getting e-books in different regions. According to the diagram North America, Asia Pacific and, Western Europe are successful in e-book market rather than other regions. In 2010, e-book revenue in North America amounted to 1.2 billion U.S. dollars and was forecast to grow to almost 11 billion U.S. dollars and was forecast to grow to almost 11 billion U.S dollars by 2016.

Source: Statista, 2018.

Innovation in libraries

Innovation is the process that allows using new ideas, methods, and techniques for creating value for organizations. As every sphere of sciences, library management also needs to implement innovation

for meeting requirements of readers. There are many reasons why libraries should change and implement innovative methods and techniques. One of them is in digital age everything started to change as fast as possible so there is a need to adapt changes. Furthermore, Elves (2015, p.54) identified two areas that influenced the libraries and make them change. According to the author, the first area is digital changes that directly affect libraries. "The move to digital, which is now almost complete for journals but still has some way to go for books and the changing way our users search for information meaning that the traditional Online Public Access Catalogue (OPAC) and even local discovery systems are becoming less relevant". The second one is to develop existing services by using new opportunities.

Moreover, for successfully implementing innovative methods it is indispensable to stop using out-of-date services that are not useful. Today, it is possible to find some university libraries that have already stopped to use local discovery services. For Instance: Utrecht University stopped to use it because students can also find the same material on the internet.

It is substantial to emphasize the role of university libraries in the society as they provide not only students but also the society with the services. As Adigun et al mentioned (2011, p.86), "The University Library has collections in various fields of study to support teaching, learning, and research. Library services to the staff, students and the community include photocopying, inter-Library loans, microfilm reading, CD-ROM search, Online Public Access Catalogue (OPAC), EBSCO Host, and Online Journal Search (NULIB)".

The Levels of Innovation in Libraries

Innovation management is interactive, and the main problem is it is not executive discipline, but relations. Today, the source of power is not in the office, but in human support. It is significant divide Innovation process to some levels in order to simplify it. According to Tsyganova Library Innovation Management is a process that consists of four levels. The first level is the methodological innovations because innovation management is interactive and it allows using different methods, techniques, and disciplines. Following this, it is required to train staff of libraries frequently for successfully changing the organizational and structural changes. The third level is to deeply

analyze and examine interesting processes and choose some of them that can be applied in libraries. The last one is realization and creation of new libraries and information centers that can provide readers with new services.

Source: Tsyganova N.N.

As Xenitidou and Gilbert explained (2010, p.5) that “Innovative methodologies usually entail the use of technological innovation (visual, digital or online). This could be the advent of new software or the development of online methods and the use of the Internet to conduct research. Secondly, innovative methodologies often entail crossing disciplinary boundaries”.

Electronic technologies make it possible to implement an integrated approach to solving information problems, as a result of which the user can get a full set of diverse information materials, including network and Internet resources. The information function of the modern library is realized not only through providing access to the information resources of the society, it is more and more closely associated with resource-estimating and resource-oriented aspects of the process of modeling the information space.

Transformation of libraries

As can be seen, the main role of libraries in the formation of the information society is the implementation of the millennium ideology, which requires equitable dissemination of information between people and makes it accessible to everyone. Haldar (2009) indicated, “Innovation and development of Information and Communication Technologies (ICTs) and different library software’s and its application in the field of Library and Information Science (LIS) brought transformation in library management system”.

It is also important that the entire modern information and library system services, especially in public libraries, focuses on awareness of all segments of the population from the higher administrative structures to the lower spheres of social production and specific person.

In order to observe the transformation of libraries to knowledge or information centers it is essential to glance history and identify changes. Technological improvements led to libraries to transform electron libraries. The first electron library project was “Project

Gutenberg” that founded in 1971 by Michael.S.Hart. The aim of the project was to archive all kinds of e-books. The main purpose of the creator is to implement the concept of Replicator Technology. Everyone in the world by entering the computer can have a copy of a book or any item such as pictures, records. 3-D item etc.“This philosophical premise has created several offshoots: 1.Electronic Texts (Etexts) created by Project Gutenberg are to be made available in the simplest, easiest to use forms available. The reason for this is that 99% of the hardware and software a person is likely to run into can read and search these files” (Gutenberg, 2010).

Another important example is Google project in 2002, Google began its own project to digitize books. In December 2004, the library project "Google Print" was announced, which in 2005 was renamed "Google Book Search". In 2010 within the framework of the project, there were about 15 million books available, about 1 million of them being in the public domain. The project staff estimated the number of existing books in the world (excluding reissues) of 130 million and intended to digitize everything by the end of the decade (Google, 2018).

These kinds of projects are useful and easy accessible for everyone that is the reason why today's readers are eager to use electron libraries. Plenty of innovative projects implemented in different regions of the world. It is visible that technological improvements transformed traditional libraries to digital and electron libraries. In modern society, the needs of people frequently change that is the reason why libraries required adapting these changes and transform by using sophisticated technologies.

Conclusions

Consequently, the XXI century is the information age that requires implementing innovative methods and techniques. The new generation is interested in using the latest technology so it makes librarians to apply innovations. Today, not only academic and university libraries but also public libraries are transformed into digital libraries. Furthermore, today's librarians trained according to new methods that demonstrate the level of improvements in the field of library management. The future libraries will become connective and allow using open-data. Lastly, people will visit libraries not only for

reading books but for also creating their own products by using available materials. In order to provide people these kinds of services libraries will be split into different areas.

BIBLIOGRAPHY

1. Adigun, A. G Ojo, and S Salvador-Olayokun et al. (2011). *Assessment of Online Public Access Catalogue (OPAC) Utilization in Two Selected University Libraries in Lagos State, Nigeria. The Information Manager* 11 (1/2), pp. 85-90. [Online]. Available at: www.researchgate.net (Accessed: 17 May 2018).
2. Elves, R. (2015). *Innovation in Libraries. Sconul Focus* 63. pp.54-57. Available at: www.sconul.ac.uk (Accessed: 17 May 2018).
3. Google (2018). *Google Books Library Project*. Available at: www.google.com (Accessed: 18 May 2018)
4. Gutenberg (2010). *The history and Philosophy of Gutenberg of Michael Hart*. Available at: www.gutenberg.org (Accessed: 18 May 2018).
5. Haldar, S N (2009). *Multimodal Roles of library and information science professionals in present era. International Journal of Library and Information Science* Vol. 1(6) pp.92- 99.[Online]. Available at: <http://www.academia.edu> (Accessed: 18 May 2018).
6. Kaur, P. and Sharda,P. (2010). *Role of technological innovations in improving library services. International Journal of Library and Information Science* 2(1), pp.11-16. [Online]. Available at: www.academicjournals.org/ijlis (16 May 2018).
7. Morehart, P. (2015). *The future, Today: the library of the future. American Libraries* [Online]. Available at: americanlibrariesmagazine.org (Accessed: 15. May 2018)
8. Shaffer, J.C. (2013). *The role of the library in the research enterprise. Journal of eScience Librarianship* 2(1), pp.8-15.[Online]. Available at: escholarship.umassmed.edu (15 May 2018)
9. Statista (2018). *Global e-book revenue from 2009 to 2016, by region*. Available at: www.statista.com (Accessed: 16 May 2018)
10. Tsyganova, N.N. (1998). *Library Innovation Management: Four Level Research. Regional Juvenile Library, Lipetsk*. [Online]. Available at:<http://www.gpntb.ru> (Accessed: 17 May 2018)

11. Xenitidou, M., Gilbert, N. (2010). *The processes of Methodological Innovation. Successful Development and Diffusion*. ESRC National Center of Research Methods (NCRM). Pp.1-17. [Online]. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu> (Accessed:18 May 2018)

Tahirə Əbil qızı Bağirova
Müasir kitabxanalarda innovasiya
və texnologiyaların tətbiqinin əhəmiyyəti

Xülasə

Dünyada gedən innovasiya prosesinin kitabxana idarəçiliyinə böyük təsir göstərdiyindən onların səviyyəsini müəyyənləşdirmək vacibdir. Məqalədə bugünkü kitabxanalarda tətbiq olunan texnoloji yeniliklərin mahiyyəti barədə məlumat verilir. Məqalənin birinci hissəsində kitabxanaların cəmiyyətdəki rolu, müxtəlif sahələrinin idarə olunması, həmin sahədə gedən əsas dəyişikliklər müəyyənləşdirilmiş və təhlil edilmişdir. Eyni zamanda rəqəmsal kitabxanaların rolu, bu sahədə həyata keçirilən layihələr və prosesin gedişi izah edilir.

Açar sözlər: *Kitabxana, informasiya, yenilik, texnologiya, e-resurslar, təkmilləşdirmə, dönüş.*

Тахира Багирова Абил кызы
Значение применение инноваций и технологий
в современных библиотеках

Резюме

Глобальный инновационный процесс оказывает большое влияние на управление библиотекой, поэтому важно определить их уровень. В статье представлена информация о сути технологических инноваций, используемых в современных библиотеках. В первой части статьи определены и проанализированы роль библиотек в обществе, управление различными областями, основные изменения в этой области. В то же время объясняется роль цифровых библиотек, проектов и процессов в этой области.

Ключевые слова: *библиотека, информация, инновации, технологии, электронные ресурсы, улучшения, трансформация.*

UDC 02:93(479.24)(045)=111

Eldaniz Elman oğlu Mammadov

Ph.D. in history, a teacher of the Library science department of Baku State University, and the Tourism and library-information activity department of Azerbaijan State University of Culture and Art
eldaniz@hotmail.com

**LIBRARIANSHIP DURING THE PERIOD
OF THE AZERBAIJAN PEOPLE'S REPUBLIC
(1918-1920-s years)**

Abstract

This article briefly discusses and analyzes the establishment of the Azerbaijan People's Republic (APR), and librarianship in Azerbaijan during the period of Azerbaijan People's Republic (1918-1920-s years).

Keywords: *Azerbaijan People's Republic, History of Librarianship in Azerbaijan, Library, Librarianship, Library Science.*

In the middle of 1918 year, the social-political position in Transcaucasia got intensified, and it brought to political crisis. Contradictions, inside the government and Transcaucasia Seym, which had to rule the country, got more stronger.

On 26 of May, the last meeting of Transcaucasia Seym passed. After declaration, about leaving the Georgian federation, Transcaucasia Seym was freed. On 27 May of 1918 year, the Azerbaijan section of Seym had its own meeting, in a result of ballot voting Muhammad Amin Rasolzade was chosen as a chairman of National Council, Hasan bey Aghayev and Mirhidayet Seyidov as vice-presidents. National Council proclaimed sovereignty of Azerbaijan on 28 May of 1918 year, "Independence Declaration" of Azerbaijan National Council was accepted.

The news about emergence of Azerbaijan People's Republic was met with great joy by Azerbaijan nation. Dreamed it for centuries, and earned independence, this nation united around that government tightly and rose for its defence.

That day National Council affirmed the content of Provisional Government under Fataly Khan Khoysky' leadership. On 30 May the leader of the Provisional Government F.Khoysky delivered the information about emergence of Azerbaijan People's Republic to leaders of foreign countries by radiotelegraph.

On June 16, 1918, Azerbaijan National Council and the government moved to Ganja. Taking into account the tension in the country, Azerbaijan government declared martial law in Azerbaijan area on 19 June of 1918 year. A very important duty, as restoring the territorial integrity and release Baku from Armenian-Bolshevik traitors was stayed in front of the government.

After founding Azerbaijan People's Republic the cruel enemy of Azerbaijan nation, Armenian nationalist Stepan Shaumyan, who leading Council of People's Commissars (CPC), didn't recognize native Azerbaijan government, and decided to declare war against it. Baku PCS began its attack to Ganja on 6 June. The fighters of Islamic Army, organized with direct Turkish forces' help, gained victory in hard struggle on Goychay direction on the 27th of June. The troops of Baku Soviet was defeated quickly and began to make steps backwards. That important victory gave a chance to Azerbaijan - Turkish armed forces to attack Shamakhi on the 20th of June. After long duration and serious military training, Azerbaijan-Turkish armed forces set free Baku from Armenian bolshevik traitors. After Baku was set free, on the 17th of September in 1918, National government of Azerbaijan People's Republic was moved from Ganja to Baku. Being set free of Baku was a great political event in Azerbaijan people's life. Just this event provided territorial integrity of Azerbaijan, gave circumstances for future development of Azerbaijan government, and being it to be known as a sovereign state all over the world, and also displayed its military power.

Being still in Ganja, Azerbaijan government began the work of foundation of state, made a plan of special measures in providing the state institutions with trained personnel sing. On 27 July of 1918 year Azerbaijan Deputy Council issued a decree about declaring the Azeri Turkish (language) as a state language. This decree was met by Azerbaijan people with great enthusiasm. Also, in a result of measures, carried out by the government, the attributes of independent Azerbaijan government - State Emblem, Flag, Anthem were accepted.

Talking about the National Flag M.A.Rasulzade used to say: "This flag personifies inside itself Turkish national culture, European democracy, and Islamic civilization".

The forming of Army took an important place in activity of Independent Azerbaijan government during 1918-1920 years. The government declared military law in the area of the republic on the 19th June in 1918. On the 11st of July it was declared military mobilization on a government's decree. On the first of November a War Office was founded. On December in 1918 a general Samad bey Mehmandarov was signed as War Minister, Lieutenant-general Aliagha Shikhlinsky as an assistant of War Minister. The formation of Navy was ended in summer of 1918 year. At the beginning of 1920 year our independent government had a regulated army, consisted of 40 thousand men, 30 thousand of them were infantrymen, 10 thousand were cavalrymen. We must note respectfully our brother - Turkish nation's, Turkish government's and its experienced army's help in forming our army so fast. One of the biggest achievements, got by Azerbaijan National Government in 1918-1920 years, was foreign policy of independent Azerbaijan government, and being known in international sphere. Supreme Council of union states recognized Azerbaijan People's Republic on January of 1920 year. It was the victory of Azerbaijan diplomacy, having intensive fight for years. This victory became as participant of international relations and subject of international law.

Azerbaijan People's Republic paid special attention on cognizing the nation itself, on development of native culture, education, literature and art, having role in awaking of native consciousness. That is why, in the content of first government, formed by the republic, Ministry of People's Enlightenment took the leading way. Talking about Cultural and Enlightenment works, the ruler of the government Fataly Khan Khoysky used to say: "It is such a part of the society, that the basis of the state, its social life can't form without it". These thoughts can be accepted as the program of Azerbaijan People's Republic.

The government paid a special attention on education. In 1919 year there were already 23 state secondary educational institutions: 6 men, 4 women gymnasiums, 5 real schools, 3 teachers' seminaries, 3 "Saint Nina" girls' schools, politechnical school and the school of commerce. Baku Women's Seminary changed into men's one, for people, studying there (they were 40), there was opened a pension.

In the policy of Azerbaijan People's Republic it was paid attention not only on establishing primary, secondary schools, but also on opening high schools. Establishing high schools was an object of discussion many times.

After long discussions the parliament accepted the law about establishing State University in Baku. V.I.Razumovsky, the first rector of the university, who was looking forward to that decision, was writing: "Azerbaijan founded its place of enlightenment. A new bright page has been written on the history of Turkish nation. A new torch fired on road-junction of Asia and Europe. We feel happy as witnesses of a great historical event".

In the law, accepted by parliament, it was shown the university to be consisted of 4 faculties: history-philology, physics-mathematics, law and medicine. Also it was permitted in the law to invite rectors and deans to committee of university for 3 years and affirm them, one-year staff and estimate, presented from the beginning of 1 September of 1919 year was affirmed. Also it was suggested to put up 1 085 750 manats for educational and economic expenses of university in 1919-1920 academic-years. Besides of it, in the law there was extra 5 million manats, put up to buy equipment for university. It was especially shown to teach Azeri Turkish language as a compulsory subject in all faculties.

On 15th of September in 1919 a last meeting of university committee took place. Provisional Council and Administrative personnel of University were organized. 15 November in 1919 year was proclaimed as the first school day.

On 25th of July in 1918, the government accepted a decision about establishing state newspapers and their finance, and gave the discharging of this task to the minister of Enlightenment. This decision got improved the work of state newspapers much more, and ensured their regular appear. In ruling period of People's Republic more than 80 newspapers and magazines were published in Baku, Tiflis, Ganja, and other big cities of our republic. 39 of them were published in Azerbaijan language, 44 in Russian and other languages. Among newspapers, publishing in 1919-1920 years, "Azerbaijan", "Iqbal", "Dirilik", "Achiq soz", "Istiglal" (Independence), "Kommunist" and others took a special place.

During its activity Azerbaijan People's Republic paid special attention on development of press and book publishing. The government appreciated native press as one of basic factors of native ideology and awaken, had measures, ensured its development. In October of 1919 year the parliament accepted a law about press. Democratic principles such as freedom of the press and speech found their presence.

On 18th of September in 1919 year the government accepted a decision about putting all state and public publishing-houses, having activity in the republic, with their equipment at Commissary of People's Enlightenment disposal. This decision gave circumstances to unite all publishing-houses under a single leadership, and to carry their count. Also, with other decision, the government gave an order to give all paper reserves in Baku to Commissary of Enlightenment.

The unique origin, compiled not whole, but bibliographic list of published books, and created the view of book publishing in 1918-1919 years, is the bibliography, published in 1963 year by the name of "Azerbaijan book". There was given the whole bibliographic description of 65 books, published those times, the year, place of publishing and publishing-houses were shown in that bibliography, and it attains a great scientific importance.

Measures, which were taken by Azerbaijan Democratic Republic in the way of cultural forming during 1918-1920 years, librarianship took important place.

Despite of financial difficulties in the country, on the 18th of September in 1919 year the parliament accepted a law about dividing 1 million manats for people's school libraries to buy books in Turkish. On this money the Ministry of Enlightenment bought valuable books from Turkey and other countries, and sent them to school libraries. Paying attention on great necessity for books, the Ministry succeeded in buying lots of books not only from Turkey, but also from Russia, Georgia and European countries.

The law considered necessary supplying the school libraries with copies of published books, magazines, and journals compulsory, giving the books, bought from foreign countries, firstly to libraries, delivering the literature from schools and book shops, which stopped their activity, to the libraries, attracting several persons, institutions and charity societies for supplying the libraries with books. This law

attained great cultural importance for its democratic principles. Besides school libraries, the government took into account the activity of libraries, which served directly elderly people and were called as people's Athenaeum libraries, and tried to help them at every step. Most of those libraries belonged to non-state organizations, societies, and several persons. The Ministry of Enlightenment applied to all organizations, societies and persons with press and informed them to continue their activity, about necessity to help them. Giving great importance in organizing people's Athenaeum libraries to cultural development of the country, People's Republic paid a special attention on establishing new libraries, continuing the activity of existed ones, strengthen their financial-technical basis, and firstly, supplying them with books. On the 18th of September in 1919 year the parliament accepted a law about sharing 1 million roubles to People's Ministry of Enlightenment to buy books for libraries. The Ministry bought on this money lots of books and distributed them among libraries.

On December in 1918 year the cultural-enlightenment section of Azerbaijan Consumption Societies Union, on purpose to serve Azeri people in Baku took necessary to open a social people's library. This initiative of the society got appreciated by People's Ministry of Enlightenment. Having found a suitable building for a library in March of 1919 year there was official inauguration of it. If there were 1200 copies in the fund of the library while opening it, after a year, in 1920, there were collected more than 10 thousand books in the fund of the library. The library served to more than 1500 readers. Being founded in a period of independence of Azerbaijan and carrying the great citizen, poet M.A.Sabir's name, the library devoted all its activity directly on strengthen of national Azerbaijan state system, in awaken our people's native consciousness.

In 1919, besides the libraries of Oil Industries Congress, having the biggest library net in Baku, also "İgla" societies and cooperations were open to serve the people. To serve the people, the library of Cooperations union opened its branches in different districts of the city.

According to statistics there were more than 700 schools providing general education in Azerbaijan in 1920 year. According to school regulations, all schools had to have libraries. Let's consider that, most schools didn't have libraries depended on their bigness or littleness, economic conditions. In any circumstances, if we suppose

half of 700 schools to have a library, there were about 400 libraries in our republic in 1920 year. If we advance an idea about other social libraries, and count approximately the libraries, having activity in the republic at the beginning of the XX century, it is discovered about 100 libraries, having an activity those times. Most of those libraries were closed because of hard conditions in 1917-1920 years.

So, the historical achievement of national state system - Azerbaijan People's Republic lived a short period, but formed traditions for realizing ideas of independence in future, the basic dreams of our nation, also created scientific basis of development of native ideology, Azerism and gave it as keepsake.

REFERENCES

1. *Azerbaijan history: 7 volumes: Volume 5 (1900-1920-s years)*. Baku: Elm, 2008, 693 p.

2. Khalafov A.A. *History of librarianship in Azerbaijan: Manual (In three parts): Part II (Librarianship in Azerbaijan at the first half of XX century)*. Baku: Baku State University publishing house, 2007, 552 p.

3. Mammadov E.E. *The fund of periodical press of the Azerbaijan National Library named after M.F.Akhundov: history, current status, reader service and prospects (1923-2007): Monograph / E.E.Mammadov; Scientific editor: prof. A.A.Khalafov; Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan, Azerbaijan State University of Culture and Arts*. Baku: Mutarjim, 2018, 256 p., ISBN: 978-9952-28-402-7.

Eldəniz Elman oğlu Məmmədov

Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaşünaslıq kafedrasının və Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti Turizm və kitabxana-informasiya fəaliyyəti kafedrasının müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

eldaniz@hotmail.com

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə kitabxana işi (1918-1920-ci illər)

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin (AXC) yaranması və AXC-nin 1918-1920-ci illər fəaliyyəti dövründə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi məsələləri müxtəsər şərh olunur.

Açar sözlər: *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi, kitabxana, kitabxana işi, kitabxanaşünaslıq.*

Эльданиз Эльман оглу Мамедов

*Доктор философии по истории, преподаватель кафедры
Библиотекосведения Бакинского Государственного Университета
и кафедры Туризм и библиотечно-информационная деятельность
Азербайджанского Государственного Университета Культуры
и Искусства*

eldaniz@hotmail.com

**Библиотечное дело в период
Азербайджанской Народной Республики
(1918-1920-е годы)**

Резюме

В этой статье кратко обсуждается и анализируется вопросы создания Азербайджанской Народной Республики (АПР) и библиотечного дела в Азербайджане в период Азербайджанской Народной Республики (1918-1920-е годы).

Ключевые слова: *Азербайджанская Народная Республика, История библиотечного дела в Азербайджане, Библиотека, Библиотечное дело, Библиотекосведение.*

Rəyçilər: *dosent Knyaz Aslan; dosent Ələmdar Bayramov*

Reviewers: *docent Knyaz Aslan; docent Alemdar Bayramov*

Рецензенты: *доцент Князь Аслан; доцент Алемдар Байрамов*

BİBLİOQRAFIYAŞÜNASLIQ

UDC 021:024

Xuraman Telman qızı Ağayeva*Bakı Dövlət Universiteti**Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru***ELEKTRON KİTABXANALARIN YARADILMASI:
DÜNYA TƏCRÜBƏSİ TARİXİNDƏN*****Xülasə***

Məqalədə informasiya cəmiyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan elektron kitabxanaların tarixi haqqında məlumat verilmişdir. Burada ABŞ, Fransa, Almaniya, Avstraliya, Rusiya, Kanada və başqa ölkələrdə elektron kitabxanaların yaradılması məsələləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *elektron kitabxanalar, “Elektron Azərbaycan”, elektron jurnallar, yeni informasiya texnologiyaları, veb-sayt, rəqəmsal kolleksiyalar, “American Memory”.*

XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində hər növ informasiya həyatımızın bütün sahələrinə elə güclü təsir göstərir ki, onun operativ qəbulu və ötürülməsi məsələsi günümüzün həlli vacib olan məsələlərindəndir. Dövlətimiz bu sahəyə önəm verir və bütün təsərrüfat sahələrində, dövlət orqanlarında “Elektron Azərbaycan” layihəsi həyata keçirilir. Artıq bütün sahələr üzrə informasiyanın axtarışı və istifadəsi sürətlənmişdir. Sənədli informasiyanın istifadəçilərə tez və operativ çatdırılma vasitələrindən biri də kitabxanalardır.

Nəzəri ədəbiyyatdan məlumdur ki, kitabxanalarda yeni informasiya texnologiyalarından XX əsrin 60-cı illərindən istifadə edilməyə başlanmışdır. Həmin zamandan etibarən maşınlaşdırılan informasiya resursları toplanmağa, emal edilməyə və EHM-lərin yaddaşında saxlanmağa başlandı. C.S.R.Liklider (J.C.R.Licklider) 1965-ci ildə yazdığı “Gələcəkdə kitabxanalar” adlı əsərində istifadəçilərə informasiyanın tez

çatdırılması üçün Elektron Kitabxanaların (EK) yaradılması ilə əlaqədar müxtəlif nəzəri fikirlər irəli sürmüşdür.

Bir sıra mütəxəssislərin fikirlərinə görə, ilk dəfə olaraq bilavasitə elektron kitabxana probleminə 1980-ci illərdə F.Lankaster müraciət etmişdir [6]. XX əsrin 80-ci illərin sonları elmi jurnalların ilk elektron kitabxanaların - "Mercury", CORE, "Tulip" layihələri (1987-1993-cü illər) - yaradılması ilə yadda qalmışdır. Mütəxəssislər qeyd edirlər ki, "Elektron Kitabxanaların yaradılması anlayışı və texnologiyası əvvəlcə ABŞ-da (1991-1993-cü illər), daha sonra isə Avropa Birliyi ölkələrində (1994-1996-cı illər) meydana gəlmişdir" [3, s.9].

Elektron nəşrlər sahəsində canlanma 1990-cı illərə təsadüf edir: JSTORE (1995-ci ildən), "High Wire Press" (1995-ci ildən) və b. Belə ki, JSTORE (<http://www.jstor.org>) [10] layihəsi çərçivəsində elmi jurnalların elektron toplularının əldə edilməsi yalnız abunə yolu ilə və ilk növbədə təşkilatlara icazə verilirdi.

XX əsrin 90-cı illərin ortalarından başlayaraq, xaricdə işıq üzü görən elmi jurnalların əksəriyyəti yalnız elektron formada buraxılmağa başlamışdır. Hazırda təxminən 12 min adda tammətnli elektron jurnal buraxılır.

Milli Mətbuat İnstitutunun məlumatına əsasən Rusiyada belə jurnalların sayı 1200-dür ki, bunların da üçdə iki hissəsi həm də çap variantına malikdir [2, s.105]. Bu hal daha nikbin ruha köklənmiş mütəxəssislərin elmi-texniki nəşrləri izləməyə can atmasına səbəb olmuş və onları elektron kitabxanaların yaradılması ideyasına gətirib çıxarmışdır.

1980-ci illərin sonu - 1990-cı illərin əvvəlləri bu sahədə nəzəri və təcrübə tədqiqatların başlanğıc dövrüdür. Bu da özünü hesablama texnikası vasitələrinin (HTV) və yeni informasiya texnologiyalarının daha geniş tətbiqində göstərir. Belə hesab edilir ki, Elektron Kitabxanalar ilk əvvəl universitetlərdə formalaşdırılmağa başlamışdır. Bununla yanaşı olaraq, ABŞ-da və Avropada bu sahədə tədqiqatlar aparılmağa, standartlar işlənib hazırlanmağa, əsas etibarilə elmi xarakterli rəqəmsal kolleksiyalar yaradılmağa başlandı.

İlk belə cəhdlərdən biri Karnegi-Mellon Universitetinin (KMU) 1987-ci ildən 1993-cü ilə qədər olan dövrü əhatə edən "Mercury Electronic Library" adlı layihəsi oldu [1, s.52]. Digər mənbələrdən məlumdur ki, ilk Elektron Kitabxana 1991-ci ildə Los-Alamoss milli laboratoriyası (ABŞ) kitabxanasının bazasında yaradılmağa başlandı.

1990-cı illərdə elektron kitabxana təşəbbüsü ilə ABŞ Milli Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası (NAL) çıxış etdi ki, onun da son məqsədi tədricən ənənəvi kitabxanadan elektron kitabxanaya çevrilmək idi.

1993-1994-cü illərdə ABŞ-ın bir sıra təhsil müəssisələrində, bir qədər sonra isə Avstraliyanın və b. dövlətlərin təhsil müəssisələrində kitabxana veb-saytları meydana gəlməyə başladı.

1994-cü ilin iyun ayından etibarən Kanada Milli Kitabxanasında kitabxanada veb-sənədlərin daimi elektron kolleksiyasının yaradılması üzrə ilk layihələrdən biri olan EPPP (Electronic Publication Pilot Project) layihəsi həyata keçirilir.

Elektron Kitabxanaların yaradılması layihələri Yaponiyada və Qərbi Avropa ölkələrində də meydana gəlməyə başlamışdır. Belə ki, 1989-cu ildə Yaponiyada “XXI əsrin elektron kitabxanası” layihələşdirilməyə başladı, bunun üçün xüsusi olaraq yeni informasiya texnologiyalarının (IPA) tətbiqi üzrə Agentlik yaradıldı. Layihə 1998-ci ildən 2003-cü ilə qədər dövr müddətində Yaponiyada elektron kitabxanaların yaradılmasına hesablanmışdı.

1995-ci ildə İngiltərədə Böyük Britaniyanın kitabxana-informasiya fəaliyyətində aparıcı təcrübənin tətbiqinə yönəldilmiş “Kitabxanalar və informasiya üzrə Komissiya” qeyri-hökumət ictimai təşkilatı yaradılmışdır. Elektron Kitabxanaların inkişafı məqsədilə bu Komissiya “Rəqəmsal kitabxana” layihəsinin işlənilib hazırlanması üçün “Elektron resurslar üzrə mütəxəssislər Forumu” (sentyabr, 1999-cu il) təşkilatının əsasını qoydu.

1997-ci ildən Fransada Milli Kitabxananın himayəçiliyi ilə “Gallica” layihəsi həyata keçirilir.

1995-ci ildən Almaniyada Elektron Kitabxanaların yaradılması üzrə işlər aparılır. 1998-ci ildən isə Elektron Kitabxanaların alman layihəsi olan “Global Info” reallaşdırılır.

1995-ci ilin yazından Budapeşt İqtisad Universitetinin və Mişkolts Universitetinin serverləri bazasında formalaşdırılmış Macar Milli Kitabxanası oxucuların xidmətinə verilmişdir. Bu layihənin sonrakı inkişafı Seçenye adına Macar Milli Kitabxanasının fəaliyyəti çərçivəsində həyata keçirilmişdir. Belə kitabxanaların xarakterik xüsusiyyəti ondan ibarət olmuşdur ki, onların fondları elmi və elmi-kütləvi xarakterli kitab və broşürlərin (o cümlədən məruzələrin, bildirişlərin, dissertasiyaların), bədii əsərlərin, soraq kitabçalarının, lüğətlətin və s. elektron mətnləri ilə for-

malaşdırılırdı. Bununla yanaşı, onların çox cüzi hissəsinin tərkibində kitabxanalar haqqında informasiya olurdu.

XX yüzilliyin sonlarında bu sahədə daha böyük uğurlara Amerika-da nail olundu. 1989-cu ildən ABŞ-da sosiomədəni, tarixi, siyasi və ölkənin digər mənəvi irsini xarakterizə edən xüsusi seçilmiş qrafiki və mətn sənədlərinin kolleksiyalarının repozitariyasının yaradılmasına yönləndirilmiş "Amerikanın Yaddaşı" ("American Memory") proqramı fəaliyyət göstərir. 1990-cı ildən etibarən ABŞ Konqres Kitabxanası öz formal əksini bu kitabxananın Strateji inkişaf planında tapmış Milli Rəqəmsal (Elektron) Kitabxana (National Digital Library, NDL) layihəsini həyata keçirir. Bu plana əsasən 1996-2000-ci illər üzrə kitabxana, öz növbəsində həm də yaradılan Milli Rəqəmsal Kitabxananın nüvəsini təşkil edən "American Memory" adı altında elektron resursların yaradılmasını hədəf alan layihəni həyata keçirdi. Layihə çərçivəsində beynəlxalq elektron kitabxananın və elektron formalı başqa informasiya resurslarının əsasını təşkil edən "Amerika və dünya" mövzusunda beynəlxalq xarakterli materialların kolleksiyaları formalaşdırılır. Layihənin əsas məqsədini ABŞ-ın 36 Təşkilatının Kolumb dövründən bugünüməzə qədər doqquz tarixi mərhələni əhatə edən altı geniş kateqoriya: sosial tarix, siyasi tarix, xalq mədəniyyəti, ətraf mühit, elm və texnologiya, qanunvericilik üzrə unikal fondlarının elektron formaya çevrilməsi təşkil edir. Onun davamı kimi bütün elektron kolleksiyaları vahid toplu halında birləşdirən "Amerika Tarixi" adlı Layihə həyata keçirildi. 1998-ci ildə National Digital Library - NDL) müəssisələrarası vahid proqrama - "Digital Libraries Initiative - Phase 2" proqramına keçdi.

Bir çox ölkələri əhatə edən GILS (Global Information Locator Service) adlı amerikan layihəsini də qeyd etmək lazımdır.

1995-ci ildə ABŞ-da 15 ən iri universitet kitabxanasını özündə birləşdirən elektron kitabxanaların Milli Federasiyası (National Digital Library of Federation, NDLF) yaradıldı.

1996-cı ildə Kornel Universitetində (İtaka şəhəri, Nyu York ştatı, ABŞ) elektron mətnlər Mərkəzi yaradıldı. Elə həmin ildə Avstraliya Milli kitabxanası PANDORA (Preserving and Accessing Networked Documentary Resources of Australia) layihəsinə başladı.

2000-ci ildə ABŞ Konqress Kitabxanası MINERVA (Mapping the Internet Electronic Resources Virtual Archive) və b. layihələr həyata keçirməyə başladı.

Milli Elektron Kitabxanalar başqa ölkələrdə də, məsələn, Finlandiyada "Finlandiya Milli Elektron Kitabxanası" (FinLib), Çində "ÇXR Dövlət Elektron Kitabxanası" və s. yaradılır.

Britaniya Milli Kitabxanası və Niderland Milli (Kral) Kitabxanası analogi layihələr işləyib hazırlayır və bu məsələlərdə sıx əməkdaşlıq edirlər. Britaniya Kitabxanasının əsas məqsədləri arasında Böyük Britaniyanın çap formasında olan irsinin uçota alınması, daha qiymətli, o cümlədən nadir nəşrlərin və kolleksiyaların rəqəmsal formaya çevrilməsi hesabına Kitabxananın materiallarından istifadənin yüksəldilməsi yer tutur. HUMI (Humanities Media Interface Project) layihəsi çərçivəsində 2001-ci ilin martında Qutenberqin Bibliyasının (Mainz, ca. 1455) iki surəti rəqəmsal formaya çevrilmişdir [4].

Avropa Birliyinin beynəlxalq layihələrinə də xüsusi əhəmiyyət verilir. İlk global pilot layihə "Universalis Kitabxanası" adını almışdır. Onun əsas məqsədi multimedia texnologiyalarının köməyi ilə geniş oxucu kütləsinin xidmətinə təqdim etmək üçün dünyanın mədəni və elmi irsini təşkil edən əsas əsərlərin elektron formada yaradılmasından [2], o cümlədən kitabxanaların işinin təkmilləşdirilməsindən ibarətdir. Bu layihədə Rusiya Dövlət Kitabxanası və Rusiya Milli Kitabxanası da daxil olmaqla Avropanın 38 milli kitabxanası iştirak edir.

Digər bir layihə TEL (The European Library) Avropa Birliyinin milli kitabxanalarının qarşılıqlı əməkdaşlığını təşkil etməyə istiqamətlənmişdir [7].

OCLC (Online Computer Library Center-Ohayo ştatında yerləşən İnteraktiv Kitabxana Mərkəzi) həmçinin böyük maraq doğurur. Onun əsası 1967-ci ildə qoyulmuşdur və hazırda dünyanın 61 ölkəsinin 22 mindən çox iştirakçı kitabxanasının sənədləri haqqında 27 milyondan artıq elektron yazı nümunələrini özündə əks etdirən avtomatlaşdırılmış toplu onlayn kataloqa (OLUC – Online Union Catalog) malikdir.

"Universal və elektron kitabxanalar" adlı Avropa layihəsi kompüter şəbəkələri vasitəsilə geniş oxucu kütlələrinə çatdırılan insan biliklərinin vahid paylaşdırılmış kolleksiyasının formalaşdırılmasına istiqamətlənmişdir. Onu elektron kitabxanaların global sisteminin beynəlxalq əməkdaşlığı əsasında yaratmaq yolu ilə genişləndirmək güman edilir.

Rus alimi Y.L.Şrayberq təsdiq edir ki, "1997-ci ildən 1999-cu ilə qədərki dövrdə Qərb kitabxana sistemi demək olar ki, bütünlükdə İnternetə dalmışdır" [5, s.37], hazırda isə kütləvi kitabxanaların 96%-i, universitet kitabxanalarının isə 85%-i İnternetə qoşulmuşdur [5, s.40].

2000-ci ildə YUNESKO tərəfindən qlobal informasiya cəmiyyətinin qurulması şəraitində informasiyaya ümumaçıq girişin təmin edilməsinə yönləndirilmiş layihələrin formalaşdırılmasının əsası kimi "Hamı üçün informasiya" proqramı işlənib hazırlanmışdır. Onun məqsədlərindən biri belə cəmiyyətin inkişafına zəmin yaradan baza komponentlərinin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsidir. Bunun üçün xüsusilə yerli, regional, milli və beynəlxalq səviyyələrdə şəbəkə əməkdaşlığını həyata keçirmək təklif olunur.

Hazırda xarici aləmdə elektron kitabxanalar informasiya cəmiyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Армс В. Электронные библиотеки / В.Армс. – М.: ПИК ВИНТИ, 2001. – 274 с.
2. Земсков А.И. Электронные библиотеки: как элемент информАционного общества//Научные и технические библиотеки. – 2002. – №6. – С.5-15.
3. Земсков А.И. Электронные библиотеки: учебник для вузов / А.И. Земсков, Я.Л.Шрайберг. – М.: Либерея, 2003. – 352 с.
4. Майкл А. Цифровая библиотека [электронный ресурс] / Александр Майкл // Диалог национальных библиотек Россия [http://www nlr.ru.8101](http://www.nlr.ru.8101)
5. Шрайберг Л.Я. Библиотеки и информационные технологии: десять лет спустя //Научные и технические библиотеки. – М.: 2004. – №1. – С.25-55.
6. Lancaster F.W. Libraries and librarians in the ado of electronics / Lancaster F.W.-Washuqton, D.C.: Inform., Resources Press, 1982.
7. <http://www.bl.uk/about/cooperation/tel.html>
8. <http://www.elbib.ru/>
9. www.ifap.ru
10. www.public.ru
11. <http://www.jstor.org>

Khuraman Telman gyzy Agayeva

**Creating Electronic Libraries:
from the history of world experience**

Abstract

The article provides information about the history of the creation of electronic libraries, an integral part of the information society. It discusses the creation of electronic libraries in the United States, France, Germany, Australia, Russia, Canada and other countries.

Key words: *electronic libraries, "Electronic Azerbaijan", electronic journals, new information technologies, website, digital collections, "American memory".*

Хураман Телман кызы Агаева

**Создание электронных библиотек:
из истории мирового опыта**

Резюме

В статье приводятся сведения об истории создания электронных библиотек, неотъемлемой части информационного общества. Здесь рассматриваются вопросы создания электронных библиотек в США, Франции, Германии, Австралии, России, Канаде и других странах.

Ключевые слова: *электронные библиотеки, «Электронный Азербайджан», электронные журналы, новые информационные технологии, веб-сайт, электронные коллекции, «Американская память».*

YENİ NƏŞRLƏR

UDC 821.3

Günəl Məzahir qızı Orucova,
Azərbaycan MEA-nın Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutunun dissertantı

**“QIRĞIN” ROMANI VƏ
PATRIOTİK MOTİVASİYANIN BƏRPASI**

Xülasə

Məqalədə yazıçı Əliağa Cəfərovun “Qırğın” romanı vətənpərvərlik leytmotivi baxımından geniş təhlil olunmuşdur. Bu romanda 26 fevral 1992-ci ildə hiyləgər və məkrli erməni qəsbkarlarının Dağlıq Qarabağda azərbaycanlılara qarşı törətdiyi Xocalı soyqırımından bəhs edilir.

Açar sözlər: Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi, Dağlıq Qarabağ, müharibə, Xocalı soyqırımı, erməni vəhşiliyi, erməni terrorizmi.

Mən sözə İlahi hökmün qoyulduğu nöqtədən başlamaq istəyirəm: “Tanrı türkü “ordum!” deyərək yaratdı; - “Əgər mənim bir qövmə qəzəbim tutarsa, onların üstünə türkləri göndərəcəyəm” (*Mahmud Kaşğarlı “Divani-lüğət-it-türk*). Deməli, türkün yaradılışında bəşərüstü bir hikmət vardır ki, hər zaman özü haqqında deyilmiş bu hökmü və tarixi yaddaşını vəhdət halında birləşdirmək missiyası onun alın yazısına çevrilmişdir. Bu zaman Tanrının qəzəbinə tuş gəlmiş qövmlər içərisində erməni adlı tayfa, yaxud qəbilə birləşməsi öndə gedənlərdən sayılır. Düşmənin ən böyük arzusu da bu birliyin bütövlüyünü parçalamaqdır. Ümumtürk anlayışının bir parçası hesab edilən Azərbaycan düşmənin bu arzusunun gerçəkləşdirməyin ən rahat məkanı kimi seçilmiş, həmsərhəd olan güney, quzey və batı dövlətlərinin hədəf meydanı olmuşdur. Bunlardan ikisi pərdəarxası niyyətlərini gizli və ya səssiz planla həyata keçirənlər də, hər ikisinin suflyorluq etdiyi qərb “qonşumuz” açıq səhnədə dünya tamaşaçısına qanlı faciələr göstərmişdir. Bu faciələr dünyaya adam şəklində gəlmiş bir toplumun ifasında “məharətlə” nümayiş etdirilmişdir.

Əsrlərin qaranlıq dumanı arxasında zamanın tarix kitabına həkk edilmiş insan fəryadı elə insan adlanan varlığın vəhşi ehtiraslarının acı nəticəsi olmuşdur. Bunların içərisində alternativsiz vəhşiliyin bir ünvanı var; erməni nifrəti, hayəstan azğınlığı. İddia isə məlumdur - torpaq. Bəzən bu torpağın səthinə hopan qan yağışdan, qardan çox oldu. Torpaq da nalə çəkdi, amma hiss etmədi ki, saysız-hesabsız qırğın “yarış-larının” səbəbi elə özüdür. Beləcə torpaq üstündə dava uzandıqca torpağın üstünə uzananların ardı-arası kəsilmədi...

XX əsrin son onilliyinə qədər erməni adlı varlıq tarixin də, torpağın da gözünü alışdırdı kütləvi soyqırımlarına. Çünki planında daha dəhşətli, bəşər yarandıqdan bəri görünməmiş (mübaligəsiz-filansız) bir qırğın var idi. Bu haray, bu dəhşət Xocalı idi Xocalı...

“26 Fevral”dan 26 il keçir... Bu yazını yazdıqca o qanlı faciəni anbaan, saatbasaat sözün qüdrətilə canlandıran bir kitabın açıq qalmış səhifələri ilə üz-üzə əyləşmişəm. Bu kitab Əliağa Cəfərovun “Qırğın” romanıdır. Azərbaycan oxucusunun milli vicdanını həmişə ayıq saxlamaq üçün qələmə alınmış bu əsər dəhşət filmlərində təsvir olunan hər cür amansızlığı geridə qoymuşdur. Dünyanın heç yerində bu cür kütləvi dəhşətlər insanlara yaşadılmayıb ki, bu hadisə lentə alınsın, barəsində roman yazılsın. Acınacaqlı olan budur ki, bizim də inadımız, hey-siyyətimiz olmayıb ki, Xocalı harayını kitabla, filmlə beynəlxalq aləmdə müasirləşdirək. (*Allah rəhmət eləsin Sabirə: “Tək-tək oyanan varsa da, həq dadıma çatsın...”*). Cahanın, bəşərin bütün diqqətini özümüzə cəmləmək. Nə mane olub görəsən? Qürur? Lənət olsun belə qürura! Biganəlik? Altını çəkə-çəkə gəlirik, bəs deyil? Unutqanlıq? Allah ömrümüz-dən kəsib yaddaşımıza calasın!

Xalq yalnız onun həyatını mürəkkəblə tarixin yazılı yaddaşına həvalə edənlərə borcludur, yerdə qalanlarının etdiyi hər bir şey vətəndaşlıq vəzifəsidir. Əliağa Cəfərovun “Qırğın” romanı əsrin dördüdə bir hissəsini özündə birləşdirmiş bir qərinəlik acı tarixin qan yaddaşındır. Özü də bu, sırf rəsmi, və ya təxəyyül məhsulu olan bədii əsər deyil. Yəni bədilik əsərin üslub keyfiyyətidirsə, hadisə və faktlar tam təbii şəraitdə baş verən olayların sənədli yazı formasıdır. Roman çağdaş ədəbiyyatımız üçün bədii publisistikanın orijinal və ən geniş həcmli nümunəsi kimi sözügedən millətin idrak qabiliyyətini ədalət tribunasında sınağa çəkir. Bədilik əsərin daha cəlbedici tərəfi olsa da, müəllifin məqsədinin arxa planında dayanmışdır. Öndə isə siyasi və hərbi qarşıdurmanın çılpaq səbəblərini, dəhşət və heyrət doğuran gedişatını

oxucunun nəzərinə çatdırmaqdır. Hər iki təqdimat bir məram, bir niyyətə köklənmişdir; Ey Azərbaycan türkü, oyan, özünə gəl, dünəninə, bu gününə diqqət et, yaddaşını və şüurunu tənzimlə, mənliliyini silkələ, oxu və onları hiss et. Hiss et, yaşa ki, düşməninə dərk edəsən. Tanıyırsan, amma dərk etmirsən. Məqurtlaşmaqdan çəkin, olmasa, məhvə doğru addımlayırsan. Bunları yaşa ki, canı canından, qanı qanından olan həmvətənlərinin çəkdiyi əziyyəti, məruz qaldığı sarsıntıya duya biləsən.

Müharibə, yaxud işğal altında yaşayan bir xalqın ədəbi aləmdə aparıcı mövzusu vətənsəvrəlikdir. Əsər boyu yazıçı mövqeyini aydın şəkildə təyin etmək çətin deyildir. Bədii fikri öz təcrübəsi ilə zənginləşdirmiş, vətəndaşlıq mənsubluğu ilə bağlı düşüncələrində oxucu ilə səs-siz dialoqa girməyi bacarmışdır. Faktların həm bədii, həm də rəsmi növbələşməsində məharətli bir intizam gözlənilir. Təxəyyül xronoloji və statistik bilginin tam görgüsü altında təqdim olunmuşdur. Ən əsası, hər cür təsvir obyektinin altında dayanan mühüm bir həqiqət öz məkani zolağından, qətləmin fiziki təsirindən kənarlaşmamışdır. Siyasi-etnik səbəblərin bir-birinə münasibətdə ziddiyyətli prinsipi təsvir həddini keçməmişdir. Yəni hərbi münaqişə xəttinin tərəfləri hesab edilən ermənistandan (*bu ad mənim üçün xüsusi isim deyil*) və Azərbaycan öz mövqeyində olduğu kimi, şişirdilmədən və ya əskilmədən verilmişdir. Bunu kitabın sonunda yazılmış bir sıra arxiv və digər mətbuat vasitələrinin adı təsdiq edir.

Əsər nə qədər tarixi faktlara və xronoloji həqiqətlərə söykənsə də, yazıçının bədii mövqeyi və dil əlvanlılığı publisistik üstünlüyə təslim olmamışdır. Obrazların daxili aləmi, vəziyyəti, məişət münasibətləri, hətta təbiət təsviri zamanı dil vasitələrindən incəliklə yararlanmışdır. Bədii üslubun səfərbər imkanları hər cür təsvir manevrini hadisələrə cəlb edə bilmişdir. Çünki təqdim etdiyi olaylar həyatı təcrübədən kənar da düşünülməmişdir. Mövqe və təcrübə məsələsinin ədəbi paralelliyi əsərin fonunu təşkil edir. Ədib özünün bədii keyfiyyətlərini, həyata, hadisələrə, insana baxışını gizli impulsarla oxucu qavramasına ötürür. Hiss olunur ki, eyni ağrını onlarla birgə yaşamış adamdır (*Ə.Cəfərov əslən Qubadlıdandır*). Bunları açıq söyləməyə cəhd etmir, hətta özü haqqında qərarı oxucu təhlilə etibar edir. Onun mövqeyi hadisə və xarakterlərin dinamikasında ortaya çıxır. Yazıçının baş verənlərə antonist münasibəti öz təmkinini proseslərin dinamik cılıqlılığına əsir etmir. Hər situasiyanın arxasında müəllif ürəyinin ağrı-acıları, qubarı, qəhəri hiss olunur, amma bir daha söyləyirəm, bunu önə çıxarmamışdır.

“Kadr arxasında” ağlayan yazıçının göz yaşları gözlərində donsa da, oxucu ürəyində ərimişdir.

Təcrübə məsələsinin arxasında yaradıcılıq əzablarına qatlaşmaq təəssübü dayanırsa, aid olduğu xalqın sonrakı taleyindən narahatlıq hissi yaradıcılıq zəhmətinin ağrısını üstələmişdir, daha doğrusu, bu roman ona görə qələmə alınmışdır ki, bir millətin etnik üstünlüyünün digərinin qatı qısqanlıqda od tutub yandığını Azərbaycan oxucusuna çılpalığı ilə çatdırsın. Bu heyfi ciddi cəhdlə Azərbaycan xalqından almağa çalışan erməni ideologiyasının canlı maşınının nələr törətdiyi və nələri törədə biləcəyini Azərbaycan-türk düşüncəsinə yatırmaq yazıçı məramnaməsinin ədəbi andı kimi qəbul edilmişdir. Romanın təhkiyəsində qeyri-adilik yoxdur, əvəzində ümummilli qisas üçün qərarın verilməsi yönündə ciddi və bitkin məzmun dayanır. Bugünkü nəsil bu barədə öz məntiqinə hakimlik edə bilməsə, yüz il sonra yaşayacaq ardıcılar bu faciənin faciəsini dərk etmək bacarığından məhrum olacaqdır. Necə ki, İrəvan, Dərələyəz, Göyçə, Zəngəzur mahallarını qaytarmaq şansı çoxdan “gedər-gəlməz”ə yollanıb.

Azərbaycan ədəbiyyatının yadelli stereotiplərdən kənar milli məfkurə dövrü 90-cı illərdən başlanmışdır. Müharibə kimi güzəştə “oyun” onun həyatını “Hər şey Vətən üçün!” anlayışına istiqamətləndirmişsə, ön cəbhənin mənəvi silahi sayılan ədəbiyyat onun dəhşətlərini nəzm və nəsrə yalnız mövzu kimi gətirməmiş, həm də ədəbi mühitin ictimai vəzifəsini müəyyən etmişdir. Ədəbi tənqid də oxucu təhlilinin imkanları prizmasını əsas götürərək onu formal və yeknəsəq təsvirlərin təsirindən qorumaqla bərabər, məsələni demokratik yanaşma çərçivəsində saxlayır.

O hadisələrin tarixi illəri qova-qova 26 ili tamamlamışdır. O dövrdə baş verənlər heç bir əsərdə bu qədər açıq və ürəkgöynədən şəkildə əksini tapmamışdır. Situasiyanı gərginləşdirən səbəb budur ki, əsərdə türk soyqırımı erməni vəhşiliyinin növbəti nümunəsi kimi uydurma ədəbi-bədii hadisə deyil. Kitab ötən 26 il ərzində ümummilli kin-küdurəti azərbaycanlı psixologiyasında daha da gücləndirəcək qədər uğurlu süjet xəttinə malikdir. İnanıram ki, “Qırğın” romanı xüsusilə ziyalı mütaliəsinin əsas siyahısına əlavə olunsay, üsyankar ruhların say çoxluğu bütün kütləni ortaq məxrəc altında birləşdirə bilər. Bu, nə kitab alışına çağırış xarakteri daşıyır, nə də söz xatirinə kiçik bir ziyalı müraciəti. Bu, Azərbaycan xalqının daşına bilməyən taleyüklü faciəsidir. Onun ağırlığı yaddaş tutumumuzun imkanı xaricindədir. Mən bunu dəhşətlər təsvir

olunan səhifələri oxuduqca anladım. Oxuyub anladıqca isə bir qələmi, bir kağızı köməyimə çağırdım...

Öz mövqeyində nə qədər qəddar və amansız olsa da, İ. Stalinin *(bu adama qətiyyəli rəğbətə filanım yoxdur)* bir sözü yadıma düşür; "Vətəni xilas etmək istəyirsənsə, tüfənginə qoyduğun on güllədən doqquzunu satqınlara, birini isə düşməninə atmağın kifayət edər". Biz bir şeyi unutmamalıyıq - erməni Qarabağı işğal etməyib, o nə karədir ki, qurd balası türkü öz yuvasından qovub onun yerində bərqərar olsun. Torpağımızı, yurdumuzu başsız başçılar peşkəş verib, guya beynəlxalq aləmin qınağından çəkinərək sülhməramlı olduğumuzu bir dövlət kimi pozmaq istəməyib (məntiqsizliyə bax). Xocalı genosidinin planı bir günün, bir həftənin içində düşünülməyib. Qarabağ ətrafında yerləşən ordu birləşmələrinin əmr olmadan köməyə gələ bilməməsi düşmənin strateji əhəmiyyətli Xocalını ələ keçirməyə çox yaxşı fürsət yaradır. Və durmadan silah və canlı qüvvə tədarükündə olur. Məni qınamayın, bu ifadə üçün; kaş erməni təəssübkeşliyi bizdə olaydı... Monte Melkonyan kimi beynəlxalq qanişən terrorçu böyük ermənistan xəyalını gerçəkləşdirmək üçün canını odlu güllələrin, mərmilərin qabağına verir, erməni əsgərləri həlak olan, əsir düşən, yaralanan azərbaycanlıları soyub-talayır, qiymətli əşyalarla birlikdə Azərbaycanın manatını da tələb edirlər ki, əsir olan erməniləri almaq üçün Azərbaycan tərəfinə versinlər. Amma bizdə yüksək rütbəli hərbi zabıtlar öz xalqını qorumaq, yurdunu əlindən verməmək üçün "beynəlxalq qurumların tələsindən çəkinən" rəhbərlərdən əmr gözləyir. Yuxarılar susur, aşağılar qırılır... Rus generalı Qrekovla erməni generalı Ohanesyanın dialoqu diqqət çəkir:

" – Xocalını da, aeroportu da alıb sizə verəcəyəm... Ancaq yollar və onun ətrafı gediş-gəliş olan yerlər minalanıb. Minalardan təmizləmək sizin boynunuza düşür...

– Əgər kömək versəniz, əməliyyatdan bir gün əvvəl təmizləyərək...

General Qrekov fikirləşmədən cavab verdi:

– Onu da edərəm...

– Nə qədər ki, türklər susurlar, səslərini çıxarmırlar, tələsmək lazımdır. Düzünə qalsa, biz ehtiyat edirdik ki, türklər Qarabağda olan hadisələri bütün dünyaya bildirib, bizə qarşı nə isə ciddi bir addım atacaqlar. Sonuncu Məlibəyli kəndinin əhalisini çıxaranda da mövqelərini bildirmədilər. Yəqin ki, Xocalını da çıxaranda susacaq, səslərini çıxarmayacaqlar" (səh. 175).

Amma 1992-ci ilin lap başlanğıcından Xocalı və ona ətraf kəndlər yerli özünümüdafiə batalyonlarının, kiçik hərbi birləşmələrin sayəsində müdafiə olunurdu. Necə igid oğullar idi onlar... Kapitan Kamil Məmmədov, qardaşı Rövşən, Əlif Hacıyev, Aqil Quliyev, Rembo ləqəbli Elçin və s. kimi neçə prototip obrazın kürəyi arxasında qorunurdu insanlar. Bu oğullar qeyrəti, vicdanı ilə bərabər vuruşurdular. Onların köməksiz insanlar üçün narahat qəlbləri düşməyə niftətdən od tutub yanır, Xocalının itkisi namuslarını göynədirdi. Hər biri öz ağırlığında qəhrəman əsgər idi, düşməyə təslim olmamaq üçün bütün imkanlarını, bacarığını, qüvvəsini əsirgəmədən döyüşə hazır idilər. Silahların sağa-sola şütüyən güllələri, mermilərin dağıdıcı hücumuna baxmayaraq, ölümə açıq-aşkar meydan oxuyan bu igidləri sanki oxucu duası qoruyurdu. Sarsıntı və dəhşətləri yaşamaq adi hala dönmüşdü; "...Kamilin həyəcandan əlləri əsirdi. Avtomatı güclə əlində saxlamışdı.

İnsanlar bir yandan kədər, bir yandan sevinc içərisində idilər. Yaşlı bir kişi yaxınlaşıb soruşdu:

– Öldü?... – Gözlərini meyidə dikib kövrəldi.

– Öldü... – Kamil cavab verdi. Hamı susub bu erməni paltarı geyinmiş xilaskarın azərbaycanlı olduğuna inana bilmirdi, onu şübhəli nəzərlərlə süzürdülər. Kamil yan-yana dayanmış oğlanları çağırırdı. – Kim atmağı bacarırsa, gəlib silahları götürsün..." (səh.304). Onlar burada qardaşlaşmış, eyni cəbhə taleyi yaşayan igidə çevrilmişdilər. Silah yox idi, əzm var idi, yüksək rütbəli hərbi komandanlıq və idarəetmə yox idi, qanlarında vətən təəssübü var idi. Amma neyləyəsən, erməni və rus silahlı birləşmələri sanki əjdaha başı idi, kəsirdin, məhv edirdin, yerində əllisi, yüzü əmələ gəlirdi. Adamlar ən vəhşi şəkildə qətlə yetirilir, sağ qalmağı bədbəxtlik bilən insanların ölmək üçün ölümə yalvaran ah-vayları diri ikən ruhuna əmanət edilir, Xocalı şəhəri min illərin xarabalığına bənzəyir, şahə qalxan alov dilləri göyün üzünü qarsıdırdı... Həmin günlərdə yer üzündən tamamilə silinmək hökmünə məhkum olunmaq Xocalı şəhərinin düz üzünə oxunmuşdu.

Deyilənlərə görə, dünyanın ən çox gəlir gətirən rəsm əsərlərindən biri Pikassonun "Gernika" tablosudur. Müharibə mövzusunda ən yaxşı rəsm nümunəsi sayılan bu əsər 1937-ci ildə faşistlər tərəfindən darmadağın edilən İspaniyanın Gernika şəhərinə həsr edilmişdir. Maraqlı məqamdır ki, heç vaxt o şəhəri həmin vəziyyətdə görməyən Pikasso yaşasaydı və Xocalı haqqında yazılmış "Qırğın" kitabını oxusaydı, "Gernika" əsəri "Xocalı" tablosundan nə qədər geridə qalardı?!

Bədii əsərin ictimai məsuliyyəti onun bədii keyfiyyətindən daha vacib məqama xidmət edir. Çünki bədilik onsuz da ədəbi qloballaşmanın pozulmaz düsturudur. O səbəbdən məhz ideoloji çəkinin ağırlığı əsərin məfkurəvi rolunu mübahisəsiz olaraq təsdiq edir. Bu, subyektiv təhlil təsirindən tamamilə kənar ideyadır. “Qırğın” romanının süjeti başdan-başa emosionallığın coşqusu üzərində qurulmuşdur. Belə hesab edirəm ki, azərbaycanlı-türk kimliyinin sosial, həmçinin etnosiyasi qüdrətinin oyanışı və mübarizəsi üçün əvvəlcə sadə, təhkiyəsi yüngül, “damarlarda qanı coşduracaq” əsərlər üstünlük qazanmalıdır. Burada süjetin adilikdə alilik dəsti-xətti ədəbi tənqiddən sadədilli əsərlər üçün kütləvi ədəbiyyat prinsipi kimi ədalətsiz qərarını alt-üst edir. Biz işğal olunmuş, ərazi bütövlüyünü itirmiş xalqıq. Döyüş ruhuna, mübarizə əzminə daha çox ehtiyacı olan millət statusunu otuz ilə yaxındır “qazanmışıq”. Mücərrəd ideyalı əsərlərin “elitar” ədəbiyyat nümunəsi kimi təqdim olunması üçün müharibəsiz şəraitdə yaşamaq tələb olunur. Heç bir ədəbi əsər öz xalqının keçmişindən və real drammatizmindən yüksəkdə dayanmır. Bizim bu gün stolüstü kitabımız humanizm və bəşəri dəyərlərlə yaşayan xalqımıza qan udduran bir kütlənin fiziki və mənəvi cəzasını vermək üçün hərbi starta hazır edən və tarixi əhəmiyyətini həmişə qoruyan əsərlər olmalıdır. “Qırğın” kimi... Biz ərazi bütövlüyümüzün tikanlı məfillərini Laçının, Şuşanın və s.-nin arxasından keçirməsək, ədəbiyyatın təbliğ etmək istədiyi digər bəşəri mövzular süni təntənənin tozu-dumanı içərisində itib batacaqdır. Və bir qədər sərt səslənsə də, indi başqa yaradıcılıq istiqamətinin şəninə söz söyləmək çox yersiz alınır. Məzmun, ideya təkrarçılığını dəstəkləmirəm, lakin ədəbi rəngarənglik milli düşüncəni sferal maraqlara xidmət edən üstqurum kimi deyil, xarakterik bərkimə, bütövləşmə anlayışının üstünlüyünə istiqamətlənməlidir. Nə də yara - torpaq yarası köhnəlmir ki, qarşılığında ədəbi mühitdə müharibə məfhumu da yalnız tarixi əsərlərin bədii mövzusu kimi qala. Bunu kitabın hər səhifəsində əksini tapan qanlı hadisələrin dəhşət dolu anları qadağan edir.

Əsər boyu təsiredici səhnələr sürətlə bir-birini əvəz edir. Qış gəcəsinin dondurucu şaxtasına rəğmən yalın adamların acınacaqlı taleyi təsəvvüregəlməz dərəcədə ağır idi. Əllərinin donunu yumşaltmaq üçün qucağındakı südəmər körpəni yerə qoyan ana bir an sonra onu görmür. Qaranlıq olduğundan və hər yeri qar örtüyündən həmin andaca körpə diyirlənərək üzəaşağı gedir. Ermənilər əsirlərin diri-diri bədənələrinin ətinə kəsib zorla ağzına dürtürlər. Gördüyü vəhşilikdən sarsılmış

qadını saçlarından asırlar. Yaralıların bədən üzvlərini kəsib, başlarını futbol topu kimi bir-birinə atırlar. Namusu “dollarlara” satılan qız-gəlinin alçaldılan ləyaqəti, buna dözməyənlərin dağlardan, qayalardan özünü atması çarəsiz, silahsız türk kişisinin qeyrət damarını ayaqlar altında kobudluqla tapdalayırdı. İnsan ölümü isə çox adiləşmişdi. Müharibə onlara laqeydlilik gətirməmişdi, sadəcə sağında, solunda qırılan adamlar üçün salavat çəkməyə belə vaxt yox idi.

Bir vaxtlar böyük Sabir həyatın mənəvi iztirablarına dözməyərək deyirdi: “Mənə zindan kəsildi öz vətənim!” O gecə doğma vətəninə həm fiziki, həm də mənəvi zindanı yaşayan çoxsaylı insan ruhları bizi üzlü hesab eləsin, düşmən hələ də cəzasızdır. Amma yox, o cəzanın daha çox layiq olduğu milli satqınların dar ağacı qurulmayınca mən özümüzü cinayət tərəzisinin ağır gözündə görəcəyəm... Bu, məsələnin “hakim” qərarı... Bəs əslində problemin bədii həlli ədəbiyyatda öz əksini necə tapır?

Tarixi yaddaşsızlığın cəzası eyni, yaxud oxşar müsibətlərə dəfə-dəfə düşər olmaqla həyata keçir. XX əsrin siyasi olayları xəbərdarlıq barmağını bir neçə dəfə silkələsə də, nəticəsi yüngül dəyərləndirilmiş, beləliklə, “xalqlar bir-birinə düşmən deyildir” prinsipini zorla xalqımıza mənimsətməmişlər. Bunun sonucu genetik qavrama qabiliyyətinin təhlilsiz və tanımasız biçim alması ilə yekunlaşmışdır. “Qırğın” romanı unutkanlıq sindromu əleyhinə güclü immunitetiv üstünlüyə malikdir. Bunun üçün burada yaşananları bir dəfə “yaşamaq” kifayətdir. Əsər mövcud konsepsiyanın kontekstində yeni olmasa da, məzmun bütövlüyünü inkar etmək olmaz. Ədəbi prosesdə təkrarçılığın diktaturası hökm sürdükcə məzmunun aliliyi deformasiyaya uğrayır. Bəzən “yeniliyə” can atmaq istədikdə cılız və ya vulqar modernizm qarşısında aciz qalır, bu zaman sözünü yox, yerini dəyişməyə məcbur olur. Bu gün buna görə ədəbi gedişat mənəvi komandan rolunu oynaya bilmir. Başqa cür desək, sovet dövrünün 50-60-cı illərində lokomotiv rolunu oynayan ədəbi motivasiya indi yan hakim kimi “oyun”u kənardan izləməklə işini bitmiş hesab edir.

Patriotizm ruhunu aşılamağın iki yolu var; hərəkəti səhnələrin canlılığı və inandırıcılığı, bədii sözün emosional təsir gücünün potensial qüvvəsi. Nəsr dili üçün təsvir üsulu aparıcı rol daşdığından həmin vəziyyətin düşməne nifrət hissini tarıma çəkən səhnələr diqqəti cəlb edir. Burada sənətkar bacarığı düşməne olan milli nifrətə, qəzəbə bələdçilik edir. Yazıçı problemin həllini erməni əsgərləri ilə üz-üzə

dayanan əsirlərin düşmən azgınlığının müqabilində onlara verdiyi “ölüm hökmü”də əks etdirib. Onun öz idealına olan inamını bu əsirlərin erməni quldurlarına söylədiyi cümlələr tamamlayır”... Nəbi çəkinmədən ürəyindəkiləri onun üzünə dedi:

– Biz nə etməliydik! Torpaqlarımızdan öz xoşumuzla çıxmalıydıq ki, siz gəlib sahib olasınız? İndiyə kimi bizim torpaqlarımızda dövlət qurmusunuz... Mən bugünkü zəifliyimizə görə yox, dədə-babalarımızın sizə verdikləri torpaqlara, etdikləri hörmətə görə xəcalət çəkirəm. Millətimizə etdiyiniz zülmələri unutduğunuza görə, zülmələri gözlərimlə görüb, öldürülən azərbaycanlıların ruhu qarşısında günahkar olduğumuzu üçün xəcalət çəkirəm... (səh. 446). Həyat materialından özünə-məxsus tərzdə istifadə edən müəllif öz arzu və idealını əsgər obrazlarının ruh yüksəkliyində yaratmışdır. Yeri gəlmişkən, bir fərqli məqam da diqqətdən yayınmamışdır, burada baş və epizodik obrazlar yoxdur. Bütün obrazlar əsasdır, hətta az görünüb tez çıxan qəhrəman da hər cür epizodiklikdən daha yüksəkdə dayanır. Düzdür, ədib kapitan Kamili hadisələri arxasınca çəkib aparan mərkəzi surət kimi hədəf seçsə də, əslində o özü də çiyindəşları ilə eyni ədəbi hüquqa malikdir. Onun vəziyyəti çox vaxt daha ağır canlandırılır, erməni dilində təmiz danışdığı üçün onlara aid hərbi paltar geyinərək özünü erməni əsgəri kimi aparır, əsir düşənləri birtəhər qorumaq, fürsət düşən kimi düşmənin canlı qüvvəsini məhv etmək üçün olmazın əzablara qatlaşırdı. “Vaxt yox idi. Avtomatını çiyinə keçirib sağ-solunda qaçısan erməniqarışıq rus əsgərlərinə qoşuldu... Sanki buradan başkəsənlər keçmişdi. Kəsilməmiş başlardan keçirilmiş paya ilə aşağı qan süzülür, qarın üzərində iz buraxırdı. Kamil, hətta başların birindən buxarın qalxdığını gördü, yenəcə kəsilmişdi. Dişi dodağını gəmirə-gəmirə, göz yaşları qəlbinə axa-axa bu dəhşətli mənzərəni izlədikcə avtomatı çevirib yanındakıları qırmaq, biçib-tökmək istədi, ancaq yenə də özünü ələ almağı bacardı, daxilindəki kinin, qəzəbin eşiyə çıxmasına imkan vermədi. Yaşadığı bu anları heç kəsə arzulamazdı...” (səh.296).

Ədəbiyyat hər bir xalqın genetik və milli təfəkkür kodudur. Əgər bir əsər onun kimliyini özünə göstərmirsə, keçmişinə nəzərən gələcəyini “təربiyələndirmirsə”, onda ədəbi cəbhə bəsit sözcülüyn idarəsi altında “himayə” olunacaqdır. Bu gün bədilik, xəlqilik, kübar modernizm milli maraqlar əsasında nizamlanmalı və ümumbəşəri təqdimata hazır dayanmalıdır.

Gunel Mazahir gyzy Orujova
Novel "The Extermination"
and restoration of patriotic motivation

Abstract

The article analyzes the novel "The Extermination" by the writer Aliaga Jafarov from the point of view of a patriotic leitmotif. This novel mentions the Khojaly genocide committed on February 26, 1992 by insidious Armenian invaders against Azerbaijanis in Nagorno-Karabakh.

Key words: *Armenian-Azerbaijani conflict, Karabakh war, Khojaly genocide, Armenian atrocities, Armenian terrorism.*

Гюнель Мазахир гызы Оруджова
Роман «Истребление»
и восстановление патриотической мотивации

Резюме

В статье анализируется роман писателя Алиага Джафарова «Истребление» с точки зрения патриотического лейтмотива. В этом романе упоминается о Ходжалинском геноциде, совершенном 26 февраля 1992 года коварными армянскими захватчиками против азербайджанцев в Нагорном Карабахе.

Ключевые слова: *армяно-азербайджанский конфликт, карабахская война, Ходжалинский геноцид, зверства армян, армянский терроризм.*

ƏDƏBİYYAT

Cəfərov, Əliağa Qafar oğlu. Qırğın: roman / red.: Y.Türksəs, İ.Cəfərov. – Bakı: Çıraq, 2018. – 548 s.; 22 sm. – 1000 nüs. - ISBN 978-9952-8176-1-0

Annotasiya: *Bu kitabda Ermənistan tərəfindən Dağlıq Qarabağın işğalı zamanı törətdikləri qanlı cinayətlərdən bəhs edilir. Əsərdə Xocalı hadisələrini yaşamış, əzizlərini, doğmalarını, Qarabağını, Xocalısını itirmiş onlarla şahidin xatirələrindən istifadə edilmişdir. Kitabda qarşı yerli əhalinin, özünümüdafə dəstələrinin, milis əməkdaşlarının fədakar mübarizəsi öz əksini tapmışdır.*

YUBİLEY

Rasim İmamqulu oğlu Süleymanov – 70

Knyaz ASLAN,
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

TANINMIŞ ALİM, SƏRİŞTƏLİ PEDAQOQ,
ALOVLU VƏTƏNDAŞ

Xülasə

Məqalə Bakı Dövlət Universiteti Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rasim İmamqulu oğlu Süleymanovun anadan olmasının 70, elmi-pedaqoji və ictimai

fəaliyyətinin 45 illik yubileyinə həsr olunmuşdur. Məqalədə tanınmış təhsil işçisinin və alim-pedaqoqun keçdiyi şərəfli ömür yolundan bəhs edilir.

Açar sözlər: Bakı Dövlət Universiteti, Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrası, kitabşünas alim, təhsil işçisi, Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələri, Azərbaycan kitabşünaslığı.

Bakı Dövlət Universiteti Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rasim Süleymanov ömrünün təhsilə, elmə həsr etmiş, bu sahədə gözgörəsi uğurlar qazanmış, imzasını təsdiqləmiş dəyərli ziyalılarımızdan biridir.

Həyatda hər kəsin öz qisməti, öz taleyi var. Bu tale, bu qismət insanı özündən xəbərsiz dolanbac ömür yollarından keçirir, keşməkeşli istiqamətlərə yönəldir, gözlənilməz imtahanlara çəkir. Bu bənzərsiz həyat axarında o öz amalı uğrunda mübarizələr burulğanında kədəre də tuş gəlir, sevinc də dadır, bəzən istəkləri yarıda qırılır, bəzən arzu-diləklərinə də qovuşur...

Ürəyinin diqtəsi ilə taleyinin bəxşişi, məramı-məqsədi ilə əsrarəngiz ömür yollarının səmti bir çox məqamlarda üst-üstə düşən tanınmış alim-pedaqoqumuz Rasim Süleymanov 1980-ci illərin əvvəllərində Bakı Dövlət Universitetində mənim müəllimim olmuşdur. Tələbkarlığı, obyektivliyi ilə yanaşı sadə, qayğıkeş, xeyirxah müəllim kimi elə o vaxtlardan tələbələrin rəğbətini qazanmışdır. İllər sonra səmimi dostluğa çevriləcək münasibətlərimizin özülü o zamandan qoyulmuşdur.

Rasim müəllim universitetdən müvəqqəti ayrılıb daha yüksək vəzifələrə getdiyinə görə bir müddət ünsiyyətimizdə, görüşlərimizdə seyrəklik yaransa da, son illərdə yenidən bir yerdə çiyin-çiyinə çalışmağa, zamanın sınaqlarından çıxmış dostluğumuzu daha da möhkəmləndirməyə başlamışıq...

Məncə, tanımayanlar üçün "Rasim müəllim kimdir" sualına cavab verməyə, onun ömürlüyünü ötəri səhifələməyə ehtiyac var.

Rasim İmamqulu oğlu Süleymanov 17 sentyabr 1948-ci ildə Tərtər rayonunun Düyerli kəndində dünyaya göz açmışdır.

1957-1966-cı illərdə Şuşa şəhər 2 nömrəli internat məktəbində və Tərtər şəhər 2 nömrəli tam orta məktəbdə təhsil almışdır. Sonralar taleyinə nur ələyəcək mənəvi zənginliyinin, daxili bütövlüyünün bünövrəsi də elə bu doğma yerlərdə, müqəddəs ocaqlarda formalaşmışdır.

1968-1970-ci illərdə ordu sıralarında xidmət etmişdir.

Ana yurdda mədəniyyətə, sözə, biliyə, elmə verilən yüksək qiymət gənc Rasim Süleymanovu öz cazibəsinə alaraq Azərbaycanın ilk elm və təhsil ocağına – Bakı Dövlət Universitetinə gətirmişdir. 1970-1975-ci illərdə BDU-nun Kitabxanaçılıq (indiki Kitabxanaçılıq-informasiya) fakültəsində “Kitabşünaslıq” ixtisası üzrə təhsil almışdır. Düşdüyü elm, təhsil və mədəni mühitin təsiri sayəsində yaşı minillərlə ölçülən kitab aləminin sirlərinə yiyələnməyə, yüksək mənəvi amalları, bəşəri dəyərləri hər şeydən uca tutmağa çalışmışdır.

BDU-nu fərqlənmə diplomu ilə bitirəndən sonra bir müddət Dövlət Mətbuat Komitəsi sistemində işləyən Rasim Süleymanovun kitabşünaslıq elminə olan marağı onu bu sahədə geniş araşdırmalar aparmağa sövq etmişdir. Bu amalla BDU-nun aspiranturasında “Kitabşünaslıq” ixtisası üzrə əyani təhsil alan ilk aspirant kimi adını tarixə yazmışdır. 1980-ci ildən isə BDU-da müəllim işləyə-işləyə elmi tədqiqatlarını davam etdirmiş, kitabşünaslıq elminə daha dərinlən bələd olmaq üçün fasiləsiz mütaliə ilə məşğul olmuş, dünyagörüşünü, həyata baxışını zənginləşdirmişdir.

Özünün elmi və pedaqoji səriştəsini daha da təkmilləşdirməyə çalışan Rasim Süleymanov 1985-1988-ci illərdə İvan Fyodorov adına Moskva Dövlət Mətbuat Universitetində ixtisasartırma kursunu da uğurla başa çatdırmışdır.

Rasim Süleymanovun uzun illər ərzində çəkdiyi əziyyət öz bəhrəsini 1991-ci ildə vermişdir: o, tanınmış kitabşünas alim Hacı Həsənovun elmi rəhbərliyi ilə “Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri məsələləri (1920-1970-ci illər)” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutunda (indiki Bakı Slavyan Universitetində) müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru) alimlik dərəcəsi almışdır.

Elmi və pedaqoji fəaliyyətini təşkilati işlərlə uzlaşdıran dosent Rasim Süleymanov pillə-pillə ucalmış, 1994-cü ildən BDU-da Tədris işləri üzrə birinci prorektorun müavini, 1996-1999-cu illərdə isə universitetin Magistratura bölməsinin rəhbəri və rektorun köməkçisi vəzifələrində işləmişdir.

Həmin dövrdə dosent Rasim Süleymanov eyni zamanda BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsində “Kitab tarixi”, “Azərbaycan kitabşünaslığı”, “Bədii ədəbiyyatın biblioqrafiyası” fənlərindən mühazirə və semi-

nar dərsləri aparmış, tələbələrin diplom işlərinə, magistr dissertasiyalarına rəhbərlik etmişdir. Alim-pedaqoq həmçinin BDU-nun Filologiya, Beynəlxalq münasibətlər və hüquq, İlahiyyat fakültələrində “Türk xalqları ədəbiyyatı” fənnindən mühazirələr aparmışdır.

Daha sonra dosent Rasim Süleymanov bir müddət BDU-dan ayrılmalı olmuşdur. Belə ki, o, 1999-2003-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası rektorunun məsləhətçisi və həmin ali məktəbdəkin Böyük Elmi Şuranın məsul katibi vəzifələrini yerinə yetirmişdir. Burada “Politologiya”, “Hüquqşünaslıq”, “Beynəlxalq münasibətlər”, “İnzibati idarəetmə”, “Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi” ixtisasları üzrə bakalavriat səviyyəsində “Nitq mədəniyyəti”, magistratura səviyyəsində isə “Ali məktəb pedaqogikası” fənlərindən mühazirələr aparmış, buraxılış və dissertasiya işlərinə rəhbərlik etmişdir.

Dosent Rasim Süleymanov vəzifə pillələrində bir qədər də yüksələrək, 2003-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin köməkçisi və Təhsil Nazirliyi Kollegiyasının katibi kimi səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Ona 2011-ci ildə dövlət qulluğunun müşaviri ixtisas dərəcəsi verilmişdir.

Geniş yaradıcılıq diapazonuna malik alim-pedaqoqun qələmindən indiyə qədər 15 kitab, 70-dən çox elmi məqalə çıxmışdır. Onun yazdığı elmi əsərlər tələbə və müəllimlər üçün mühüm dəyərə malikdir.

Bu baxımdan dosent Rasim Süleymanovun vaxtilə namizədlik dissertasiyası müdafiə etdiyi mövzuda “Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri (1920-1970-ci illər)” adlı monoqrafiyası (2015) adı çəkilən sahəyə həsr olunmuş fundamental araşdırmalardan biridir. Monoqrafiyanın elmi redaktoru BDU-nun Rus ədəbiyyatı tarixi kafedrasının müdiri, professor Aqil Hacıyev, redaktorları Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri, dosent Knyaz Aslan və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Lalə Əfəndiyeva, rəyçiləri Əməkdar elm xadimi, professor Həbib Babayev və İ.Fyodorov adına Moskva Dövlət Mətbuat Universitetinin (keçmiş İ.Fyodorov adına Moskva Dövlət Poliqrafiya Universitetinin) professoru A.A.Qovoryovdur.

Azərbaycan və rus xalqı arasında dostluq münasibətlərinin kökləri haqqında danışan Heydər Əliyev vaxtilə deyirdi: “Hələ dahi Nizami ölməz “Xəmsə”nin poemalarında “rus”ların həyatını, adət-ənənələrini dərin rəğbət hissi ilə təsvir etmiş, rus cəngavərlərini heyranlıqla tərifləmişdir. “Yeddi gözəl” poemasında Nizami rus qadınının gözəlliyinə, müd-

rikliyinə, mənəvi təmizliyinə əsl himn yazmışdır. Rus poeziyasında rus torpağının böyük oğlu A.S.Puşkinin gözəl şeirlərində Azərbaycan qadını – Şamaxı gözəlinin obrazı əbədiləşmişdir. Beləliklə, öz xalqının yaradıcı dahiliyini bütün dərinliyi və parlaqlığı ilə özündə əks edən iki gözəl sənətkar əsrlərdən süzülüb görüşmüşdür”.

Ulu öndərin sözünə qüvvət olaraq vurğulaya bilərik ki, görkəmli Azərbaycan alimi Abbasqulu ağa Bakıxanovun rus yazıçısı Aleksandr Qriboyedovla dostluq etməsi, rus şairi Mixail Lermontovun Azərbaycan tarixi ilə maraqlanması, Azərbaycan dilini sevə-sevə öyrənərək təbliğ etməsi, rus yazıçısı Maksim Qorkinin Azərbaycana gələrək tanınmış yazıçı və şairlərlə görüşməsi, rus şairləri Vladimir Mayakovskinin və Sergey Yeseninlə yarıdıcılığının müəyyən hissəsinin Bakı ilə bağlı olması, xalq şairi Səməd Vurğunun Aleksandr Fadeyev, Konstantin Simonov və başqa rus şairləri ilə sarsılmaz dostluğu da maraqlı tarixi faktlardır.

Ayrı-ayrı dövrlərdə tanınmış ziyalılarımızdan Abbasqulu ağa Bakıxanov, Abbas Səhhət, Abdulla Şaiq, Firudin bəy Köçərli, Səməd Vurğun, Mikayıl Rəfil, Rəsul Rza, Məmməd Rahim, Məmməd Arif, Əliağa Kürçaylı və başqaları rus klassiklərinin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə məşğul olmuş, bədii tərcümə vasitəsilə xalqlar arasında mənəvi körpü yaratmağa çalışmışlar. Elə bunun nəticəsidir ki, rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri həm ad, həm də tiraj etibarilə ildən-ildən artmışdır.

Dosent Rasim Süleymanovun adı çəkilən monoqrafiyasının “Rus bədii ədəbiyyatının nəşrini şərtləndirən amillər” adlanan birinci bölməsində 1920-1970-ci illərdə Azərbaycanda nəşriyyatçılıq fəaliyyətinin genişlənməsi, onun maddi-texniki bazasının formalaşması və elmi müstəvidə bu sahənin tədqiqata cəlb edilməsi kimi problemlər ətrafı təhlil olunmuşdur. Eyni zamanda həmin dövrdə respublikamızda ümumiyyətlə kitab nəşrinin həm ad, həm tiraj, həm də orta çap vərəqi etibarilə dinamik inkişafının ayrı-ayrı cədvəllərdə statistik məlumatlar şəklində verilməsi əsərin mahiyyətini xeyli artırır.

“Klassik ədəbiyyatın nəşri” adlı ikinci bölmədə XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan dövrü və elmi mətbuatında bu sahədə əks olunan işlər araşdırılmış, A.Puşkin, M.Y.Lermontov, İ.Krilov, L.Tolstoy, N.Qoqol, B.Belinski, A.Çexov və digər rus ədəbiyyatı klassiklərinin Azərbaycan dilində çap olunmuş ayrı-ayrı nəşrləri ümumiləşdirilərək təhlil edilmişdir. Monoqrafiyada Məmməd Arif

Dadaşzadə, Şıxəli Qurbanov, Cəfər Xəndan, Həbib Babayev, Əziz Mirəhmədov, Əziz Şərif, Abbas Səhhət, Abdulla Şaiq, Cəfər Cəbbarlı, Səməd Vurğun, Məmməd Səid Ordubadi, Məmməd Rəhim, Mikayıl Müşfiq, Rəsul Rza və başqaları kimi görkəmli ədəbiyyatşünasların, şair və yazıçıların Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinin tədqiqi sahəsindəki əsərləri və tərcümələri sistemli şəkildə şərh olunmuşdur.

“XX əsr rus ədəbiyyatının nəşri” adlanan üçüncü bölmədə M.Qorki, V.Mayakovski, S.Yesenin, A.Fadayev, M.Şoloxov, N.Ostrovski, M.Tixonov, K.Simonov, A.Tolstoy, S.Mixalkov, A.Blok, S.Marşak, A.Barto, A.Qaydar, V.Bianki və başqa rus şair və yazıçıları-nın əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşri məsələləri ümumiləşdirilmişdir. Bu bölmədə “Maarif və mədəniyyət”, “Şərq qadını”, “Vətən uğrunda”, “Azərbaycan” jurnallarında, “Ədəbiyyat” qəzetində və digər dövrü mətbuat səhifələrində çap olunmuş XX əsr rus bədii ədəbiyyatı nümunələri də tədqiqatə cəlb olunmuşdur.

XX əsr rus bədii ədəbiyyatı nümunələri əsasında Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinin öyrənilməsində müstəsna rolu olan görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərin əsərlərinin əhəmiyyəti monoqrafiyada ətraflı şərh edilmiş, o cümlədən Məmməd Arif Dadaşzadə, Həbib Babayev, Seyfulla Əsədullayev, Aqil Hacıyev və başqalarının bu sahədəki əsərləri təhlil olunmuşdur.

Bu bölmədə rus poeziyasından nümunələri Azərbaycan dilinə tərcümə edən Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Məmməd Rəhim, Əliəğa Kürçaylı, Mikayıl Rəfil, Süleyman Rüstəm, Osman Sərivəlli, Mirvarid Dərbəzi, Nəbi Xəzri, Xəlil Rza, Tofiq Bayram və başqa mütərcimlərin fəaliyyəti də özünün əhatəli əksini tapmışdır.

“Rus bədii ədəbiyyatının nəşrinin tərtibatı və poliqrafik icrası” adlanan dördüncü bölmədə kitabların formatı, burada verilən şəkillər, ornamentlər, illüstrasiyalar, mətnlərin şriftləri haqqında bəhs edilmiş, bu elementlərin bədii kitabın məzmununa və ideyasına uyğun həyata keçirilməsi araşdırılmışdır. Kitab sənətində bədii-texniki tərtibatın və bədii qrafikanın bədii ədəbiyyata şamil edilməsi bu bölmədə məharətlə əsaslandırılmışdır.

Tədqiq olunan dövrdə nəşriyyatlarda kitab qrafikası və onun bədii tərtibatı sahəsində fəaliyyət göstərən görkəmli fırça ustalarının Əzim Əzimzadə, Mikayıl Abdullayev, Əmir Hacıyev, İsmail Axundov, Mixail Vlasov, L.Knit, Qəzənfər Xəlilov və başqalarının yaradıcı işləri kitabşünaslıq baxımından təhlil olunmuşdur. Bu bölmədə görkəmli

rəssam Əzim Əzimzadənin eyni zamanda Azərbaycanda realist kitab illüstrasiyalarının və plakatının ilk yaradıcısı olması xüsusi olaraq vurğulanmışdır.

Monoqrafiyadan öyrənirik ki, tədqiqata cəlb olunan dövrdə Azərbaycanda rus bədii ədəbiyyatından tərcümə olunmuş 13 milyon nüsxə tirajla 1020 adda kitab nəşr olunmuşdur.

Məşhur rus şair və yazıçılarından A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, M.Qorki, V.Mayakovski, S.Yesenin, A.Fadeyev və başqalarının Azərbaycanda, o cümlədən Bakıda olmaları, Azərbaycan haqqında gözəl fikirlər söyləmələri və Azərbaycana əsərlər həsr etmələri haqqında maraqlı məlumatların verilməsi monoqrafiyanın elmi məziyyətini daha da yüksəldir.

Dosent Rasim Süleymanov elmi-tədqiqat əsərinin ikinci hissəsində "Azərbaycanda rus bədii ədəbiyyatının nəşri (1920-1970-ci illər)" adlı biblioqrafik göstərici tərtib etmişdir. Göstəricini tərtib etməkdə müəllifin əsas məqsədi tədqiqata cəlb olunan yarım əsrlik dövrdə rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunan əsərləri bir yerə toplamaq, elmi ictimaiyyətə təqdim etmək və tərcümə ədəbiyyatının nəşr tarixini aşkara çıxarmaqdır. Bu biblioqrafik informasiya mənbəyi 1281 adda biblioqrafik informasiyanı əhatə edir. Ümumi xarakterli, axtarış və kommunikativ istiqamətli bu kitabıçərisi biblioqrafik göstərici sadaladığımız bölmələrdən ibarətdir: "Giriş", "Klassik rus ədəbiyyatı", "XX əsr rus ədəbiyyatı", "Rus uşaq ədəbiyyatı". Bundan başqa, göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə "Müəlliflərinin əlifba göstəricisi", "Tərcüməçilərin və redaktorların əlifba göstəricisi" adlı köməkçi aparat da tərtib edilmişdir.

Ümumiyyətlə, dosent R.Süleymanovun Azərbaycan oxucusunu klassik və müasir rus ədəbiyyatının orijinal nümunələri ilə tanış etmək məqsədini reallaşdıran çoxcəhətli prosesin tədqiqinə həsr olunmuş monoqrafiyası orijinal araşdırma kimi mühüm aktualıq kəsb edir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin məşhur bir kəlamı var: "Müəllimlik sənəti, peşəsi cəmiyyətdə ən yüksək qiymətə layiq olan bir peşədir. Müəllim olmaq kimi şərəfli bir iş yoxdur".

Bu mənada dosent Rasim Süleymanov təhsildə kamilliyə can atan, öz sahəsinə dərinləndən bələd olan pedaqoq kimi minlərlə gəncin səviyyəli mütəxəssis, vətənpərvər vətəndaş, xeyirxah bir insan kimi formalaşmasına əvəzsiz töhfələr vermişdir.

Elə buradaca diqqəti mühüm bir məqama yönəltmək istəyirəm. Dosent Rasim Süleymanovun elmi yaradıcılığında ulu öndər Heydər Əliyevin zəngin irsinin öyrənilməsi və təbliği mövzusu mühüm mərhələ təşkil edir. O, hələ 2003-cü ildə Kiyev şəhərində Heydər Əliyevin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfransda maraqlı məruzə ilə çıxış etmişdir. İndiyə qədər alim bu sahəyə dair üç kitab və 30-dan çox elmi məqalə dərc etdirmişdir. Alimin xeyli müddətdir ki, üzərində fasiləsiz işlədiyi “Heydər Əliyev və Azərbaycanın kitab mədəniyyəti” adlı fundamental monoqrafiyası isə çap ərəfəsindədir.

Həmin monoqrafiyada Azərbaycan elmini, mədəniyyətini və ədəbiyyatını dərinlən bilən, onları böyük məhəbbətlə sevən və yüksək qiymətləndirən dünya şöhrətli ictimai-siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin Azərbaycan kitab mədəniyyəti, kitabçılıq işi, kitab və onun nəşrinə qayğısı, həmin vacib məsələlərlə əlaqədar söylədiyi dahiyənə və müdrik fikirləri, eyni zamanda ulu öndərin zəngin irsi və ona həsr olunan fundamental kitablar araşdırılmış və tədqiq edilmişdir.

Monoqrafiyada Heydər Əliyevin həyatımızın bütün sahələrini əhatə edən zəngin elmi-nəzəri irsinin araşdırılmasına, öyrənilməsinə geniş yer ayrılmış və bu vacib məsələlər ardıcılıqla təhlil olunmuşdur.

Kitabda respublikamızda və dünyada görkəmli alimlərin və yaradıcı ziyalıların Heydər Əliyevə və onun əsərlərinə həsr etdikləri fundamental monoqrafiyalar və elmi əsərlərin gələcək nəsillərə çatdırılması məsələləri də ümumiləşdirilmişdir.

Dosent Rasim Süleymanovun tərtib etdiyi “Ulu öndər Heydər Əliyevin kitab və kitab nəşri haqqında müdrik fikirləri” adlı kitabı Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının qərarı ilə üç dəfə nəfis şəkildə işıq üzü görmüşdür. Bu kitabda Azərbaycan tarixini, mədəniyyətini və ədəbiyyatını dərin məhəbbət bəsləyən ümummilli lider Heydər Əliyevin kitab və kitab nəşri haqqında müdrik fikirləri toplanmışdır.

Ulu öndərin müdrik kəlamlarından birini burada xatırlatmaq yerinə düşər: “Kitab nəşri hər ölkənin, hər xalqın mədəniyyətində, ümumiyyətlə, mənəvi, ictimai həyatında çox görkəmli yer tutur. Hər birimiz ilk növbədə ancaq kitab vasitəsilə təhsil almış, elmlərə yiyələnmiş, həyatda yaşamağa, fəaliyyət göstərməyə hazırlaşmışıq. Ona görə də hər birimiz kitablara borcluyuq. Həm kitablara yazıb-yaratmaq, həm də onları nəşr etmək əsas vəzifələrimizdən biridir. Bunun üçün mümkün olan bütün tədbirləri görməliyik. Mən respublikanın prezidenti kimi bunu əsas vəzifələrimdən biri sayıram”.

Dosent Rasim Süleymanovun fəaliyyətində Heydər Əliyevin vaxtilə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə verdiyi şəxsi kitablarının müxtəlif elm və təhsil ocaqlarında sərgi-konfranslarının təşkil edilməsi kimi ideoloji iş mühüm yer tutur. Bu sırada xüsusilə Azərbaycan Ordusunun erməni işğalçılarına qarşı qalibiyyətli Aprel döyüşləri şəraitində, yeni 18-19 aprel 2016-cı ildə Tərtər şəhərində ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümünə həsr olunmuş “Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə etdiyi şəxsi kitabları” mövzusunda keçirilmiş sərgi-konfrans daha böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Tərtər Rayon İcra Hakimiyyəti və M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən həmin konfransda dosent Rasim Süleymanovun “Ulu öndər Heydər Əliyev və Azərbaycanın kitab mədəniyyəti” məruzəsi böyük maraqla dinlənilmişdi.

Yei gəlmişkən, Rasim müəllimin ən ağırlı mövzusu Qarabağ münaqişəsi ilə bağlıdır. Elə bir dərs olmaz ki, o, tələbələrinə bu mövzuda bir neçə cümlə məlumat verməsin, dediklərini tədris prosesi ilə əlaqələndiməsin. Azərbaycan Respublikasının tarixi, bugünü, gələcəyi haqqında odlu-alovlu çıxışları vətənpərvər alim-pedaqoqun ömür kredosunun bünövrəsində dayanır.

Rasim müəllim eyni zamanda bir çox beynəlxalq və respublika miqyaslı tədbirlərdə Qarabağ həqiqətlərini dünyaya yayan, mənfur erməni işğalçıları təkzibedilməz faktlarla ifşa edən, Azərbaycanın zəfərinə qəlbən inanan əsl ziyalılar cərgəsindədir.

Dosent Rasim Süleymanov Azərbaycanda, eləcə də Rusiya, Türkiyə, İspaniya, Belarus, Litva, Ukrayna, İran, Gürcüstan və digər xarici ölkələrdə beynəlxalq elmi konfransların iştirakçısı kimi universitetimizi yüksək səviyyədə təmsil etmiş, kitabşünaslıq elminin aktual problemləri mövzusunda maraqlı çıxışları ilə rəğbət qazanmışdır.

Hazırda Rasim Süleymanov Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti kimi səmərəli çalışır. O, “Kitabşünaslıq” ixtisası üzrə bakalavriat səviyyəsində Azərbaycan və rus bölmələrində “Kitab tarixi”, “Azərbaycan kitabşünaslığı”, “Kitab yayımı və elektron kitab ticarəti” fənlərindən, magistratura səviyyəsində isə “Redaktor sənətinin aktual problemləri”, “Elektron nəşriyyatlar” fənlərini tədris edir.

Hazırda dosent Rasim Süleymanovun tədqiqat sahəsinə ulu öndər Heydər Əliyevin zəngin irsinin nəşri məsələləri və onun təbliği,

Heydər Əliyev Fondunun Qarabağ həqiqətləri haqqında nəşrlərinin beynəlxalq əhəmiyyəti, kitabşünaslığın müasir problemlərinin tədqiqi, kitab yayımı və elektron kitab ticarəti və s. kimi aktual mövzular daxildir.

Dosent Rasim Süleymanov eyni zamanda 2015-ci ildən “Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti” elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnalının redaktorudur.

Bütün bunlarla yanaşı Rasim Süleymanov universitetin və fakültənin ictimai və mədəni həyatında yaxından iştirak edir.

Görkəmli pedaqoq və yazıçı Vasili Suxomlinski “Yaxşı müəllim nə deməkdir” sualına belə cavab verir: “Yaxşı müəllim tədris etdiyi fənnin elmini yaxşı bilir, həvəslə onun inkişaf üfüqlərini – yeni kəşfləri, tədqiqatları, nailiyyətləri izləyir”.

Bu mənada Rasim Süleymanov öz səmərəli tövsiyə və məsləhətlərini əsirgəməyən, xüsusi fəallığı ilə fərqlənən pedaqoq və alimlərdəndir. O, hər zaman sevimli tələbələrinə və iş yoldaşlarına ləyaqətli vətəndaş olmağı təlqin etməyə çalışır.

Rasim Süleymanov uzun müddət səmərəli təşkilati və elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə Yuri Qaqarin adına “Ulduzlu bayraq” döş nişanı (1985), tələbə dəstələrində fəal işinə görə Ümumittifaq Gənclər Təşkilatının döş nişanı (1988), Təhsil Nazirliyinin “Azərbaycan Respublikasının Qabaqcıl Təhsil İşçisi” döş nişanı (2008), Bakı Dövlət Universitetinin 75 illiyi münasibəti ilə “Xatirə Medalı” (1994), eləcə də bir çox Fəxri Fərman və diplomlarla təltif olunmuşdur. Yeri gəlmişkən, Bakı Dövlət Universitetinin 75 illiyi münasibəti ilə yaradılmış yubiley komissiyasının sədri sabiq rektor professor Murtuz Ələsgərov, sədr müavini sabiq birinci prorektor professor Misir Mərdanov, məsul katib isə dosent Rasim Süleymanov olmuşdur.

Həyat mürəkkəbdir... İllərlə bir yerdə duz-çörək kəsən adamlar arasında bəzən işlə, yaradıcılıqla bağlı xırda söz-söhbət olur, soyuqluq yaranır. Rasim müəllimin ən xoşagələn keyfiyyətlərindən biri də yaxşı tanıdığı, şəxsiyyətinə dərinlən bələd olduğu həmin incik ziyalılar arasında sülhyaratma vəzifəsini ürəklə yerinə yetirməsidir. Başqa sözlə, qeyri-rəsmi “Sülh səfiri” missiyasını elə ustalıqla icra edir ki, küsüşənlərin ruhu da incimir. Nəticədə həm hörmətinin üstünə hörmət gəlir, həm də ağsaqqal kimi savab qazanır...

Keçmişdən adətə çevrilən ənənədir: yubilyarın doğmaları, dost-tanışları məqamı çatanda onu təbrikə gəlir, ürək sözlərini bildirir, sov-

qat gətirirlər. Rasim müəllimin yubileyi də bu baxımdan rəngbərəngdir. Amma çoxlarının qismətinə yazılmayan bir fərq var: Tanrı sovuqatı!.. Bilirsiniz necə?.. Rasim müəllimin ömür-gün yoldaşı Züleyxa xanım ilə birgə boya-başa çatdırdıqları yeganə oğulları Rüşad hələ gənc mütəxəssis olsa da, Türkiyədə, Almaniyada təcrübə keçmiş həkim-cərrah kimi nüfuz qazanmaqdadır. Rüşad sevib-seçdiyi Ülviyyə xanım ilə ailə quranda onlara xeyir-dua verən, toylarında qol götürüb oynayan doğmaların arasında biz də olmuşuq. Elə bu günlərdə uca Tanrının öz sevimli bəndələri Rasim müəllimlə Züleyxa xanıma əkiz oğul nəvələri bəxş etməsini sözlə necə ifadə etmək olar ki?! Mayası halallıqla yoğrulmuş bir ocağa dünya boyda sevinc gətirmiş Zaur ilə Uğurun nənə-babasının şadlığından müqəddəs nə ola bilər ki?!.

Zənnimizcə, ən böyük mükafat Tanrının ona bəxş etdiyi bu ömrü halallıqla, ürəkəçikliyi ilə, nikbinliklə yaşamasıdır. Ömrün yetmişinci baharını, həyatın müdriklik çağını alnıaçıq-üzüağ qarşılayan dosent Rasim Süleymanova bu halal həyat yollarında möhkəm cansağlığı, daha böyük elmi uğurlar arzulayıyıq!..

Şanlı 70 illik yubileyi münasibəti ilə haqqında respublikamızın aparıcı dövlət qəzetlərində və digər mətbuat orqanlarında çoxlu məqalələr dərs olunmuş dəyərli alim-pedaqoqumuz Rasim müəllimə "Müdrikliyə doğru irəliləyən həyatın növbəti zirvələrində möhkəm cansağlığı, yeni-yeni uğurlarla görüşmək, sevincinizi dostcasına bölüşmək arzuları ilə!.." – deyirik.

Knyaz Aslan

**FAMOUS SCIENTIST,
COMPETENT TEACHER,
FLAME CITIZEN**

Abstract

The article is dedicated to the 70th anniversary and the 45th anniversary of the scientific-pedagogical and social activities of Baku State University, associate professor of the Department of Bibliology and Publishing, Ph.D. in Philology Rasim Imamgulu oglu Suleymanov. The article tells about the glorious life of a famous scientist, teacher and advanced educational worker.

Key words: *Baku State University, Department of Bibliology and Publishing, scholar book specialist, education worker, Azerbaijani-Russian literary relations, book science of Azerbaijan.*

Князь Аслан

**ИЗВЕСТНЫЙ УЧЕНЫЙ,
КОМПЕТЕНТНЫЙ ПЕДАГОГ,
ПЛАМЕННЫЙ ГРАЖДАНИН**

Резюме

Статья посвящена 70-ти летнему юбилею и 45-и летию научно-педагогической и общественной деятельности Бакинского Государственного Университета, доцента кафедры Книговедения и издательского дела, доктора философии по филологии Расима Имамгулу оглу Сулейманова. В статье рассказывается о славной жизни известного ученого-педагога и передового работника образования.

Ключевые слова: *Бакинский государственный университет, кафедра Книговедения и издательского дела, ученый книговед, работник образования, азербайджано-российские литературные связи, книговедение Азербайджана.*

**Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin,
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müəllim-işçi kollektivi,
“Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti” jurnalının redaksiya heyəti
Azərbaycan Respublikasının Qabaqcıl Təhsil İşçisi
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Rasim İmamqulu oğlu Süleymanovu
70 illik yubileyi, elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyətinin 45 illiyi
münasibəti ilə səmimi qəlbdən təbrik edir,
ona uzun ömür, cansağlığı, elmi-pedaqoji fəaliyyətində
daha böyük nailiyyətlər arzulayır.**

MÜNDƏRİCAT

REDAKTOR SƏNƏTİ

Knyaz Aslan	Xalq yazıçısı Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı: əsinin nəşr tarixi və redaktor təhlili.....	7
	KİTABŞÜNASLIQ	
Knyaz Aslan	Kitab haqqında söz.....	21
Rasim Süleymanov	Xalq yazıçısı Anar ümummilli lider Heydər Əliyevin bəxşlərində.....	35
Nailə Mehrəliyeva	XX əsrin ikinci yarısında rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri.....	46
Ellada Balayeva	“Elm” nəşriyyatının fəaliyyəti elmi-tədqiqat işinin obyektı kimi.....	52
	KİTABXANAŞÜNASLIQ	
Azad Qurbanov	Elektron kitabxanaların proqram təminatı.....	63
Samirə Məmmədli	Müasir kitabxanalarda innovasiya və texnologiyaların tətbiqinin əhəmiyyəti.....	70
Tahirə Bağirova	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə kitabxana işi (1918-1920-ci illər).....	78
Eldaniz Mammadov		
	BİBLİOQRAFİYAŞÜNASLIQ	
Xuraman Ağayeva	Elektron kitabxanaların yaradılması: dünya təcrübəsi tarixindən.....	86
	YENİ NƏŞRLƏR	
Günəl Orucova	“Qırğın” romanı və patriotik motivasiyanın bərpası.....	93
	YUBİLEY	
Knyaz Aslan	Tanınmış alim, səriştəli pedaqoq, alovlu vətəndaş (Rasim İmamqulu oğlu Süleymanov – 70).....	103

CONTENT

EDITORIAL ART

Knyaz Aslan	National writer Anar's novel "Sixth floor of a five-floor house": publication history and editorial analysis of the work.....	7
-------------	---	---

BIBLIOLOGY

Knyaz Aslan	Word about Book.....	21
Rasim Suleymanov	People's writer Anar in points of the national leader Heydar Aliyev.....	35
Naila Mehraliyeva	Translations and editions of Russian literature into Azerbaijani in the second half of the 20th century.....	46
Ellada Balayeva	Activity of "Elm" ("Science") Publishing House how scientific research work.....	52

LIBRARY SCIENCE

Azad Gurbanov	Software for electronic libraries.....	63
Samira Mammadli	The Essence of Implementation Innovation and Technology in Today's Libraries.....	70
Tahira Abil Baghirova	Librarianship in Azerbaijan in the VII-XI centuries.....	78

BIBLIOGRAPHY

Khuraman Agayeva	Creating electronic libraries: from the history of world experience.....	86
------------------	--	----

NEW EDITIONS

Günel Orucova	Novel "The Massacre" and restoration of patriotic motivation.....	93
---------------	---	----

JUBILEE

Knyaz Aslan	Famous scientist, competent teacher, flame citizen (Rasim Imamqulu oglu Suleymanov – 70).....	103
-------------	---	-----

ОГЛАВЛЕНИЕ

РЕДАКТОРСКОЕ ИСКУССТВО

Князь Аслан	Роман народного писателя Анара "Шестой этаж пятиэтажного дома": история издания и редакторский анализ произведения.....	7
	КНИГОВЕДЕНИЕ	
Князь Аслан	Слово о книге.....	21
Расим Сулейманов	Народный писатель Анар в точке зрениях общенационального лидера Гейдара Алиева.....	35
Наиля Мехралиева	Переводы и издания русской художественной литературы на азербайджанский язык во второй половине 20-го века.....	46
Эллада Балаева	Деятельность издательства "Элм" ("Наука") как научно-исследовательской работы.....	52
	БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ	
Азад Курбанов	Программное обеспечение электронных библиотек.....	63
Самира Маммедли	Значение применение инноваций и технологий в современных библиотеках..	70
Тахира Багирова	Библиотечное дело в период Азербайджанской Народной Республики (1918-1920-е годы).....	78
Элданиз Мамедов		
	БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЕ	
Хураман Агаева	Создание электронных библиотек: из истории мирового опыта.....	86
	НОВЫЕ ИЗДАНИЯ	
Гюнель Оруджова	Роман «Резня» и восстановление патриотической мотивации.....	93
	ЮБИЛЕЙ	
Князь Аслан	Известный ученый, компетентный педагог, пламенный гражданин (Расим Имамгулу оглу Сулейманов – 70).....	103

*Mətbəə müdiri: Əvəz İdrisoğlu
Dizayner: Seymur Abbasov
Operator: Ramin Vidadioğlu
Cildçi: Zəhra Sayılova*

*Çapa imzalanıb: 25.12.2018.
Sayı 300. Həcmi 7,5 ç.v.
Formatı 70x100/s
Əla növ kağız*

*Az TU-nin mətbəəsi, Bakı, Hüseyn Cavid pr., 25
Tel.: (+012) 539 14 52
e-mail: aztumetbee@yahoo.com*